FRIED. TUGLAS

FELIX ORMUSSON

ROMAAN

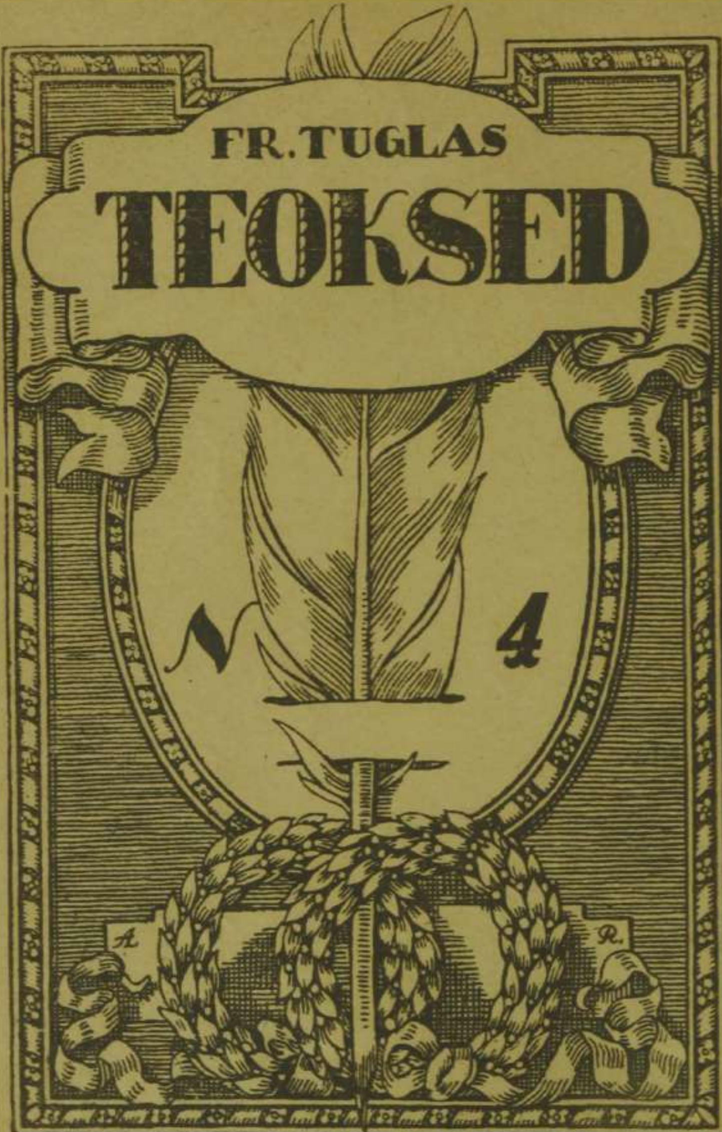

II-NE TRÜKK

NOOR EESTI KIRJASTUS
TARTUS

A. R.

FELIX ORMUSSON

FR. TUGLAS
TEOKSED
№ 4
A.
R.

FRIED. TUGLAS

FELIX ORMUSSON

ROMAAN

II-NE TRÜKK

NOOR-EESTI KIRJASTUS
TARTUS

A. R.

K. Mattiesen'i trükk, Tartus, 1920.

KIRI FELIX ORMUSSONILE PARIISI

Lõpetades neid kergemeelseid lehekülgi tundsin kohustust Sinu ees vabandust paluda. Olen ilma lubata Su nime tarvitand ja kahtlemata kurjasti tarvitand. Olen Su nime sidund inimeste ja juhtumustega, millega Sul, võib olla, midagi ühist pole, ehk mis paremal juhusel ainult mõnesse teise Sinu nimelisse isikusse puutuvad.

See kõik oleks andeksandmatu, kui see mitte häätahtlik poleks. Sest ma loodan, et Sa õige seisukoha käesoleva romaani vastu tahad võtta: vaadelda seda kui tuju, kui ajaviidet, mis eneselle mitte tõsiseid nõudeid ei sea ja mille kohta mitte tõsiseid nõudeid ei pea seadma.

Natukene lõbus, natukene kurb, osalt töö, osalt ajaviide, — nii soovisin selle raamatu olevat. Ühendada tõtt ebatõega, magusat valet halli elu kibedusega, kuid seda kõike kerge käe ning vallatu sulega, — niisugune oli minu ülesanne. Ma võisin eksida, sest enesearvustajatena oleme kõik võrdlemisi nõrgad. Kuid kahtlemata kõiku-

sin ma vähemalt ise seda tööd kirjutades kogu aeg selle lôbusa ning kurva meeleolu vahel.

Meie aeg kannatab üleüldse liig tôsiste vaadete ja meeleolude all. Mitte üksi valu ja kurbust ei vôeta liig tôsiselt, vaid isegi nalja. Sellestki otsitakse midagi tôsist, midagi juhtivat, paremal puhul peab see ühiskondlik vôi poliitiline olema. Sellepärast on nii palju poliitilisi ja ühiskondlikke tuuliku-kangelasi, kuid puuduvad isikud, kes meid nagu Cervantese liigutav rüütel inimestena vôiksid huvitada.

Sellest valest elukäsitusest tuleb ka vale kunstikäsitus. Puudub ôige luule ja ôige fantaasia. Keegi ei oska enam romaani kirjutada, mida kergelt ja lôbusalt vôiks lugeda. Rütmi all elus ja kunstis môeldakse midagi rasket ja kohmakat, otse maani maha muljuvat. Kui mône moderni romaani läbi oled lugend, siis tunned, nagu oleks sinust teesillutuse raudrull üle veerend. See aga pole sugugi lôbus tunne.

Avaldades need katked Su päevaraamatust ei môelnud ma igatahes midagi tôsist. Sest Sina oled ju ôigupoolest ainult nimi. Tunnen paljusid, kes juba ammu oma olemasolu lootuse on kaotand ja kes veel ainult nime pärast elusate kirjas püsivad. Vôiks öelda, suurem osa neist, keda

eneste ümber näeme, on ammu surnud. See on paljas eelarvus, et neid elavateks peame.

Kuid see ôudne asjaolu ei peaks vähemalt meid kohutama, kes me tôelikust elust alati vähe oleme hoolind ja kellest tôelik elu veelgi vähem on hoolind. Oleme käsitand kirju ja raamatuid kui midagi reaalsemat ning usaldatavamat kui elu ise. Ja seda juba sellepärast, et elu hullus ning môttetus nende kaudu palju selgema häälega kôneleb.

Kahtluse alla pannes isegi Su olemise, arvan Sulle suure hääteo tegevat. Sest kui Sind teataks olemas olevat, siis peetaks Sind kahtlemata ebamoraalseks. Sind toodaks näiteks kurtes meie nooresoo kôlblise langemise üle. Sinu nimi saaks halvema kôla, kui Sa sellele isegi oma tegudega oled muretsend. Ja ma ei vôiks selle vastu midagi. Sest meie arvustusel on kombeks üleüldse kôike liig tôsiselt näha, otsekui oleks ta ise miski tôsine nähtus.

Mäletan Goethe kord öelnud olevat: Kôik, mis selles romaanis jutustet, on läbi elatud, kuigi see küll teisiti läbi on elatud kui selles romaanis on jutustet. Selle ütluse vôtaksin häämeelega käesoleva töö mottoks. Niisama pôhjeneb kôik see, mis siin esitet, tôsiasjul, kuigi

need tôsiasjad teistsugused on olnud kui siin on esitet.

Siin on tegu ôigupoolest ainult allegooriatega, mida vôib muuta ja vahetada, kuna ideeline proportsioon ometi endiseks jääb. Väga vôimalik, et Sul nende inimestega, kellest siin on kône, elus iialgi pole tulnud tegemist teha. Kuid see pole tähtiski. Kui Sa aga kord nendega kokku oleksid puutund, oleksid vahekorrad sarnasteks kujunend kui siin on jutustatud. Ja see on tähtis.

Mônd detaili olen ma aga meelega muutnud. Ma olen mônd su môtet koguni koomilisemaks vôind teha, olgugi et Sina oma poolt selles asjas juba igapidi hoolt olid kannud. Kuid kunst nôudis oma osa. Ta on isemeelne ja hoolimatu, ja nii tihti olen temaga vôitlema pidand, et nii reaalset maailma kui ka neid ilusaid ilmu päästa, mis mul enne töö kirjutamist meeleoludena, aimustena ning unistustena pääs on heljund.

Üleüldse on elu ning kirjanduse loogika vahel suur vahe. Ma arvan, elus tuleb esimesele ja kirjanduses teisele loogikale järele anda. Igatahes eksivad need, kes determinismi kirjanduses ja elus samaks peavad. See tuleb sest kahjulikust arvamisest, nagu peaks kirjandusel ja elul ühised ülesanded olema, ehk, mis veel hullem,

nagu peaks nad adekvaatsed olema. Kôik kunst on aga tôepoolest liialdus. Isegi kunsti püüd reaalne ja liialdamatu olla on liialdus.

Kirjanduse kohta on meil kummalgi peaaegu samad arvamised olnud. Oleme seda vähem austand kui muid kunste, vähem igatahes kui baletti ja muusikat. Sest kirjanduslik vale on kôige ebarütmilisem vale. Rütmi puude on aga andeksandmatu pahe. Ja see annab omakord mulle pôhjust loota, et Sa — kirjandusliku kunsti nôrkusi tundes — käesolevat tööd mitte tôsiselt ei arvusta.

Veel enam: ôiglane olles peaksid Sa isegi käesoleva raamatu vormilisi puudusi ja stiililisi ebatasasusi jaolt enese süüks pidama. Sest need kasvavad välja ainest, s. o. Sinust. Luba eneselle öelda: Sinu stiililised ja rütmilised varandused pole tarvilikult suured. Su naeruväärsus, mida ma Sinu kôige südamlikumaks omaduseks olen pidand, pole kôigest pingutusest hoolimata iseteadlikuks saand, enesest Su elufilosoofiat kristalliseerind ja Su elule tarvilikku stiili ning rütmi annud. Lootkem, et see peatselt sünnib.

Sest ma pean iseteadlikku naeruväärsust suureks vooruseks kesk seda tahtmata naeruväärt ajajärku. Geeniuse ülesanne on, aja kalduvust

selle kõige suursugusema, laiuslikuma ja iseteadlikuma võimaluseni viia. Sinul oleks eeldusi meie ajajärgu tendentsi kultiveerimiseks. Sul oleks selleks oskust ja kogemust enam kui kellelgi muul. Sest Sinu geniaalsuses pole ma isegi neil silmapilgel kahelnud, mil Su olemasolus olen kahelnud.

Me jõuame aga jälle reaalse ja irreaalse, olemise ja mitte-olemise suurte ning tõsiste küsimuste juure. Kuid hoidkem tõsiste küsimuste eest!

F. T.

FELIX ORMUSSONI PÄEVARAAMAT

1.

Vaatlen akna ees avanevat maastikku:

Kummub helesinine taevavõlv, mõne kerge suvipilve elustet. Kui koonlaid kannab neid õrn tuuleke üle maastiku.

Päikese kiired langevad lüngi sinetavalle järvele. Nagu emaileerit liud lamab see haljaste küngaste keskel.

Kesk järve liigub aeglaselt ümariku pilve pilt ja muudab tähelepanemata kuju. Nüüd on ta otsekui valge voonake sinilillede luhas.

See on kui muistne klaasmaal, heledate ja puhaste värvidega, kauniste ning karskete joontega. See on kui sügav ja käsitamatu sümbool, mille taga elu suured tõed peituvad.

On see kodumaa — ja mitte Vahemere kallas? Need ultramariinsed metsad, punaõhetavad künkad ja violetid veed —? Ning need õrnad, puhtad jooned, mis otsekui kunstnik kuldse pinsliga on tõmmand taevalle, veele ja maale —?

Ma ei ootnud siit nii palju ilu. Ta näib mulle ikka veel olevat unenägu, nii et ma silmad sulen, et seda viirastust täielikumalt maitseda.

Siis segunevad need kaunid pildid mu mõttekujudesse. Ma ei suuda neid enam üksteisest lahutada. Ma jään ainult imetlema seda ilu, ilma ühegi mõtteta ja soovita.

Veel ööselgi viirastub mulle see järv ja pilv ning kuldne päike üle sinise järve ja pilve.

2.

See on siis mu unistuste saar, mu Patmos, kuhu sõber Johannes mu meelitas. Olen juba nädala päevad siin eland, ja olen talle veelgi tänulik. Ja see on juba ükskord palju.

Võib olla, kui ta ise siin oleks, oleksin ma talle vähem tänulik. Kuid ma olen üksi, hoolimata seltskonnast. Ma olen nagu maha maetud, hoolimata kõigest elust, mis ümber keeb.

Siin ses väikeses ärklitoas, vaatega üle aia, üle järve ja lainetava nurme, tunnen enese olevat kui kõrve üksinduses. Ja kaks-kolm intiimi raamatut ning mõni lill laual, — mulle on küllalt sest lõhnavast oaasist.

Ma vaatlen ümbritsevat elu kui seda pilve vastupilti järves, kui kõrve fata morganat. Mis puutuvad mulle need inimesed, kes sääl askeldavad. Külmana lähen ma mööda ja vaatan neist läbi kui silmapettest.

Ma pean neid kannatama nagu kannatab neid see ilus maastik enese keskel. Ja ise osana maastikust polegi nad nii pahad. Ei ole seda inetust, mida kaugus ei ilustaks. Kõik kunst on distantsi leidmises.

Milline vaikus! Ma kuulen palju hääli, kuid vaikus kestab sellest hoolimata. Need hääled ei sega vaikust. Nad rõhutavad seda omapoolt. Nad näitavad alles, kui vaikne tõepoolest on.

Keegi lükkab rõdu klaasukse mu akna all lahti ja astub aeda. Kruus rudiseb ta jalge all. Talu õuest kostavad kirvehoobid. Keegi hüüab all rannas puude peidus. Kuid vaikus kestab endiselt.

Olen tähele pannud, et igapäev samad hääled peaaegu samal ajal korduvad, sest inimeste

tööd korduvad alati samal ajal. Ma usun, et neil igapäev isegi samad mõtted samal ajal tagasi tulevad.

Hommikuti päikese tõusu ajal kuulen läbi lahtise akna järvelt mõla lööke. Keegi, läheb õngele. Siis kuulen väravate avamist ning lugematute jalgade kobin täidab mu une tumeda müdinaga. Kari läheb metsa.

Kui ma keskhommikul tõusen, kuulen, kuis mees hobust vaole hõikab. Sulane muldab kartulid. Alt järve rannalt kuuldub rütmiline mürtse kui koodi löömine. Sääl käivad talvad üles ja alla ning pesupaja alt tõuseb valge suits õhku.

Ja iga õhtu kuulen ma sulase kandlemängu, mis esiti õuest kostab ja siis ikka kaugemalle ja kaugemalle läheb, otsekui meelitaks mäng poisi külale. Ning öösiti kuulen ma läbi une, kuis kusagil lähedal hobune aeglaselt hammastega rohtu kromsutab.

Tahtmata tõmbab ka mind see elu ringjooks endaga. Ma trööstin end ainult sellega, et mu mõtted vähemalt vastupoolses sihis jooksevad. Ja ma meelitan end sellega, et kui kõik, kes hommikul väravast välja lähevad, õhtuks jälle samma paika tagasi jõuavad, siis minu mõtted ometi iial enam endisse kohta ei tule.

Kui kerge ja mõnus on elu! See on mulle ootamata. See halvab mõtted, ja ma tahaksin ainult puhata — inimestest, kunstist ning närvipalavikust.

Süüa määratud tundidel ja minna varakult magama, — see on väikekodanlaste viis. Vaimuaristokraat valvab ööd ja magab päevad ning ei söö tihti üleüldse mitte. Kuid pole paha, olla vahel ka väikekodanlane. Vähemalt inimese organism on alati selle poolt.

Mõte kafeede mürgisest õhust ja puuderdet naisi virvendavatest peeglitest toob mulle palaviku. Ja mul tuleb alati äkiline aimus põrgust, kui metropolitääni ragin mu kõrvu viirastub.

Väsind hommikuti kohvi ootusest, lähen nagisevaid treppe mööda alla.

Kogu suvimajas on harilikult uksed ja aknad pärani. Tube täidavad kõik lillede, mulla ja vihma lõhnad, mis väljas päevakorral juhtuvad olema.

Saal, millel kahel pool avarad aknad, on täis heledat hommiku valgust. Pikad kriitvalged tüllid ripuvad liikumata avatud akende ees. Valguse lilleline ornament langeb nagu Persia vaip üle põranda.

Akende vahel harva mööbli kohal ripuvad pildid valgetes kitsastes raamides: värviküllased, eksootilised maastikud brongsist kaljude, ultramariinse mere ja oraanshilise taevaga. Nad lisavad omapoolt seda kerget, karget ja õhulist meeleolu, mis see saal pleekind tapeetidega ning juhusliku mööbliga hoovab.

Sõber Johannesel on maitset, kuid ta ei peaks oma modernismi küünalt mitte nii kõrgel hoidma. See on ikka märgiks, et asja sügavamast sisust ometi aru ei saada.

Me joome kohvi, neljakesi suure ümariku laua ümber: mõlemad õed, väikene Juhan ja mina.

Õed on mõlemad väga ilusad.

Mõned sõbralikud sõnad, mõni küsimus, väike nali Juhani arvel, — sellest saab meie kõneluseks küll. Õieti kardan ma neid naisi: nad on nii üksteise sarnased, et nad ära võin vahetada.

Keskpäeval ei või tööd teha. On liig valge

ja soe. Ma jätan raamatud ja käsikirjad sinna paika, tõmban kaabu pähe ja lähen välja.

On mõnus võõras kohas: iga päeva jaoks jatkub veel uusi sihte, ja kõik teeraad pole veel tuttavad. Õnnelikul päeval võib veel eksidagi.

Mida rutem ma talu õuest läbi pääsen, seda parem. Ma pole nende inimestega veel sõnagi rääkind, ei tunne neist ühtki ega tahagi tunda.

Mulle on loodus, mis ei räägi, palju huvitavam. See ei ole rumal, toores ja ahne. Nurmed, niidud ja karjamaad on sõbralikud ning vastuvõtlikud.

See on väheldane talu. See on üks neist küngaste keskel kaduvaist vanamoelisist taludest, lühikeste pruuniks põlend inimeste ja madalate õlekatusliste hoonetega.

Kuid nagu kuningriigil ulatavad ta rajad üle mägede, orgude ja metsade, — nii nagu kõigil taludel siin väikeses mägestikus, kus rebaseliivaga kaetud teedel sõitja vanker ühel pool ja hiirekarva hobune teispool mäge öeldakse olevat.

Need on põllud, mis sellepärast ei rukist, ei kartulid, ei sui- ega talivilja ei kasvata, et nad ühes kohas liivased, teises savised, siin tolmkuivad, sääl aga uputav-mädad on.

Isegi palusibul ja tolmseen ei kasva neil tulipunastel, lõhkevate paisepääde taolistel harjadel.

Nende äkilistel külgedel, kus ader kündes hobusele kaela ähvardab kukkuda, leemetavad allikate leeted külma vett savikihtide vahelt.

All nurme ääres on põld purpurpunase madala samblaga kaetud, nagu oleks keegi verd maha valand.

Ja sügavate orgude põhjas heinamaadel kasvavad roosad tõrvlilled, puuvillased ilvesed ning roostevärvilised kuivad orasheinad, mis nagu mõõgad isegi koertel käpad veristeks lõhuvad.

Kuid ometi elab talu. Perenaine lõkendab kui jaanituli. Õhtuti laulab tüdruk õues. Öösiti mängib sulane kannelt.

Inimesed askeldavad, tõstavad käsi päikese varjuks silmi ette ja õhkavad jumala poole. Ja jumal on nende poolt.

Kuid eemalle matsist ning tema jumalast! Kui ilus on rohi, kui magus on suve tuul, kui kaunis on kaugus!

Ja ma lähen, esiti aeglaselt, siis aga kiiremini ja kiiremini. Ah, ma tahaksin linnu tiivul rutata, joobudes loodusest ning omist meeleoludest.

Rohu ja mulla lõhn tungib pähe. Mõne jändra oksa joonistus meeldib mulle äraräägimata. Ja siis äkki näen ma mäe kohal lumivalgeid suuri pilvi. Miski magus aimus valdab mind.

Koju jõudes ei tunne ma enam oma tuba. Kõik on uus, mina ja mu tuba, sest ma olen mõttes hulga elu läbi eland, me oleme teisteks saand. Ma istun ja imetlen ning olen õnnelik.

Õrn, kinnipüüdmatu, sõnul seletamatu nägemus avatleb mind õhtupooliku ruugetes varjudes. Nagu suitsuvina sinetab ta vaevalt õhus, heljub siia ja sinna, võtab uusi kujusid — petlikum ja ebamäärasem kui uni.

Otsekui nähtavaks saand tuule lained ümbritsevad mind selle nägemuse kontuurid. Ma tunnen teda kõigi meeltega, otsekui mere lainesse süüvides vee õrnu paitusi kõigi meeltega tuntakse.

Puhkevad pungadest meeleolu lilled, lõhnavad suured unistuste buketid. Ma hingan nende südantpigistavat aroomi, oma palge surun ma neisse nagu naise pehmeisse juukseisse.

Milline unistuste ookeani tõus ja mõõn, misuke piltide kosk!

Ah, see on mürk, see on oopium! Ah, ma ei kannata seda välja, ei kannata enam!

Ääretu valu pigistab mu rinda. Ma pean liikuma, et võidelda selle valusmagusa kire vastu.

Kuid mida nobedamini ma käin, seda kiiremini lendavad mu mõtted. Nad lükkavad mind kui tuuled, ma kuulen otsekui inspiratsiooni tormi kohinat ja eksin sümboolide rabisevasse metsa.

Misuke oleks see keel, millega neid meeleolusid tõlkida! Millised need sõnad, mis ei murduks nende piltide kohutava kiiruse all!

Oh ei, oh ei! Iga abinõu on liig inimlik. Olen unistand millestki üliinimlikust, millestki mis väljaspool inimlikku, kuid mul on ometi ainult lapse keel.

Miski hoog on must üle läind nagu saamum. Ma tunnen roidumust nagu pika teekonna järel kuumal suvipäeval.

On õhtu, ja me istume jälle all saalis.

Akende ümber helendab midagi oraanshivärvilist, otsekui oleks loiult rippuvatele eesriietelle brongsipuru riputet. Saalis sünnivad violetid varjud, ja inimestel on nagu portselanist näokatted.

Kuid ma ei näe neid. Mis on mul tegu inimestega, kelle mõtted homme vahest samma paika tagasi tulevad, kus nad eile olid! Kui elu sisu selle järele kujuneb, kui palju on kellelgi fantaasiat, siis ei tahaks vähemalt mina nende asemel olla.

Võib olla, pole kogu elu muud, kui ainult ettekujutus. Kui palju peab siis neid olema, kel miskit elu pole, kes elu surrogaadi, võltsitud elu, elu kümnendate trükkidega läbi peavad ajama! Kuid mina ei taha leppida tõlgitud maailmaga.

Aeg on meil selleks, et avarusi uute ilma-

dega täita. Päev, mil sa midagi pole leidnud, on igavesti kadund. Suur hulk harib aga vanade maailmade kesamaid.

Ma laman natukene aega uneta voodis. Ma kuulen, kuis sulane õues kannelt mängib ja kuidas teda ta oma kandle hääl ikka kaugemalle ja kaugemalle meelitab. Kuid minu unustuse saar, mu Patmos magab.

3.

Liblik lendas mu tuppa, ilus liblik: väike, ümarguste siniste tiibadega, mida mõni valge täht katab. Ta istub mu raamatu lehel ja väristab tiibu.

Ilus liblik, sa tuletad mu meele jälle maailma sääl väljas: rohelisi põõsaid, linde puis ja sinerdavat järve. Sa äratad mu pääs uusi mõtteid:

Olla püsimatu kui sina, olla vaba kui sina. Ei millessegi kiinduda. Loota oma mõtte pääle nagu sina oma tiibade pääle, uuesti õhku tõustes.

Ilus liblik, vii tervitusi neile, kes sääl all naeravad. Nad on kaunid, kuid kas nad teavad, et on palju ilusamaid olevusi kui nemad: nimelt mõtted?

4.

Olen olnud kogu päeva ime-kerges meeleolus. Ikka enam ja enam jahtub mu närvipalavik. Kõik tundub jälle nii kerge olevat, isegi elu.

Ma lepin koguni inimestega, kui nad ses suve helguses esinevad. Nad on hääd objektid irooniaks, nad äratavad mõttelendu ning kannustavad inimlikke instinkte.

Liiategi, kui nad on nii meeldivad ja ilusad.

Lugesin hommikul omas toas, kui äkki nõrka koputust kuulsin. Avasin ukse.

Lävel seisis silmipimestavas valguses, mis

eeskoja aknast sisse voolas, väike laps kullase päägа. Ta vaatas suuril silmil, mis toa hämaruses hästi ei näind, mu otsa.

See oli väikene Juhan. Ta ootamatu tulek selles aupaistuses mõjus minusse kui ilmutus.

„Mamma ja tädi Mary paluvad teid jalutama tulla," teatas ta täisealise toonis, omi läikivaid silmi minust pöörmata. Siis aga tuli tal nähtavasti meele, et tal teises järjekorras oli kästud öelda, ja ta kordas: „Tädi Mary ja mamma paluvad teid jalutama tulla."

Veel enam meeldis ta mulle oma kahekordse ettepanekuga.

Jalutama —? mõtlesin ma. Kuid töö, mille kallale selle vaikse hommiku ja kauni maastiku mõju all tahtsin hakata —? Ei, ma oleksin hääмeelega koju jäänd.

Kuid sääl kuulsin ma trepil kergeid samme ja undrukute kahinat. Proua Helene helemetalline hääl hüüdis:

„Kas meie saadikul õnne ei olegi?"

Ta naeris heledalt ja kergelt. Siis hüüdis ta jälle:

„Mary, herra Ormusson ei hooli sinust sugugi!"

Ei, seda ei tahtnud ma enese kohta öelda lasta: mulle meeldisid nad mõlemad. Ma tõmbasin kaabu pähe ja tulin Juhaniga, kellele trepiastmed liig kõrged olid, käsikäes alla.

Trepil seisid mõlemad õed kõrvu.

„Häb, häbi, häbi teile!" rääkis proua Helene naerev-tõsise häälega ja tegi mu poole ulatet väikese käega õhus ringe, mis iseäranis häbistavalt pidi mõjuma. „Kümne päeva jooksul pole te isegi kümmet tundi meile raatsind ohverdada. Ja meie, s. o. Marion, lootis teist ometi nii palju."

Kuid nüüd olin ma enese leidnud.

„On see tõsi?“ pöörsin ma tõsiselt noorema õe poole.

See kohmetas ja punastas.

„Oh ei,“ naeratas ta. „Helene mõtleb ainult omast pääst välja.“

„Siis ei lootnud te minust tõepoolest mitte midagi?“ tingisin jälle mina. „Sellest on kahju.“

„Ei, see ei olnud nüüd jälle niiviisi mõeldud,“ püüdis Marion seletada, kuid õhetas veel enam.

„Näete nüüd,“ lausus Helene majesteetliku käeliigutusega. „Ta annab enese ise ära. Ja teie, herra Ormusson, teie võite nii hoolimatu ja tänamatu olla: ei pane teie pääle pandud lootusi millekski! Ainult suurte kavalustega läheb korda teid kirjutuslaua juurest meelitada. Ja mis te sääl kirjutate? Mõnd armunovelli? Ja selle igava teooriaga teete teie tegemist, selle asemel, et —“

„Et praktikaga tegemist teha?“

„Nii, või vähemalt ühes meiega maaelu mõnu maitseda. Kuid miks nii palju sõnu? Meil on ettepanek: teeme jalutuse ümber järve. Tulete kaasa?“

Ma kuulasin ta kõnet nagu mõne võõramaa linnu laulu. Kui allikas voolas see, kaunilt ja kergelt. Ta muutis häält, näoilmet ja asendit ime-nobedalt, ning kogu episood kestis ainult silmapilgu.

Lõpulikult, mul polnud midagi jalutuse vastu. Hommikupool läks hukka, ma aimasin seda, kuid olgu. Liiategi oskas ta mu vastupanu nii gratsiöösilt murda.

Ma juhtusin esiti Helene kõrvale kõndima, kuid ta taganes tähelepanemata, nii et preili Marion meie vahele jäi. Juhan astus me taga — paks, lühike je tõsine.

Jutt keerles kergete ja väheväärtuslikkude ai-

nete ümber, järelejätmata edasi liikudes ja jälle tagasi tulles. Marion vaikis ja kuulas meie kerget kõnelust, mis ta palgest mööda vestsime. Ta võttis sest ainult naeratuse ning alalise näoilme muutmisega osa.

Ma vaatlesin õdesid, kes kergelt ja sirgelt mu kõrval kõndisid. Nende mõlema näol värises ebamäärane naeratus, — niisama kerge ja pehme kui nende riided ja kõnnak, kui soe õhk ning suine maastik.

Nende pääd paistsid kõrvalt vaadates kui kaks profiilkuju medaljoonil. Nad on üksteise sarnased, kuid ometi ei lange ükski punkt neis ühte. Nüüd oskasin neid juba eraldada.

Ma maitsesin nende välimust niisama nagu ilusat maastikku meie ümber. Nad olid tarvilikud sel kaunil näitelaval. Nende olemasolu mõjus minusse kergendavalt kui pehme tuulekene.

Ja tõesti, milline ilm! Õrn lõunatuul puhkus vaevalt. Vili meie kõrval paindus hääletult. Haavalehed värisesid kui hõberahad. Üle puude rändasid lumivalged suvipilved.

All meie ees roheliste randade vahel sinas järv. Ta oli kesk päikese valguse valingut peegelsile, vaevalt aimatava piimsinava uduloori all, küpsevärviline ja armas.

Me lähenesime väikesele varjatud lahele, kus puud kuni järveni tulid, omi oksi üle vee ulatasid ja kobraseid juuri nagu musti sõrmi mudasse pistsid.

Me istusime lopsakalle rohule kõrgete emaleppade salgus. Me olime nii vee lähedal, et selle jahedust ja lõhna tundsime. Läbi tihedate latvade tungis kitsas lint kuldkollast päikese valgust üle meie pääde ja langes rohelisse vette.

Ümargune järv näis nagu kitsas ovaal rohelist, halli ja sinist emaili kahele poole alanevate

haljaste kallaste vahel. Järve taga, puude sinise seina kohal tõusis hele suvitaevas pika valge pilve nagu päikese käes sätendava tiivaga.

Meie ees rohetas noor kalmuste mets, ja selle kohal tantsis kaks sinist kiili armastuse tantsu.

Nad lähenesid ja kaugenesid, tõusid ja langesid — klaastiivulised ja mosaiiksilmilised. Mõne aja jatkus see õhulik menuett kalmuste ja vee kohal, siis said nad üksteise, haarsid kinni ja kadusid äkki — vette, taevasse või kaugusse.

Me vaikisime ja vaatlesime hääletult kiile.

„Ja teie tahtsite töö juures istuda!“ ütles siis Helene. „Nüüd, kus kogu maailm näib tantsivat!“

„Peab siis sest pillkaarist ühiselt osa võtma?“ vastasin naerdes. „Kas ei saa sellest, kui me seda avaruste baletti oma päältvaatamisega austame?“

„Päält vaadata? Oh, mis tähendab päält vaadata, selle asemel, et ise keerelda!“ Ta naeris avatlevalt ja lisas siis salakavalalt: „Pärige Marylt järele.“

„Mida?“ imestasin ma.

„Oh ei, oh ei!“ protesteeris nüüd Marion hädaldades.

„Aga seda, mis tähendab tantsu-vaimustus,“ naeris Helene.

Ma pöörsin kaheldes Marioni poole. See näis kohmetusega võitlevat.

„Vaadake, herra Ormusson,“ rääkis ta siis, nähes, et temalt tõesti seletust oodati, lapseliku süütusega. „Mulle heidetakse ikka ette, et ma kord tantsu armastasin. Aga see oli siis, kui alles väikene laps olin. Nägin kord rändavas ooperis baletti, ja see ei läind mul kaua meelest.“

„Ja tantsisid õhtuti meie väikeses toas, kui papa ja mamma magasid,“ tähendas Helene, kui

Marion kaheldes vait jäi. „Mina istusin sängis ja naersin tasakesi, sina aga tantsisid — vahel küünla, vahel kuu valgel, vahel aga täiesti pimedas. Kõik pas'd tegid sa järele, kõik kumardused kordasid sa. — Pidi väga hilja olema, et vanemad ei kuuleks, ja sellepärast tantsis ta ikka paljajalu või sukkades," seletas Helene mulle.

Nüüd oli ka Marion enam julgust saand.

„Aga põrand oli külm," jatkas ta. „Talvel külmetasin ma nii, et mitmeks nädalaks haigeks jäin. Olin palavikus, ja kui terveks sain, olin tantsu unustand."

„Kui kahju!" ironiseerisin mina. „Te oleksite pidand edasi tantsima, kuni tänapäevani tantsima. See on kõige kõrgem kunst: ise see olla, mida kujutatakse. Kuid mil kombel saaks romanist romaaniks või luuletaja luuletuseks! Ideaalne naine on just sellepärast ideaalne, et ta on tantsjanna."

„Kus on ideaalne naine?" naeratas Helene. „Te õpetate naisi ainult iseend vihkama. Järelejätmata jutlustate teie neile enesepõlgust. Mary sureb vihast enese vastu, mis teie tööd talle on õpetand."

„Teda peaks vihkama? Selleks pole miskit põhjust. Sest preili Mary on ideaal."

Ma vaikisin natukene.

„Teie olete ideaal," kordasin ma siis, kuid ometi nii, et enam mõista ei võind, kumma õe kohta see käis. „Kõik teis on ideaalne. Teid peaks balsameerima sarnasena nagu olete ja kõigile näitama. Kui teis miski viga on, siis ainult see, et te liig ideaalne olete. Sest ideaal sarnasena on midagi abnormi ja sellepärast midagi ideaalivastast."

„Nii, uskuge mind," ütlesin ma Marionile

ja kumardasin samal ajal Helene poole. „Teie olete ilmkahtlemata ideaal."

Marion vaatles põlvedel lamavat punast päevavarju. Ta palged õhetasid päevavarju vastukumast ja põskedelle valguvast verest. Ta näis saamatu ja abitu nende irooniliste ning lõbusate meelituste ees.

Helene suunurgad värisesid naeratusest. Kogu ta õrn nägu näis olevat üksainus peen koketterii.

Korraga hüüdis Juhan:

„Lendavad!"

„Kes?" ehmatasime meie.

„Need sääl," näitas Juhan kahe kiili poole, kes jälle kalmuste kohal välkusid.

Me olime unustand järve ja kiilid. Nüüd tulid nad uuesti meele. Me vaatlesime kiilide tantsu ja järve piimsinerdavat pehmust tuksuvail silmil.

Ja kogu tee koju mõtlesin ma järve, kiilide, tantsjanna ning kuuvalgese tantsu pääle.

Mis kõik ühes väikelinna köstri saksikus perekonnas ei või sündida! mõtlesin ma. Linn puhkab kristlikus rahus, köster naisega magab õiglase und, kuid köstri väike tütar tantsib väikeste voodite vahel baletti.

Võib olla, mõtlesin ma, tantsis ta omas väikeses valges särgikeses, ja korstnast kuuldus sügistuule kaeblik muusika. Ning ta külmetas omad väikesed jalad, jäi haigeks, — aga ta ei surnud mitte ära.

Ei, ta kõndis mu kõrval, pisut raske ja poisilikult kohmetu. Ning ta jalad olid selleks natukene suured, et väikesed jalad olla.

Ma olen jälle kodus ja istun akna ees. Tae-

vas on pilvist lage. Järv hõõgub endiselt piimsinavalt, küpsevärviline ja armas.

Kus on nüüd kiilipaar? Lendlevad nad veel kalmuste ja vee kohal? Või on nende armutantsud ammu lõppend ja nad on kadund — vette, taevasse või kaugusse?

5.

Ma ei tunne siin õieti veel kedagi. Päevas kolm-neli korda mõnekskümneks minutiks ühise laua taha koguneda ja mõnikümmend tühist lauset vahetada, — seda on vähe tutvuseks.

Ma olen mõlema õe üle järelemõelnud. Kuid nad on mulle nagu ilusad pildid. Ma näen ainult nende olevusi ja mitte olemust.

Ah, nad on nii ilusad, kui vahel läbi aia lähevad, üksteise piha ümber hoides, suviriietes, noorte kaunijooneliste nägudega!

Ainus, keda natukene tunnen, on väike Juhan. Mulle meeldib ta oma näo ja nime pärast.

Tal on isa terashallid silmad ja vahakad juuksed, kuid ta suus, ta õhukesis huulis on midagi pärit ta ema palgelt.

Ta hing on mõistatus ja tema mõttelend üllatab mind. Ma pole iialgi lapsi tunnud. Kas on nad kõik sarnased?

Täna koputas Juhan uuesti mu uksele. Ma rõõmustasin, et mind jälle jalutama palutakse. Kuid ma eksisin, Juhan tuli omapääd. Ta tuli sisse, vaatas ümber ja ütles siis kaebavalt:

„Onu, mul on igav."

„Igav?" imestasin ma. „Miks sul siis täna igav on? Mis teeb mamma?"

„Loeb raamatut."

„Ja tädi Mary?"

„Loeb ka raamatut.“

„Ja sa ei taha seda?“

„Ei. Kui raamatuid loetakse, siis ei räägita. Raamatud on igavad.“

Me vaikisime mõne silmapilgu. Siis tuli mul meele küsida:

„Kas sa schokolaadi tahad?“

„Tahan küll.“

Ma võtsin riiulilt poole poognat schokolaadi ja ulatasin lapsele. Ta võttis selle aeglaselt ja mõlema käega ühel ajal vastu ning sõi mõne silmapilgu jooksul viimseni raasuni. Siis ütles ta ruske suuga ja pool-sosinal:

„Mamma ei luba mul palju schokolaadi süüa.“

„Miks?“

„Ta ütleb, ma polla siis enam täis-mees. Mind pidavat siis Jukuks ja mitte Juhaniks kutsuma.“

„Ja sa ei taha seda?“

„Ei.“

Me vaikisime jälle. Siis ütles ta äkki:

„Onu, jutusta mulle juttu.“

„Juttu?“ imestasin ma.

„Jah, rebasest, maa-alusest mehest või Koljatist.“

„Koljatist?“

„Jah, sellest, kellele kiviga pähe löödi.“

„Aga sa tead sellest siis isegi?“

„Jah, papa kõneles sellest. Aga sina kõnele teisest Koljatist.“

Ma ei teadnud ühtki juttu, pääle nende, mis on testamendis ja ajaloos. Siis hakkasin Trooja sõjast ja puuhobusest kõnelema. Ma lootsin, et need maa-aluse mehe ja rebase väärised on. Kuid polnud kerge Juhanille kõnelda.

„Mis oli selle naise nimi?“ küsis ta äkki.

„Helene,“ vastasin ma.

„Mamma nimi on ka Helene,“ ütles ta.

See kõrvaltähendus segas mind. Harilikult ei tea lapsed vist ema nime. Ma jatkasin, kuid ta peatas mind varsti:

„Kui pikk oli see puuhobune?"

„No," arvasin ma, „nii umbes kümme sülda."

„Ja kui kõrge?"

„Viis sülda."

„Mis tegid mehed puuhobuses?"

„Ma arvan, nad istusid maas ja andsid üksteisele mõistatusi."

„Missuguseid?"

Nüüd olin ma kimbatuses. Kuid siis tuli mu meele:

„Igatahes oli üks mõistatus see: Kes käib hommikul nelja, keskpäeval kahe ja õhtul kolme jala pääl?"

„Ja kes see on?"

„Inimene."

Ta jäi järelmõtlikuks, tõusis üles ja läks ära, ilma et jutu jatku oleks kuulandki. Ma avasin natukese aja pärast ukse ja vaatasin välja: Juhan istus liikumata trepi alumisel astmel päikese valguses. Mis ta mõtles?

Ma istusin trepi ülemisele astmelle hämarasse, vaatasin alla ta kullase pää pääle ja mõtlesin omakord:

Kuis võib see sääl all sarnase asja üle järele mõelda, mida ta üleüldse ei mõista? Kas suudab ta isegi puuhobu nagu midagi üliloomulikku eneselle kujutella? Kas on tal sedavõrd fantaasiat? Kuid kahtlemata jatkub tal seda kümne aasta pärast nii palju, et Ilusat Helenetki nagu midagi loomulikku kujutella.

Ja mul oli kahju sest lapsest ja enesest. Me mõtleme liig vara. Oleksin tahtnud, et tema siin üleval ja mina sääl all oleksin istund. Oleksin tahtnud, et tema need ajad mööda oleks eland

ja mina neid oma natuke suurema elutarkusega uuesti oleksin võind elada.

Siis kuulsin äkki, kuis Juhan möödaminevalle Marionile mõistatuse andis:

„Mary, mis see on: Puuhobu jookseb hommikul nelja, keskpäeval kahe ja õhtul kolme jala pääl?“

6.

Veel üks kaunis päev! Ja veelgi kaunim jalutuskäik! Tõesti, ma hakkan inimesi armastama, selle asemel, et neid vihata.

Täna pärast lõunat ütles mulle Helene pidulikU kumardusega:

„Herra Ormusson, meie läheme alevikku posti järele. Meid, s. o. Maryt, rõõmustaks see väga, kui teie kaasas oleksite.“

Hüva, mind rõõmustab niisama, et nemad, s. o. Helene, kaasas on. Ja meie läksime.

Me lobisesime jälle kõigist tõsistest ja mittetõsistest asjadest, naersime ja ironiseerisime kesk niitu, metsa ning ristikanurme, kuni kiriku torn taeva põuasel põhjal paistma hakkas.

Milline jumalarahu ja vaikus ses alevikus! Misuke igavus ja kuivus neil konarlikel tänavail, kus kameliõied, kasteheinad ning köömled kasvavad!

Päike paistis veel kõrges taevas ja kallas kiirte külla majarühmadelle ja tolmustelle tänavatele.

Kolmenurgelisel turul magas kolm koera. Majade fassaadid turu ääres olid lilla ja roosa värvilised. Üks väike püksatu poiss läks kõvasti tänitades üle kangesti valgustet turu. Ja siis polnud enam kedagi näha.

Helene ja mina astusime postkontori.

Ametnik magas, pää tindist täpilisel laual.

Kui ta ärkas, ei saand ta alguses aru, mis temast taheti.

Ma vaatasin aknast välja.

Turul, näritud hobuseleeni juures seisid Marion ja Juhan. Marion veeretas õlal päevavarju vart, ja päevavari veretas ta pää taga kui tuline kilp.

Me saime oma posti: paar kirja ja paki ajalehti.

„Mul on jälle ettepanek," ütles Helene turule tagasi tulles. „Lähme kiriku juure, istume sääl ja loeme."

Kirik oli alevikust väljas rohelisel keeglikujulisel künkal, lumivalge ja vaikne kui päevapaistel soendav vanamees.

Maantee oli tühi. Ainult kaugel künkal näis jalamees, aga seegi läks kaugemalle ja jäi jalust ikka lühemaks ja lühemaks.

Kõrtsi aknad all orus olid pärani, kuid säält ei kuuldund ainustki häält. Punane kukk ainult kõndis kui tunnimees kõrtsi ees edasi ja tagasi.

Me tõusime aeglaselt kirikumäele üles. See oli kameliheintest kollane. Kirikuesine oli suurte paetahvlitega kaetud. Nende vahelt tõusis orashein.

Kui vaikne ja üksik oli siin! Meie ees avanes lai maastik, ja meie kõrval hoovas argipäevane kirik oma külma võõrdumust.

Me istusime kivitrepile, millele siia ja sinna seintelt lubja kõõmet oli varisend. Ja ma avasin oma kirja.

See oli mitmesugustelle paberilipakatele mitmesuguste käekirjadega kirjutet ja lõhnas mitmesuguseist viinust. Mu tuttavail oli rõõmsaid päivi olnud.

Ja tõesti, nad olid, nagu kirja lugemisel selgus, seda otsekui kõrtsi päevaraamatut kirjutand. St. Michelil olid nad ta algand, Suurtel Boulevardidel keskkoha kirjutand ja Montmartre'il lõpetand.

Alguses pajatasid nad veel päevamuredest, kuid lõpus olid nad õnnelikud kui jumalad. Mida enam kiri lõpule läheneb, seda ebakindlamaks muutusid käekirjad, kuid seda kindlamaks nende armastus minu vastu. Ja lõpus oleksid nad oma elu mu eest annud.

Nad kirjutasid kõigist neist ilusaist aineist: kunstist ja kannatusest, suurist kavatsusist ning väikesist saavutusist.

Neid mehi mõistan ma hästi. Ja armastustki ei puudu mul nende vastu. Iseäranis palju on mul seda siis, kui neist eemal olen.

Oh, teie armsad, teie südamlikud, teie naeruväärsed!

See pöörane kiri, milles paiguti tekstile seletuseks joonistused vahele tulid, mõjus minusse kesk seda korraliku kodaniku elu kui hääl teisest maailmast. Ma pistsin paberid, millel kollaseid klaasipõhja jälgi võis näha, naerdes ümbrikku tagasi.

Helene luges oma posti. Sääl oli kiri mehelt ja kaks-kolm kaarti tuttavailt.

„Johannes ei tule homme koju," ütles ta ja ulatas kirja mulle.

„Võin ma seda lugeda?" kahtlesin ma.

„Olge nii hää."

Johannes kirjutas nagu Johannes pidigi kirjutama.

„Armas Helene," algas ta ja jutustas siis, et pääarst kodust ära on sõitnud ja tema ka pühapäevaks linna peab jääma, et kliiniku järele valvata. Tal olla väga kahju, kuid miski ei aitavat.

Linnas olla igav ja kuum. Tööd olla äraarvamata palju. Nad olla uue vabameelse lehe asutamise luba palund. Ta kõneles ka riiust olupoliitikameestega.

Ta saatis Helenele ja Juhanille suudlusi ning Marionile ja mulle tervitusi. Ta soovis meile võimalikult lõbusat ajaviidet.

Ma pidin naerma, kui seda korraliku perekonnaisa kirja oma Pariisi tuttavate pöörase epistliga võrdlesin. Kuid minu asemel naeratas Helene kirja vastu võttes vaevalt märgatavalt suunurgaga.

„Aga teie kiri?“ küsis ta siis. „Oli see jälle Pariisist, teie südame-sõpradelt?“

„Jah, kuid mis tähtsus võib sel olla, võrreldes teie kirjaga!“

Nüüd naersime juba mõlemad, üksteise otsa vaadates. Võib olla, vilksatas temagi mõttes miski võrdlus nende kahe kirja vahel, millest teise tooni ta ainult aimata võis.

Siis vaatasime sõnatult alla õhtupäikese paistel helendavale maastikule.

Põldude lindid tõusid künkaid mööda otsekui mitmevärvilised kangad. Läbi luha läikis hõbedane oja. Tolmust valge tee ääres seisid pihlapuud salgus.

Päike puudutas metsa kõrgeid latvu, ja metsa sinerdavad varjud matsid oru ning aleviku eneste alla. See jäi ime-väikeseks ja halliks. Turu hele kolmnurk kustus peaaegu silmapilgu jooksul, otsekui oleks selle üle hall lina visatud.

Üksi kirikumägi oli veel õhtupäikese kullaga kaetud. Üle metsa ladva hõbetas vaevalt järve peeglipind. Läbi vaikuse kuuldus ainult talva mürtsumine pesulaual.

Kõigi üle võttis võimust isesugune rauguse tunne. Koormas magus väsimus, otsekui oleks luis ja lihas õnne laine veerend.

Naiste silmad vaatasid pehmelt ja väsinult raugetest paletest, mis tuhmid kui marmorist olid.

Marion toetas pää vastu Helene õlga ja Helene pidas käega ta piha ümber kinni.

Helene naeratas enese ette. Siis tõstis ta aeglaselt näo ja vaatas sinivalgete tuvikeste poole, kes torniluukidel kudrutasid. Ta suured silmamunad läikisid mu silmade lähedal.

Salk tuvikesi tõusis lendu ja keerles torni ümber plagisevail tiivalöökel. Nende tiivad käisid otsekui tuulelehvitajad safraanilise taeva all. Helene silmad liikusid lindude järel.

Ma vaatlesin seda pilti kui nägemust. Ma nägin kolme õhtupäikesest purpurilist profiili, mida tähelepanu pingutus teritas. Ja ma nägin kolme paari lindude tiivahoopide järele pilgutavaid ilusaid silmi.

Taevas muutus ikka kollasemaks ja kollasemaks. Ta säras otsekui kollane siidikangas.

Mulle näis, nagu oleks aeg peatand. Ja mulle näis, nagu oleks kollases eetrimeres ujund väike roheline saar lumivalge templi, tuvikeste ning jumaliste naistega.

See oli tumm dialoog õhus, millest olin unistand. See oli avaruste-härdus, kõikuse aimus — kuldtoimise aja kohina saatel.

See oli kehastet unistus, — romantistest romantisem, eksootistest eksootisem, — siidine kui eetrikosk, õrn kui udufontään.

Korraga kajas kinnisest ja külmast kirikust me selja taga tume, vastukajasid äratav hääl, otsekui oleks kivikild laest põrandalle langend või oreli toru lõhkend. Kõik jahmatasime.

„Aeg on minna," ütles Helene ja võttis Juhani käest kinni. „Vaimud liiguvad kirikus ning manitsevad meid koju."

Ta naeratas, kuid mulle näis, nagu oleks ta natuke kartnud.

Me tulime vaikides kirikumäelt alla sinerdavaisse varjesse ja piimakarva ududesse, mis kõigist nõgudest tõusid.

Kaks toonekurge lendas üle uduse maastiku, punased jalad välja sirutet.

7.

Kõik elu on mulle surnud. Ma panen seda ainult nii palju tähele, kui palju ma surnuid armastan — läbi virila kirstu. Sellepärast loen ma vahel veel ajalehti. Neis on lõbusaid asju. Kõik hull veetleb mind ses päikseleilis.

Ma ootan kirju „Homunculuselt“, mis mulle veel bulvaaridest, kafeedest ja kunstinäitustest pajatavad. Need pöörased, viinust lõhnavad epistlid mõjuvad minusse värskendavalt nagu soe vihm. Ma maitsen nende inimsööja-stiili ning hingan endasse joobnustavat aroomi.

Ah, kui lähedal ja ometi kui kaugel on see kõik mulle! Need on reisikirjad olematust maast, nagu romaanid, mida ei tarvitse uskuda. Ja need tuttavad sääl ja kõik nende ettevõtted on mulle niisama viirastuslikud nagu romaanis.

Kas on nad olemaski? Või on nad keegi ajaviiteks välja mõelnud? Võib olla, lõi nad postipoiss, sõites neid liivaseid teid mööda suve rauges hääletuses?

See unine mees on jälle uue romaani loond. Ma loen ikka uuesti ja uuesti „Homunculuse“ eilset kirja. See on kohane lektüür mu idamaalislaisas meeleolus. Mul pole oopiumi-piipu, — loen siis su kirja, sõber „Homunculus“.

Kõigi vanade hulluste kõrval on tal nüüd üks uus teatada. Nad on selle mõtte alles Montmartre'il leidnud.

Nad tahavad nimelt jala Hispaania minna.

See idee, mis äkki oli ilmund otsekui jumala äike, valdas nad niisuguse jõuga, et tundub, nagu tahaksid nad otse kõrtsist välja tulles ühes summas Püreneide poole sammuda.

Jah, nad olid sellele mõttele sellepärast tulnud, et ühes kafees Andaluusia tantsjannat olid näind. „Homunculus“ oli sellele lillesid annetand, ja nad olid „kollase Hispaania, toreadooride, Goya ja Velasquezi“ terviseks joond!

Ah, et mina teiega pole, et ka mina teiega ei või istuda ja sellest teekonnast fantaseerida. Sest ilusam kui kõik kordasaatmised on fantaseerimine.

See on ainus elav punkt ses surnud maailmas, kus inimesel on kaks verivaenlast: aeg ja kaugus.

8.

Päikserauged, valgusküllased päevad lähevad mööda nagu unes. Hele ühesooline päikese valgus mõjub niisama nagu järelejätmatu sadu: mõte jääb õhku rippu ega pääse enam paigast.

Mu silmad on jälle haiged. Mu nägemine väheneb ajuti hirmuäratavalt. Ma peaksin väljas olema ja kaugusse vaatama. Kuid ma näen maastiku teravate joonte asemel ainult uduseid värvilaike.

Ma katsun kirjutada, kuid mu pääs valitseb udu ja mu meel on uimane. Siis püüan vähemalt lugeda, kuid ma tunnen, kuis veri meelekohis pakitseb, ning sõnad on kerged kui udusuled.

Ma pean nagu Byroni Don Juan kõige pärast ainuüksi päikest süüdistama.

Isegi jalutusest ei tule enam midagi. Daamid ei tule sarnase kuuma ilmaga kaasa, ja üksi on mul igav.

Maast tõuseb rauge aur ja taevarand on

piimakarva udus. Metsas on hääletu kui hauas. Isegi linnud ei laula ses kuumuses.

Üks päev on peaaegu teise sarnane, ja ometi on neil igaühel hoopis ise sisu. Ma katsun meele tuletada mõne episoodi.

Ma istun kodus pool-pimedas toas allalastud rullgardiini taga ja katsun mõtelda. Eesriide alt langeb valgusjoon nagu tuline mõõk üle mu käte ja põranda.

Alt hakkavad ühetoonilised klaveri hääled kuulduma. Nad tungivad mu mõtete loidu lainesse, täites need sumbund ja mahasurutud kuminaga.

Ei, nüüd tundub veelgi üksindasemalt ja raskemalt. Ma tõusen, tõmban eesriide üles ja istun aknalauale.

Kõik värvid ja jooned paistavad äkki silmipimestav-teravalt otsekui mosaiik-pildil.

Aed näib miniatüürne ja perspektiivitu siit vaadates. Soojusest närbund vahtralehed ripuvad alla nagu punasest vasest plaadid. Keskpäevane päike liugleb nende üle verevana kumana.

Kesk kollase liiva sõõri sätendab samba otsas peegelklaasine muna. Sõõri ümber õitseb lill-uba.

Eemal õunapuude all on hein niidetud. Kuivand heina kaared valendavad kui hallid lained.

Ja veelgi eemal läigib endiselt tumesinine järv tumeroheliste randade vahel, siniste ja violettide puusalkadega keskpäevases hääletuses.

Ning üle kõige põudne taevas, mille piimases rauguses juba miskid roostesi toone hõõgub.

Suvemaja alumise korra aknad on pärani. Ruudud läigivad ülevalt vaadates sinihallilt kui vesi.

Marion läheb Juhani käest kinni hoides läbi aia. Neil näib midagi huvitavat kõneluseks olevat.

See paistab Marioni naeratavast profiilist. Nad kaovad õunapuude vahele.

Ma ei taha enam muud kuulda kui ainult neid kaugeid hääli, mis nägematud sõrmed nägematuist keelist löövad. Ja ma katsun nende järele mängijat ennastki, ta asendit ning liigutusi kujutella.

Korraga näen ma, kuis saunamees Aadam rõdule tuleb. Ta peatab, kuulatab tüki aega, näol imelik ilme kui kuulaval loomal, ja astub siis lahtiselle uksele.

Kohe jääb mäng vait. Vanamees kõneleb midagi, pikkamööda ja ümisevalt kui karu. Mees on nähtavasti sandi kuulmisega, sest Helene vastab liig kõvasti ning selgelt:

„Ei, täna ei tarvitse vaksali sõita. Tohter kirjutas, et ta täna ei tule."

Kuid vanamees ei näi veelgi kuulvat, ja Helene peab sama asja uuesti kordama.

„Jah-hah, jah-hah," mõmiseb vanamees vastuseks ja kobab trepilt alla. „Või ei tule, või ei tule."

Helene aga mängib edasi.

Marioni riided helendavad jälle läbi õunapuude haljuse. Paistab Juhani kullane pää pikkade juustega. Ma näen enese poole tõstetud Marioni ovaali palet. Siis kaovad nad uuesti lehestikku.

Õhk virvendab soojusest kui suits.

Korraga vaikib mäng. Majas on mõni silmapilk täielik vaikus. Ma kumardan pää kätele ja katsun mõtelda.

Kus on Helene? Mis ta teeb? Võib olla, ei ole ta enam klaveri juures? Võib olla, on ta juba teises toas? Võib olla, ei ole ta kogu majaski enam?

Ma tõusen ja teen paar ringi toas.

Ma lähen aknast mööda, ja näen õhtu eel tumenevat järve. Ma lähen peeglist mööda, ja näen ses kahvatut kaugust küngaste kohal üle järve. Õieti näitab peegel ainult taeva ääretut tühjust, milles isegi põuapilve kontuurid ei paistu.

Siis lähen ma alla. Poolel trepil kuulen jälle klaveri hääli.

Tube täidab kuivava heina diskreet lõhn.

Ma lähen üle valguse töödi, mis läbi tüllide otsekui sõelast põrandalle langeb. Ma lähen kesk saalini, ilma et Helene mind tähele paneks, ja jään ootama.

Ta mängib edasi. Ma ei tea, mis ta mängib. Igatahes ei mängi ta hästi. Ta näib ka väsind olevat.

Päikese valgus ulatab tal jalust põlvini. Ja selle heleda valgustuse pärast näivad ta pihad ja pää seda suuremas hämaruses olevat. Vastu klaveri musta poleeritud tiiba näib ta kokku surutud ning väike.

Ma vaatlen silmi pöörmata ta õlgu ja kukalt, mis niisama valge on kui klahvide luu. Kord ometi näen ma loomulikuna seda naist, kes otsekui koketteriist ja kunstlikkusest kokku on pandud!

See on kui uus inimene. Võiks arvata, et ta kurb on. Neid õlgade kärsituid liigutusi pole ma iial näind ja seda elevandiluise kaela paindumist kunagi tähele pannud. Ta äratab minus koguni miskisugust kaastunnet ja haledust.

Kuid äkki näen ma Helene suuril silmil enese otsa vaatavat. Ma olen kogu aeg teda teravalt silmitsend, kuid ma ei näind, millal ta tõusis ja ümber pööris. See sündis silmapilgu jooksul, nagu unenäos üks pilt teisele äkki järgneb.

Ta seisab saledana, mõlemad käed selja taga klaveri klahvele surutud, ehmund ja imestav. Kui noor ja neitsilik näib ta nii, — kahele poole kam-

mitud suurte juuste ja valendava joonega kesk päälage ning painduva, hapra kehaga!

„Herra Ormusson, teie siin!" hüüab ta.

Ma palun vabandust, ja me räägime mõne sõna. Ma näen, kuis ta jälle naerusuiseks ning koketteerivaks muutub. Miski seob mu mõtteid ja ma komistan lauseis.

Korraga kostavad rõdult Marioni ja Juhani hääled. Nende jalgade müdin täidab toa, ja nad murravad selle ebamäärase meeleolu, mis mind selle naise seltsis ümbritseb.

„Mamma", ütleb Juhan, „ma võtsin konna kinni."

See on õrn-närvlik loom. Ta pruunid ümarikud silmaterad vaatavad Juhani lapsesõrmede vahelt traagiliselt.

„Viska ta minema! Viska ta minema!" hüüab Helene hirmunult.

„Ma kasvatan ta üles," arvab Juhan.

„Lase ta silmapilk lahti!"

Konn kukub üle pää-kaela läbi akna aeda.

Ma tunnen külma seljas, — mitte konna, vaid lapse pärast. Sel poisil on hoopis tundmatu loogika, mis hirmu äratab. Ning konn kesk idülli!

„Ja kus sina nii kaua olid?" pöörab Helene äkki Marioni poole. „Herra Ormusson ootas sind ja ei jõudnud küllalt oodata."

„Mind?"

Marion kahvatab, punastab ja naeratab kohe selle järel.

Ma vaatan imestades kavalalt naeratava Helene otsa. Mis peavad ta sagedased märkused Marionist ja minust tähendama?

Mulle näib, nagu oleksin ma ääretu aja siin saalis seisnud. Ja mulle näib, nagu oleks isegi päikese valgus täis ootamattusi ja saladusi nagu salamandrid.

9.

Täna olen ma pea kogu päeva mõtelnud Johannesest. Kõik on mulle teda meele tuletand. Mulle on viirastand ta sammud all saalis. Ma näen jälle Juhani palgel lugematuid meeletuletusi temast. Kui ta ise siin oleks, eiärataks ta minus vist ühtki mõtet. Kuid ta on seda lähemal, mida kaugemal ta on.

Ma näen ta istuvat all saalis, oma arstiteaduslikkude ja poliitiliste ajakirjade keskel, tüse ning sõbralik nagu ikka.

Kui muutumatu on ta õieti püsind! Mu meele tuleb see valgejuukseline ja hää realist, kelle ülemist huult juba udune habe varjas, ja kes meist kõigist teistest, kes kord samma rahvuslikku salaseltsi kuuldusime, kaks korda vanem näis. Ta edustas juba siis miski vanemat põlve.

Kuid tal läks halvasti, temal ja ta seltsil! Need poisid, kes temast aastat viis nooremad olid ja alles keskmistes klassides istusid, kuna tema juba lõpueksamite vastu valmistas, — need noored barbarid ei tunnud halastust ega armu.

Puruks kiskusime ta seltsi, ja tema ilmavaadetega ei käind me paremini ümber. Rusikatega lõime me vastu laudu ning kuulutasime kõigele sellele kadu. Meie — noored anarkistid, armuheitmatud traditsioonide õgijad!

Ma mäletan üht ajaloolist päeva noilt ajult: Johannes pidas ülistava kõne *Kalevipojast*, mida ta, nagu pärast selgus, lõpuni läbi polnud lugend; ja mina tegin sellesama *Kalevipoja*, mida ma ka lõpuni läbi polnud lugend, mis aga pärast mitte ei selgund, pihuks ning põrmuks. See oli palav päev.

Kuid kui kaugel on see aeg! Oleme juba

ammu üle *Kalevipoja* rusude üksteisele käed ulatand. Oleme üksteise käsi pidi õhku tõmmand nagu mõnedes sõõrmängudes ringis olejad teevad, ja nii omad kohad vahetand.

Ajavaimule põiki vastu pannes pole Johannes küll mitte juristiks ja ajakirjanikuks hakand. Tal näis rohkem kalduvust olevat üksiku isiku kallal opereerimiseks kui kogu ühiskonna lõikelauale viimiseks. Kuid kui ta just kirurgilisi abinõusid ei taha tarvitada, siis on ta valmis ühiskonnale vähemalt pille ja troppe andma ning teda homeopaatiliste kunsttükega õndsaks tegema.

Kui palju oleme aga tõepoolest muutund? Ilmavaated on ju ainult pidukuued võõraskäikudeks. Kui aga üksi ollakse ja päike nii heledalt paistab nagu nüüd, siis ei tunta ilmavaate tarvidust.

Ilmavaated on üleüldse lambivalgel sündind.

Ma vaatan aknast välja ja näen väikest Juhanit askeldavat. See sääl on ka kord materjaal ilmavaatele, suutäis parteile. Mihukesse koore surub tema kord oma edumeelsuse ja uuendusiha? Läheb ta isa jälgi mööda, ja on sellega siis juba vanameelne? Või astub ta ühe sammu kaugemalle, ning leiab, et ta isa vanameelne oli?

Mis on siis moes?

10.

Imelikud õhtud, mil päevane päikse leil ja maast tõusev uim magusaks rauguseks me veres muutub. On, kui oleksid käärimas kõik päevased mälestused, mõtted ning unistused, et kurbuse helevalusaks viinaks selguda.

Murduvad mõttenooled, kõige mürgisem meel saab leplikuks. Tahaks vaadelda ainult värvide

sündi ja kustumist, seda olevate ja ettekujutatavate piltide hääletut karnevaali.

Me istume puude all ümariku teelaua ümber. Üle meie pääde kummuvad mustad haralised oksad, sinirohelist klaasselget taevast poolitades.

Ümber kuuldub rohutirtsude õhtukontsert. Kuivav hein puude all lõhnab päädpööritavalt. Eemalt kostavad koju tuleva karja kellad.

Jälle algab taevas omi ilutulestusi. Õunapuude taga löövad lõkkele ehataeva leegid. Puude tüved seisavad sel lõõmaval foonil kui mustad käsivarred, mis lehestiku koormat kannavad.

Me vaikime isutult ja väsinult. Kõiki näib rusuvat see melankoolia, mida õhtu hoovab, see kahetsus, mida iga päikseveereng äratab:

Jälle läheb päike looja, värvid ja rõõmud kaovad kui varjud, — ja elu on jälle ühe päeva võrd lühem, ühe päikese võrd vaesem! On kahju igast elupäevast, tunnist ning minutist, mis tagasipöörmata minevikku kaob!

„Sarnast taevast nähes ei taha surra," ütleb viimaks Helene, otsekui aimates kõigi tundmusi. „Ma kardan seda ilu. Ta teeb nii kurvaks. Ta tuletab surma meele. Aga just selle ilu pärast tahaks ilmlõpmata kaua elada."

Ja me räägime ilust ning õnnest.

„Kuid ilude ja rõõmude vahel tuleb valida," vastan mina. „Õnnede vahel peab valima. Ja juba see tähendab, et me iialgi õnnelikud ei või olla."

Ning ma täiendan oma mõtet:

Me oleme egoistid ja tahaksime kõik enestelle. Tahaksime näha, kuis üks ja sama päike metsa, järve ning lagedate nurmede taha looja läheb. Sest igal päeval ja igal kohal on oma päikseveereng, oma suur ilutulistus, mis teises

kohas ja teisel päeval enam iial ei kordu. Kuid meie, õnnetud, võime ainult üht näha! Ning see teadmus, et kõigest maailma ilust meie rõõmuks äraarvamatu väike osa langeb, mürgitab sellegi rõõmu.

„Peab valima," arvab Helene. „Peab valima kõige suurem õnn."

Kuid õnne võimalusi on palju. Õnnetus on just selles, et õnne võimalusi nii palju on. Ja kus on õnne kriteerium? Milline on ta täiuse mõõt? Siin võib kõige õnnetumalt petta saada. Kuid kuis võib siis õnnelik olla, kui kardad õnnega petta saada!

„Ei pea analüseerima," arvab jälle Helene. „Peab arvustamata kõik hää vastu võtma."

Õnnis, kes seda suudab! See võib pähkla koores elada ja enese siiski valitsejana tunda tervete maailmade üle, nagu Hamlet ütleb. Teine võib tõepoolest maailmade valitseja olla ja siiski omas rinnas põletavat tuska tunda:

Tuhat aastat enne mind oli maailm olemas oma rõõmudega ja tuhat aastat pärast mind on maailm olemas, — aga mina, õnnetu, võin neid rõõmusid ainult ühe lühikese silmapilgu maitseda!

Parem neid siis üleüldse mitte tunda. Siis ei vii me Manalasse kiusavaid mälestusi ega näe Toonela õudsetes majades neist kurje unesid.

„Te olete paljunõudlik," naeratab Helene. „Ja et teie nõuded täitmist ei leia, siis kuulutate põlgust elu vastu. Kas te ei taha mitte kloostrit asutada, kõigi nende jaoks, kes õnne kiusatusest põgenevad?"

See mõte meeldib mulle.

„Tahate teie sinna kloostrisse tulla?" küsin ma.

„See on selle järele, milliseid nõudeid kloostri põhiseadus sisaldab," naeratab ta, kuid jääb siis äkki tõsiseks ja vaatab maha.

Marion vaikib nagu ikka, pää õe õla najal. Juhan seisab Marioni ees, pää ta rüppe pandud. Ta on püstijalu magama jäänd, kuid nad ei aima seda, ja ta magab edasi.

Aeda täidab sinine hämarus. Õunapuu lehed värisevad meie pää kohal vastu taeva klaasist põhja kui nahkhiire sakilised tiivad. Kuu kitsas hõbedane sirp tuleb kesk avarusi nähtavalle.

On juba väga hilja. Me oleme kõik nii väsind, et ümara laua ümber magama võiksime jääda. Me näeme vaevalt veel üksteist hämaruses.

Mu vastu hõõgub pehmelt Marioni ovaalne pale, huuled pisut lahti, silmis magus läige. Ta kaela painduvuses on midagi süütu-haledat kui luigel.

Milline imelik meeleolu! Mulle tundub, nagu oleksin ma joobnud. Ja ma ei tea isegi, millest: eha helendusest, lõhnavaist heinust, kurb-ilusast kõnelusest või neist pehmelt naeratavaist naisist.

„Ei, ei," ütleb äkki Helene, end tarretusest raputades. „Peab minema."

Ta võtab Juhani käest kinni ja läheb maja poole. Laps magab kõndideski, kuid ema ei pane seda tähele.

Trepil lausun ma neile kõigile hääd ööd ja tõusen üles. Ilma tuld süütamata võtan ma pimedas toas riided seljast ja heidan sängi. Kuid uni ei tule.

Mu mõtted rändavad rahutult sinna-tänna, veelgi endist kõneluse ainet kaugelt riivates. Imelik poolikuse tunne rusub mu rinda. Oleksin nagu midagi unustand, midagi tegemata jätnud, miski õnnetus oleks nagu tulekul, kuid ma ei tea, mis.

11.

Ma arvan, Marion armastab mind natukene. Ma näen seda ta silmist, ja see liigutab mind

väga. Siis kuulen ma seda Helene kahemõttelisist märkusist, ning see vihastab mind veel enam.

Vaene tüdruk! Mis võin ma sinna parata!

Sest sa oled halva valiku teind, väga halva. Halva esiteks sellepärast, et sa mind ei tunne, ja teiseks sellepärast, et mina sind tunnen. Ei, meie ei sünni üksteisele.

Ma olen paljunõudlikum kui sa usud. Ma näen su läbi. Sa ei suuda mind vangistada. Sa ei jõua üleüldse minus huvitust äratada.

Sest pole midagi luulevaesemat kui noor tüdruk 10. kuni 15. eluaastani. Ta on luine ja puine, tölpide silmadega ning sööb palju.

Ta olevusel puudub meeldivus ja graatsia. Ta käed on kõhnad, külmad ja hallid. Neist kinni võttes puudutad kui puud, mis ei tunne.

Ja sina näid veel selles eas olevat, hoolimata omast gümnaasiumi lõpueksamist. Kui visalt oled sa kasvand! Kui vähe on sinus veel naist!

Sa oled veel nii süütu ja eluvõõras. Ma võiksin su südamelle ainult haiget teha. Sest ma peaksin kord su õrna hinge haavama ning su unistused armutult hävitama.

Sa ei tunne mind. Sa oled mõne mu sentimentaalse loo lugend, ja pead mind nüüd romantiliseks Don Juaniks, kes läbi lillede ratsutab ning noorte neitsite südameid nopib. Kuid sa eksid.

Ma olen just sellepärast nii kirjutand, et ma seda mitte pole. Kontrasti pärast olen ma kirjutand.

Ma olen proosaline, ja sellepärast armastan ma romantikat. Ma ei tunne muusikat, ning sellepärast on mu stiil muusikaline.

Sind veetleb luule, kuid sa ei näe, mis on selle taga. Ah, kannatus on selle taga! Valutav süda, iroonia ja sarkasm on selle taga! Rääki-

des meelespea-lilledest allika kaldal olen ma ise ahastand meeletuse ning surma mõtte käes.

Sa oled praegu mu meelevallas, ja kui ma su säästan, siis ainult sellepärast, et sa mulle meeldid ja minus kaastunnet äratad. See on su rukkilille-silmade ning su luige-jalgade pärast.

Sul on praegu suur ülesanne otsustada: kas ülikooli minna või meest ootama jääda. Kui ma sulle nõu anda tohin, siis soovitaksin sul mõlemaid ülesandeid ühtlasi täita.

Sa oled veel nii noor.

12.

Kui vähe on tarvis, et inimest tasakaalust heita!

Ma valvasin unetuna voodis. Mu silme ees seisis ikka veel päikese tuline kuul, mis päeval maastiku kohal leegitses. Siis suikusin ma selles kulla meres, mis kõik mu mõtted ja meeled täitis.

Korraga jahmatasin ma vaiksest häälitsusest ja jäin kuulama.

Saunamees Aadam häälitses all hobust, kes õunaaeda oli pääsnud. Vanamehe hääl kostis noomivalt, kutsuvalt ja meelitavalt, otsekui oleks ta lapsega rääkind. Nähtavasti ei tahtnud ta suurt kisa tõsta. Ta käis kaua maja ümber. Kord kuuldus ta hääl siit, kord säält. „No — no — no, soku — soku — soku," kostis ta hääl. Ta otsekui sosistas hobuselle.

Ja ma suikusin jälle ses sosinas. Kogu mu keha oli täis magusat väsimust ja heinte vürtsine lõhn rusus mu rinda.

Ma arvasin ainult silmapilgu tukkuvat, kui äkki uuesti virgusin.

Sosin ja häälitsus kostis edasi. Ma kuula-

tasin, ja mulle näis, nagu oleks vanamehe hääl muutund. Ei, sääl ei olnud enam saunamees ja sääl ei sokutet enam hobust. See oli madal mehe hääl, mis arusaamatuid sõnu surutult-tasa kordas.

See ei annud mulle enam rahu. Ma tõusin ja läksin alusriietes akna juure. Ma ei näind midagi. Siis sirutasin enese aknast välja, nii kaugelle kui vähegi võisin. Ma nägin, kuis laia punapuu ümber kaks kogu keerles.

Sääl oli suur mees ja väike naine heledates riietes. Mees ei rääkind enam midagi, ta ainult jooksis naise järel, kes näis hääletult naervat. Viimaks sai poiss tüdruku kätte. Ta kahmas mõlema käega selle piha ümber kinni, ja nüüd nägin ma, kui nad paigal seisid, et sääl vana Aadami noor tütar ja sulane Konrad oli.

Nad läksid kõvasti üksteise ümber hoides eemalle. Veel mõni silmapilk paistsid nende kogud suve öö hämaruses.

Kuid nüüd ei saand mina enam und. Ma süütasin lambi ja istun voodis ning vaatlen ööliblikaid, kes mustavast aknaavausest kui teadmattuse sõnumikandjad tulevad. Ma ei või magada.

Ma tunnen südames pigistavat valu, nagu oleks keegi mind armutult petnud, petnud ja siia paika jätnud. Mu mõtted keerlevad rahutult nagu liblikad mu lambi kohal, — hallid küsimused mustavalle teadmattuselle.

Mis on õnn? Kuis võib olla õnnelik, kui õnne rajad nii piiratud on? Kuis võib olla see õnnelik, kes mõtleb, võrdleb ja arvustab?

Lugematuid õnne võimalusi eeldab mu mõistus ja lugematuid õnne pilte loob mu fantaasia. Kuid kui ma ühe neist saavutaksin, jääksid tuhanded saavutamata. Iga võit oleks tuhandekordne

kaotus. Ja ometi ei tahaks ma ühtki kaotust, kõnelemata tuhandest.

Ah, Venezias sõidab rõõmus seltskond gondoolidega suvises öös Hiina laternate valgusel merele. Mina aga ei ole kaasas!

Päike tõuseb troopika metsas, punased metskikkad kirevad, ahvide kari jookseb läbilõikavalt kisendades üle suurte mahlaste õitega kroonitud latvade ning raputab oksilt roosaid õisi kui lund rannas magavate krokodillide pääle alla. Mina aga ei näe seda!

Ehk, mis veel valusam: just sel silmapilgul ulatab üks printsess, üks kuninganna ühele paashile, ühele noorele rüütlile punase roosi, mille lõhnasse kõige magusamate ja intiimimate lubaduste päädpööritav aroom segub. Mina aga laman siin hämaras üksikuna ja kõigist unustatuna!

13.

Kuidas võib näha mustade silmadega?

Ei, ta silmad pole siiski mitte mustad. Ma olen neid mitmes valgustuses näind. Ma olen neid pidand mustiks ja ruskeiks. Kuid nüüd arvan ma, et nad on tinthallid, hallsinimustad, miski sõnul kirjeldamatu varjund.

Nagu nad muutuvad välisest valgustusest, nii muutuvad nad sisemisestki. Iga meeleolu annab neile ise värvi ja iga uus mõte muudab nende tooni. Õrn koketterii annab neile pehme kalliskivi hiilge ja kirg lõikava läike kui atropiin.

Nad määravad oma poolt kogu näo ilme. Ma usun, et nad isegi naha tooni muudavad, selle valgust kord helendades, kord tuhmimaks moondades.

Neis silmis on kogu näo ilme saladus. Kõik

muu on ainult täiendus: madal kaunis otsaesine, suu alati naeratavate õhukeste huultega ning tumedad juuksed, milles väikesed kõrvad kaovad.

Ma olen mõtelnud ta mineviku, ta tõu, ta vanemate ja lapsepõlve üle järele. Ma olen küsind:

Kuis on võind meil sündida niisugune tüüp? See pealtnäha harilik kodanlik naine ainult vähe-hariliku iluga, kuid kelle läheduses vahetevahel miski võõras, pisut mürgine, äritav aimus hinge riivab —? See eksootiline, raffineerit troopika õis —?

Mul on natuke teateid ta vanemaist. Need, nagu ikka teated vanemaist, ei mõju hästi.

Ma tean, ta isa on köster. Ma olen seda jesuiiti ja eduerakondlast koguni näind. Poole eluiga oli ta sakslane, kuid sääl tulid teistsugused ajad, — ja tema tütar on käremeelse Eesti tohtri naine, ning vanamees ise on Eesti haridusseltsi liige. Kuid väga võimalik, et ta tõepoolest on pool-sakslane.

Mis aga aitavad mind need katsed, ta tõu iseäraldustesse tungida, ta vanemate ja kasvatuse uurimine. Tema ise, ta ilus olevus ja peen hing jääb mulle ometi saladuseks.

Ta pää on kui mannekiin kuafööri aknal, ilus meistertöö, ainult selle vahega, et ta huulil peen naeratus väriseb ja ta silmis mõistus välgub.

Ah, ma räägin jälle ta silmist! Ma unistan neist nagu armastaja. Puudub ainult, et ma neid unes näeksin.

14.

On esmaspäev, ja meie olime niidul. Mehed olid juba vara kastega niitnud, kuid meie tulime neile alles pärast esimest söömavahet appi.

Mulle ei meeldind see teekond. Ma kardan

suurt inimeste hulka nende krobedate käte ning veelgi krobedamate häältega. Ma kardan sarnases töös ka rumal näida. Kuid mul oli võimata minemata jätta.

Ja asi polnudki nii hull. See oli ainult lõbus jalutuskäik, kus sai palju naerda, joosta, higistada, heinasaadude otsas istuda ja hää isuga leiba purra ning suurest lähkrist piima juua.

Heinamaa on lai org, täis üksikuid vanu saarepuid. Ta küünib järveni, kus mehed vikatitega kuni üle pää ulatavateni kõrkjateni tee olid raiund.

Niit oli kui lillede surnuaed. Ta auras palava päikese all rohu mahlast ja maamulla niiskusest. Lehed ja lilled närbusid, kiskusid kopra, ja peagi olid hellerheinad kerged kui kuivad kõlkad, mis sõrmi vahel tolmuks purunesid. Pool tundi pärast kaari laialiajamist muutus rohi tumerohelisest halliks, ja niidu üle tõusis magus lõhn, otsekui looduse ohvrisuits nende tuhandete ja tuhandete lillede surnukambris.

Kogu talu oli väljas: perenaine Mai ja sulane Konrad, vana Aadam ning selle tütar Miili.

Helene kõndis mu kõrval, vasikanahksed pastlad jalas ja laiade äärtega õlgkübar pääs.

Ta näis mulle jälle uus olevat: oma heleda valguse pärast pool-kinni pigistet silmega ja ülestõstet suunurkadega ning higise punase palgega. Ta kõneles perenaisega majapidamise asjust, õpetas mind ja naeris nii, et hele hääl üle niidu helises. Kuidas ta ka talutüdruku ossa kõlbas!

Kui me loo käänamisega esimene kord lõpule olime jõudmas ja muist eemal olime, ütlesin ma Helenele:

„Ma olen teid ennem näind.“

„Eile, üleeile?“ naeris ta.

„Ei, juba ammu enne seda,“ vastasin ma

tõsiselt ja natukene kiusakalt. „Kusagil võõralmaal, lapsepõlves või unes. Võib olla, unes."

„Te näete mind unes?"

„Miks mitte? Kas me selles süüdi oleme, kui kedagi unes näeme? Seda ei saa ometi keegi takistada: ei see, kes näeb, ega see, keda nähakse. Liiategi arvan ma ainult, et teid unes olen näind."

„Ja seda võib vist veelgi vähem takistada?"

See kahekõne sumbus Helene naerusse ja perenaise hüüdesse, kes meid einele kutsus.

Me istusime kõik vana Aadami juure saarepuu alla. Paks punapõskne ja tedretäheline perenaine võttis võileivad korvist välja.

Päike paistis läbi saarepuu lehestiku ja sünnitas selle koonusetaolises varjus siin ning sääl heledaid vormituid laike.

Õhk oli täis tuhandeid peeni lõhnu. Mulle tundus, otsekui oleksid isegi päikese kiired lõhnand — imeliku kullase ja diskreetse lõhnaga.

Ma vaatlesin talurahvast. Mu vastu istus Aadami tütar Miili — noor, kitsaste paletega ja mustade silmadega tüdruk. Mulle meeldis ta: ta on nii täiuslik ja stiilne.

Siis tuli mu meele, et ma üleeile öösel just seda tüdrukut poisiga punapuu ümber jooksmas nägin, ja ma pöörsin silmad Konradi pääle.

See on suur mees, uhke ja punase näoga, noa armiga otsaesisel ning kuklasse löödud kaabuga. Näib, nagu oleks ta käed otse loodud naiste kinnikahmamiseks: nii sitked ja võimukad on nad. Kui jõuetu ja vähekestev olen mina temaga võrreldes!

Seljaga vastu puud toetudes ja silmi peaaegu kinni pigistades kujutlesin end ühe naise järele jooksvana:

Päike mattis lillelise niidu oma valguse merre. Naine jooksis ja naeris hääletult. Ma sirutasin

oma käsi ikka kaugemalle ja kaugemalle. Need otsekui kasvasid pikemateks. Nagu väätkasvud taotlesid nad naise pihta.

Viimaks puutusid mu sõrmeotsad naise läbi looride hõõguvaid käsivarsi. Ise jooksul, painutas see oma paindlikku pihta ja vaatas mu otsa suuril naervail ning magusail silmil.

Kes oli see naine? Kes oli see naine?

Ma avasin vägisi silmad, sest ma tundsin, kuis uni mind kesk seda kuumust ja väsimust valdas. Helene ja Marion seisid mu ees, siit maast vaadates ime-kõrged ning saledad.

„Te jääte magama, herra Ormusson," naeris Helene.

Ma hüppasin kohmetult üles, ja me läksime niidu teise serva.

„Te nägite minust jälle und?" küsis äkki Helene, kui me kõigist eemal olime.

„Peaaegu," vastasin ma kähku. „Ehk õigem, ma arvasin, et teist und näen."

„Ja mis te arvasite nägevat?"

Ma ei vastand, sest Marion lähenes meile eemalt. Ja mis oleksingi ma võind vastata! Tõtt tunnistada, — see oleks pöörane olnud. Midagi välja mõelda ma aga ei suutnud. Pää oli raskusest nagu halvatud.

Helene kaugenes omakord iga sammuga. Ta heitis heinu rehavarrega laiali ning painutas selle juures pihta kahele poole.

Marion oli mu kõrval piinlikult vaikne. Ta palet mööda valgus higi. Õhukesed pleekind riided rippusid ta seljas lõdvalt. Ta näis kui vaenelaps, kes võõraid riideid kannab.

Juhan kõndis ta järel, heinakandudes komistades, niisama higine kui kõik töölised.

Päike helendas kesktaevas. Niit oli aurudesse mässitud. Eemal paistsid Mai, Miili ja

Konrad — kui mustad liikuvad sambad ses helenduses.

Ma tundsin, et Marionile midagi pidin ütlema, ja küsisin sellepärast:

„Te olete väsind?“

„Jah, natukene,“ vastas ta vaikselt, oma õhetavat palet mu poole tõstes. „On nii soe.“

Ka minul oli soe. Ma oleksin häämeelega oma ärklitoa hämaruses raamatute ja käsikirjadega kaetud laua ääres olnud. Nii kaugel näis nüüd olevat see laud ja nii ihaldusväärne see tuba!

15.

Veel kord: ajalehed on tarvilikud, isegi juhtkirjad. Vähemalt kontrasti pärast. Nad juhivad inimesi igatsema ilu ja sunnivad janunema vaimurikkust.

Ma lamasin täna lõuna eel voodis ja lugesin segamõttelisena üht ilmatu vesist juhtkirja „rahvuslikust ja kõlblikust kultuurist“. Arusaamine ähvardas neis loogilistes labürindes nüriks minna ja mõte kaela murda.

Siis korraga vilksatas mul ootamatu mõte kesk perioodi tõusu läbi pää: Helene — see on ju Lucas Cranachi naistüüp, keda see ikka uutes ja uutes variatsioones on maalind! Sellepärast näib ta mulle nii tuttav olevat! Sellepärast on mulle temas ikka midagi arkailist paistund!

Ja ma nägin, et Helenel ei olegi õigupoolest mitte nii palju pale Cranachi naiste palete sarnane, kui keha, kõige päält puusade seis.

See on see imelik seisak, mis kõigil Saksa ja Madalmaa renessaansi meistrite naistel nii omane, olgu nad alasti maalitud või riietes: puusad ette poole, jalad ja kael taha poole painutet, peened lapsekäed rinnal või kõhul koos.

See on see naise seisaku ideaal, millele praegune ideaal oma kaelkirjaku kalduvusega otse vastandina ilmub. Veel vanadel markiisidel enne krinoliinide aega oli sarnane seisak. Kuis kõik oli ilus, mis vanast oli; kuis kõik on inetu, mis praegu on!

Mind hüüti lõunale. Ma läksin alla, mõttes segamini fraasid kõlbliku kultuuri juhtkirjast ja katked Cranachi piltidest.

Ma nägin Cranachi Neitsi allikat granaadipuude keskel, täis miniatüürseid alasti mehi ja naisi. Karkudel komberdasid nad marmorkaldale, kuid juba vees olles suudlesid nad üksteist, ja teisel rannal põimisid nad omad kitsad käed üksteise kaela ümber.

Tervis ja elujõud, — nii oli ka juhtkirja kirjutaja öelnud. Meie maarahvas, meie rahva juur ja süda, on külm, karske ja moraalne, oli ta öelnud.

Jah, sel rahval on isegi nii palju tervist ja elujõudu, et ta ilma Siloa tiiki minemata suudelda ning kaelustada suudab. Kui palju külmust ja karskust peab tal ometi olema, et enne kõike veel punapuu ümber maldab joosta!

16.

Teine päev niidul. Me tulime alles pärast lõunat. Taevast ja kaugust varjasid hõredad põuaudu loorid. Heina lõhn oli tihedaks ja raskeks muutund. Hein ise aga kahises kohevalt ning kergelt jalge ees.

Helene jooksis Juhaniga kuiva heina lademes, peitis end saadude taha ja naeris. Ta pale oli higine ja juuksed peent heinapuru täis.

Ka mina sattusin nende mängu. Ma viska-

sin enese saadu naj.. .epikalı, peitsin jalad ja keha heintega ning hakkasin Juhanit ootama.

Mu kukla taga sahises hein pää raskusest järelejätmata. See oli kui tüvede murdumine miniatüürses metsas.

Juhan oli ära eksind ja ei tulnud. Kusagilt eemalt kuuldus Helene naer.

Ma nägin enese ees heinakandude laia ja valendavat laant, selle taga põllu joont ning üle kõige põuapiimast taevast uduste pilvedega.

Korraga kuulsin ma enese taga heinakandude murdumist pastalde all ja plekklähkri tirinat. Keegi oli saarepuu alla jooma tulnud. Kuuldus ahne ja häälekas joomine. Kohe selle järele kostsid teised sammud, ja naise hääl ütles surutud vihaga:

„Juba jälle jooksed sa selle plika järel!"

„Pean ma siis sinu järel jooksma?" vastas mehe hääl pilkavalt.

Sääl kõnelesid ju lesk perenaine Mai ja sulane Konrad! Mulle näisid nende hääled nii imelikud olevat. Ja jälle kostis lähkri tirin.

„Ja ööseti magad sa, kes teab, kus," kaebas uuesti Maie hääl.

„Pean ma siis sinu juures magama?" äritas Konrad.

„Aga sa, pöörane, oled ju minu peigmees!" sihises naine.

Nende hääled läksid kaugemalle ja kadusid. Ma istusin tüki aega nagu halvatud.

Mis puutus see asi minusse, kuid hulk mõtteid valdas mind: Elu on täis saladusi! Sa vaatad kui sõge ja ei näe midagi, kuid hulk nägematuid niite, hulk armastuse, viha ning kadeduse paelu piiravad sind igalt poolt otsekui hämbliku võrk. Ja ma sain imelikult kurvaks.

Ma unustasin, miks siin lamasin, ja tõstsin pää heintest üles, ning kuulsin äkki oma kõrva

juures Juhani indiaanlase hüüdu, mis mu jahmatama pani:

„Haa, onu Felix on siin!"

Ta oli mind otsind, luurand ja salaja juure hiilind. Ma sain vihaseks ta pääle, kuid surusin oma viha maha, võtsin lapse käest kinni ja läksin teiste juure.

Ma vaatasin Maie, Miili ja Konradi palgesse. Midagi ei võind ma säält näha. Miili oli ilus ja neitsilik, ning mul tuli tast hale meel.

Vaesekene! mõtlesin ma. Teadsid 'sa seda, kui punapuu ümber jooksid? Või teadsid sa — ja jooksid siiski? Või jooksid sa just sellepärast, et sa teadsid —?

Päike oli madalalle vajund. Puude, inimeste ja saadude varjud venisid pikiks. Peaaegu kõik hein oli saadudesse pandud.

Helene istus saadu ääres ja sidus Juhani sukapaela.

Marion seisis eemal ja vaatas peaaegu pärani silmil madala päikese poole.

Aadam kummutas saarepuu all lähkrit suu kohal ning päike säras lähkri põhjal.

Ma vaatlesin Helene õhtust õhetavat profiili. Mulle näis jälle, nagu oleks meil tutvust olnud minevikus, nagu oleksime lapsepõlve ühes eland, siis lahkund, üksteise unustand ja nüüd kumbki ise ilmakaarest tulles ootamata kokku juhtund.

Ma hakkasin hinge reinkarnatsioonist rääkima, sentimentaalse ja ühtlasi iroonilise häälega:

„Mulle näib, nagu oleks see pilt juba ennem kordund, nagu oleksime juba Gangese või Niiluse kaldal niisama heina teind. Kõik oli niisama kui nüüd: seesama päike läks looja, ja teie istusite nagu nüüdki saadu kõrval, pää alla kumardet —"

„Ja sidusin oma poja sukapaela?" küsis Helene naerdes ning pääd tõstes.

„Ei, seda ei olnud!“ vastasin ma, ja tundsin, kuis ta sõnades miski mind salvas. „Aga muidu olite täiesti seesama: niisama osav vastama ja niisama saladuslik mõtlema.“

Ma oleksin tahtnud kuulda Helene vastust, kuid selle asemel sirutas Juhan käed välja ja kisendas:

„Papa tuleb! Papa tuleb!“

Me pöörsime mõlemad ehmatanult näod Juhani näitamise järele ja nägime suurt meest hallis reisipalitus pikil sammel saadude vahel lähenevat. Helene lükkas Juhani talle vastu minema. Johannes haaras poja kätele, viskas õhku ja küsis:

„Kuidas suur mees elab?“

„Keskmist viisi,“ vastas laps, kui isa ta jälle maha pani.

„Te teete siin heina,“ rääkis Johannes, „ja mina pean tolmuses linnas istuma! Veel kordagi pole siin ilma minuta heina tehtud. Kui ma Helene kirja heinaniidust sain, ei kannatand enam välja: ma panin punuma!“

Ta polnud suvemajas sees käindki. Õue sõites oli ta meid niidul näind ja pool-joostes siia tulnud. Kuid siin oli töö juba lõpul.

„Metsniit on ju alles algamata?“ küsis ta perenaiselt.

„Jah, homme hommikul algab sääl niitmine,“ vastas Mai.

„Äratage mind kell viis üles. Koputage ruudule.“

Oli juba õhtu. Aadam kolistas lähkritega. Järvelt tõusis valge uduloor sinerdavasse hämarusse. Me läksime koju.

Ma astusin vaikiva Marioni kõrval. Meie ees läksid Helene ja Johannes, viimasel unine laps käsivarrel. Ja meie järel tuli talurahvas. Kuuldus kokkupõrkavate vikatite ja rehade plõgin

ning lähkri tirin. Tee tõusis mäkke, ja loodenev päike värvis minejate seljad purpurilisteks.

See pilt kangastas mu meele vanu häid, patriarkaalseid aegu.

Nii tulid juba meie esiisad pärast pikka päevatööd õhtu sinerdavais varjes koju, mõlgutasin ma. Ees sammusid perevanemad, mees ja naine imeva lapse — igavese elu sümbooliga. Järel tulid neitsikud ja sulased. Ja kõiki taltsutas ning ühendas jumala ja looduse austus.

Oleme meie nende patriarkaaliste esivanemate järeltulijad? Võib olla, on üksi vana Aadam rongi lõpus õige mälestus noilt rahulikelt ajult.

Me jõudsime talu väravasse. Aadami naine Eeva lüpsis koja ees lehma. Ta istus küürus punase lehma varjus, — vana, kortsund, mullakarva näoga ning raskejalgne. Kuuldus, kuis piim sorinal lüpsikusse jooksis.

17.

Mihuke rahutu õhtu! Mu närvid olid nii pingul, et vaevalt end valitseda suutsin. Ma ei usaldand enam oma häält ega liigutusi. Kõik näis mulle võõras. Otsekui õudne vaim oli majas.

Johannes oli hääs tujus ja lobises palju. Ta kõneles väikestest ajalehetülidest ja kirjanduslikest uudistest, mis põuase suve kõvast ühiselu mullast kiduralt ning põduralt üles tõusid.

Kõik see äritas ja vihastas mind. Ma ei suutnud kannatada tema häält ja liigutusi. Iga ta sõna lõikas banaalina tõena mu kõrva ning ta iseteadvus haavas mind nagu kõrvahoop.

Oh seda moderni kunsti mõistjat ja uue kirjanduse kaitsjat! Oh seda metseeni künnimehe kätega!

Nii, künnimehe kätega! See on ta õige ala,

ja mitte kirjandus ning poliitika. Mis ta topib end sinna, kus ta midagi ei mõista ja kus ainult oma „edumeelsuse“ pärast kõik peab mõistma!

Siin, omas isatalus, on ta poisikesena karjas käind ja heina teind. Veel üliõpilasena on ta siin külvand ning niitnud. Ja tohtrina ei või ta üheltki heinateolt puududa, — see on ta päämure!

Miks ei tule ta siia tagasi ja hakka maameheks? Talu ootab teda ja vana Aadam niisama. Nad sünnivad nii suurepäraselt ühte.

Ja ma katsusin eneselle Johannest peremehena kujutella.

Kas ta peaks omil teenijail lubama omi juhtkirju lugeda või ei? küsisin ma. Muidugi ta lubab, sest ta tunnistab mõttevabadust ja on äärmiselt aus.

Kuid teenijad hakkavad ta enese juhtkirjade ässitusel tõrkuma ning nõuavad kaheksatunnilist tööpäeva. Mis ta siis teeb? Kutsub ta straashnikud või laseb teenijad lahti?

Ei, ta annab neile kaheksa-tunnilise tööpäeva. Kuid ta hakkab kahtlema omas õpetuses ja müüb talu ära.

Sest ta on äärmiselt aus ja äärmiselt pehmesüdameline, — see paistab juba sellest, et ta radikaalsotsialist on. Ta ei või teiste ega enese pankrotti näha, — nii aus ja pehme on ta süda.

No nii, jäägu ta oma südame ja taluga sinna, kus ta on. Mulle saab sellestki rõõmust, et ta joviaalset asendit ning perekonnaisa muhelust roosal näol vaatlen.

Ma tõusin üles. Ta sirutas käe laia liigutusega välja ja pigistas mu kätt. See on juba tema komme: üheks ööks lahkudes jätab ta jumalaga nagu reisile minnes.

Lävel juhtus mulle Marion vastu. Ma soovisin talle möödaminnes hääd ööd.

„Hääd ööd," sosistas ta vaevalt kuuldavalt, silmi tõstmata, pehmelt ja sumbunult, otsekui oleks tal raske hingata olnud.

Trepile tõustes nägin ma, kuis ta pika pilguga mu järel vaatas, ja äkki tuli kõik jälle mu meele.

Vaenekene, mis võin mina sinna parata! Sa meeldid mulle, kuid mitte enam. Ka see meeldib mulle, et sa mind armastad. See oleks sinust palju pahem, kui sa näituseks oma õemeest armastaksid. See näitaks su halba maitset. Kuid ometi, mis võin mina parata!

18.

Mina armastan seda naist! See selgus mulle öösel. Seda magusat, õrna ja avatlevat naist! Seda naist punaste naervate huulte ning valge luigekaelaga, mis joobnustab! Seda teist Salomet, teist Ilusat Helenet!

Nagu tuleleeki on keegi puhkund mu südamesse. Ah, see põletab, see põletab! Miski põletab!

Ma tahaksin suudelda su käsi, su juukseid, su silmi! Ma tahaksin suudelda õhku, millest sa läbi oled läind!

Helene! Helene! Helene!

19.

Milline öö! Ta on mu meeles kui uni, kui uni unes, kui viirastuste viirastus.

Mälestus mõnest episoodist on nii selge, nagu oleks ta mu aiju raiutud, ma mäletan iga vähema kui mõtte varjundi ning tunde teisendi. Kuid säälsamas on ajas pimedaid kuristikke, mis mulle miskit mälestust pole jätnud ja millest ma midagi ei tea.

Ma mäletan, õhtul katsusin veel tööd teha, enese kiuste. Ma süütasin lambi, mitme aja takka, ja istusin lauda. Ma kirjutasin mõned leheküljed neid märkusi, veel küllaltki külmalt ning rahulikult.

Kuid samal ajal tundsin ma, nagu oleks mu pääs ühtlasi kaks mõtte protsessi edenend, kumbki ise sihil ja ise otsuse poole.

Ma mõtlesin kõige lihtsamaid ja loomulikumaid asju. Ma katsusin meele tuletada läind päeva, kõigi väikeste sündmuste ja kõnelustega. Ta näis mulle lõpmatu pikk olevat. Hommik oli nii kaugel, et seda enam ei mäletandki.

Ja samal ajal tundsin ma miskit teist, imelikku, kardetavat ning magusat mõtet. Mida enam aeg kulus, seda raskem oli mul teda taltsutada. Ta tõusis heledalt üle muude mõtete, nagu viiul, mis äkki kogu orkestri enda alla matab.

Siis hüppasin üles, kiskusin riided seljast, viskusin voodi ja tõmbusin vaiba all kerra. Kõik mu liikmed olid täis magusat valu, mu süda pidi lõhkema sest pigistavast ja paitavast valust. Vaiba all oli pilkane pime. Õhk muutus hingamisest kuumaks ning raskeks.

Siis sosistasin ma äkki põlevail huulil:

„Helene! He—le—ne!“

Ma lükkasin vaiba pää päält ja jäin kauaks ajaks liikumata lamama, pää padjal tahapoole painutet, pärani silmad mustava vastupoolse seina poole pöördud ja huuled hõõguvad ning tuksuvad otsekui suudluse janus.

Ümber oli ainult pimedus ja vaikus. Ma tõusin küünarpääle ja kuulatasin. Ma ei teadnud isegi, mida kuulda tahtsin. Isegi lehed ei kahisend all õunapuus. Ma langesin jälle voodi.

Ma ei mõtelnud enam midagi. Ma tundsin kõigi meeltega, kogu oma kehaga ainult armastuse magusat leeki. Ja ma kuulsin kesk üksindust ja

hääletust oma igatsuse valusat ning põletavat sosinat:

„Helene, Helene, miks ei ole sa siin!"

Kaua, kaua aja pärast tõusin ma uuesti küünarpääle, tõmbasin tiku põlema ja vaatasin kella. Sellest, kui ma riided seljast võtsin, oli juba kaks tundi kulund.

Ta on ju teise mehe naine! mõtlesin ma äkki. Ta on ju Johannese naine! See mõistuselt proletaarlane, hingelt kodanlane ja kehalt talupoeg on selle naise mees! Selle lastearsti ja sotsialisti päralt on see ilmadaam, kelle naer mu kõrvus heliseb, kelle riidekahinat ma kuulen, kelle sammetisi naerusilmi ma näen!

Ma viskusin teisele küljele. Kibe valu pigistas mu rinda. Ma pöördusin uuesti. Ja viha tärkas mu südames. Siis tõmbasin veel kord tule üles. Jälle oli tund sest kulund, kui kella vaatasin.

Taevas väljas lõi kahvatama. Tundus hommikueelist jahedust. Ma nägin akna kohal taeva hallil põhjal ööliblikat tiibadega viibutavat. Toas oli endiselt pime.

Ma sirutusin välja. Oli magus, valus ja kahju millestki. Oleksin tahtnud end selle arusaamatu õnne ja magusa unistuse järele sirutada, käed ta ümber lüüa, huuled temasse suruda, maitseda teda järelejätmata, kahjatsemata ja luba palumata.

Ma ulatasin põlevad huuled pimeduses ja une raskuses neile hõõguvaile huulile vastu, mis mulle läbi kiirgava õhu lähenesid. Õhu magusate, mürgiste ja kirglikkude huulte poole sirutasin ma omi huuli.

Õhk helendas teravalt ja klaasiselt. Suured emailsed lilled paindusid läikivate varte otsas. Naerusuine peen naine jooksis lillede vahel —

ilusam ja mürgisem kui kõik Lucas Cranachi naised. Ta teravad rinnad näisid läbipaistvad otsekui punaviina peekrid ja ta käsivarre jooned kui teemandinoaga tõmmatud.

Ta läks kõrgelt terrassilt mööda laia klaastreppi alla. Rohelisest smaragdist fontäänid valasid tulekarva rubiinilisi laineid. Ta kadus ja ilmus kristalse metsa tihnikuis, mille ladva kroonlühtritesse nägematu päikese kiired kui punased nooled alla lõid.

Ma käisin ta järel kesk eksootilist puiestikku ennem nägematute väätkasvude ja hiigla sõnajalgade all, — imelik kaotuse hirm ning õnnetuse aim südames. Ma vaatasin ta kaugel vilkuvat ruuget juust ja klaasisel põrandal tantsivaid kitsaid jalgu.

Korraga nägin ma ta enese ees seisvat, silmad täis naeru, hennapunased huuled lahti ja peened käed mulle vastu sirutet. Mina aga kivinesin kesk jooksu ega pääsnud enam paigast. Ma nägin enese vastuhelki peegelpõrandast: ma olin pisike paash, mul olid sammetist riided ja punased suled kübaral.

Tule! hüüdis mulle kuninganna: Tule! Mina aga ei pääsnud paigast, ning vaatasin täis ahastust Helene tumenevaisse jaspis-silmisse.

Korraga kuulsin ma kolmekordset koputust. Ma ulatasin käe ja leidsin laualt kobamisi taskukella. Uniseid silmalauge lahti kiskudes nägin ma, et kell viis oli. Madal kirsipunane hommiku päike paistis aknast sisse. Mu silmad vajusid kohe kinni.

Johannest äratati üles, mõtlesin ma, ja jäin silmapilgu pärast magama, väljasirutet käes tiksuvat kella hoides. Mida enam ma unne vajusin, seda kõvemini pigistasin ma kella.

Mulle tundus, nagu oleksin ma tuksuvast südamest kinni hoidnud.

20.

Kas tahan ma selle armastuse täiel leegil lõkendama löötsuda ja kogu oma jõudu selleks tarvitada, et seda teiselgi pool äratada? Või tahan ma selle kohe alguses lämmatada, nagu miski meeletu ja õnnetu, mille vastu mu mõistus sõdib?

Mis pean ma tegema? Mis tahan, mis loodan ma siit? Mis üle unistan ma? Kuhu viib mind mu tee? Kas pole meeletus, sarnastel tingimustel siin edasi elada? Kas ma ei peaks heitma kõik ja põgenema — kohe, silmapilk?

Ma ei tea. — Ah, ma tean ainult, kui hää on end visata mõtteta ja sihita tundmuste valda, kaotada isiklik väärtus, kaotada isiklik raskus ja keerelda suuremana planeedina vähema ümber — kõigi moraali ning füüsika seaduste kiuste!

21.

Johannes oli terveni kolm päeva kodus. Need olid mulle piinlikud päevad. Juba hommikuti ärkasin ma kella viie paigu, kui ta heinale läks. Ja veel siis, kui ma ise tõusin, nägin all rohus ta jälgi, kust ta nagu karu oma säärsaabastega üle kaste oli läind. Juba sellest oli küll, et kogu päevaks mu tuju rikkuda.

Ta tahtis mind vägisi niidule viia. Ta lubas mulle niitmist õpetada. See olla tervisele kasulik ja tõstvat meeleolu. Kuid mu piht valutab veel praegugi esimesest loopäevast. Söögilauas pidin ma ta joviaalseid muhelusi imetlema ning õhtuti rõdul temaga estetismi üle vaidlema.

Kuid sest kolmest päevast oli ometi kasu. Vaieldes Johannesega jahtusin ma natukene. Ma

harjutasin end dialektikas. Mu mõistus selgus. Kõik üleliigne auras mu pääst. Ma olen välja puhand ja valmis kõigeks. Ma olen sõjariistus kui soldat enne võitlust.

Ja viimaks ometi sõidab ta täna. Hää teed!

22.

Oh, kui ma saaksin tagasi tänase päeva! Ta ei annud mulle midagi, kuid ta oli täis lubadusi ja tõotusi kõige magusamaid. Ma tahaksin veel uuesti kõik need meeleolud läbi elada, veel kord kahelda, küsida ja paluda ning veel kord päeva nii õndsalik-ebamäärastes meeleoludes lõpetada.

Esimene kord elus kahetsen ma, et mul pole seda, keda võiksin sõbraks nimetada. Ma tahaksin talle kirjutada nüüd õhtu videvikus pika kirja, ma tahaksin vesta sest päevast, sest suurest ei midagi'st, mis mulle aga kõige isiklikumaid elamusi sisaldab.

Ma tunnen tarvet, nende nõelpeente tunnete sündi seletada ja vähemalt enese jaoks joonistada nende teede skeemi, mis mind juhtisid ning eksitasid. Kuid kui puised on sõnad! Mis aitab, olla stilist, kui sedagi väljendada ei suuda, mis kõige vähem stiili nõuaks: oma isiklikku tundmust!

Ma mäletan ainult üksikuid momente ja pilte. Esimene episood oli järgmine:

Me istusime hommikul kolmekesi kohvilauas: Helene, Juhan ja mina, kuna Marion linnas oli. Mul oli lumipuhas suiülikond seljas ja habe aetud. Ma vaatlesin rahuldusega peeglis oma puhast ning noordund nägu. Ja ma tegin kavatsusi, süda täis armastust ning pää külma mõistust nagu ikka.

Ei olnud kahtlustki, meie vahekord oli hoo-

pis teine kui alles nädala eest. Ja põhjuseks olime meie mõlemad, mitte ainult mina. Me vaatasime üksteisest mööda ja rääkisime madalamal toonil, — kui me üleüldse rääkisime. Nagu miski nägematu ahel takistas meie sõnu ja liigutusi.

Me olime ühes kogu päeva. Ta ei käskind mind ega keelnud. Ma olin ta seltsis aias ja rõdul. Me ei teind midagi ega rääkindki. Me vaikisime palju, ilma tähelepanemata.

Ma mäletan teist episoodi:

Ta võttis roosi, nuusutas seda ja pani lauale meie vahel. Ma võtsin lille ja nuusutasin seda omakord, natukene kauem, ning panin tagasi. Ta võttis väikese viivituse järele selle uuesti ja pidas kaua palge ees. Siis ulatasin ma käe ja võtsin roosi ning hingasin selle lõhna, kuid ainult suu kaudu ja väga kaua, kuni mu pää pöördus. Ma lasksin käe roosi oksaga loiult alla vajuda ja jäin liikumata Helene otsa vahtima, raskelt ettepoole kumardades.

See oli kui miski kahekõne meie vahel, roosi salakeelel, mida pidi sisse hingama, et kogu olevusega mõista. Ta ei uimastand mitte üksi mõistuse, vaid kogu keha. Ma tundsin äkki, kuis armastus meis kasvama hakkas, päädpööritava kiirusega. Ta oli kui mürk, mis oli segatud roosi aroomi ja mis tungis meie suhu, meie kurku ning rinda.

Siis tõusime üles, et Marionile, kellele Aadam vaksali järele sõitnud, vastu jalutada. Ma ei mäleta hästi, misuke oli ilm ja ümbrus. Kuid ma mäletan ime-selgelt jälle üht episoodi:

Me läksime uuret mööda, mille kevadine vesi mäerinda oli kaevand. See veretas savises pinnas kui pikk noa haav. Me olime kahe kõrge seina vahel, mille äärte üle miskid lillad ja helekollased õied kumardusid. Meie ees õhetas taeva

kolmnurk ja taga tuli järve sinine kiil küngaste keskel nähtavalle.

Juhan väsis ära, ja ma võtsin ta sülle. Ta oli imekerge, pehme ja soe. Ma kandsin seda last ta linnu-luukestega kui sulge ja vaatasin üle ta õla minu ees mineva Helene selga. See tõusis äkilist kallakut, ettepoole kumaras ning vähe lõõtsutades.

Ja korraga tundsin ma ta imelikku lähedust, nagu oleks kõik seletused meie vahel ammu seletet. Ma nägin ta kuklas ja õlgades seda häbelikku koketteriid, mis ainult armastusele omane. Ning ma olin valmis ta kaela suudlema.

Me langesime mäele jõudes väsinult murule. Me vaatasime tuksuvail silmil alla üle talu ja järve. Sääl valendas ranna kõrkjate ja suve kollendavate väljade vahel tolmune maantee. Otsekui pael jooksis ta ümber järve otsa, puude vahel nähtavalle tulles ja jälle kadudes.

Meie ümber olid tõuvilja, lina ja tatra nurmed kui kirjud riidekandikud üle küngaste heidetud. Mäe veerul rohetasid mõned räsitud tammed ja metsõunapuud ning meie taga ülenes tihe sarapik metsviinapuu rägastikuga.

Juhan põimis lillesid. Iga lille juures kumardas ta eraldi. Ja nii kulus palju aega, kuni ta oma pisukese sooja pihu täis sai. Ta lähenes ja kaugenes karikakarde nurme keskel.

Siis pöörsin ma silmad Helene poole ja ütlesin aegamööda ning iga sõna rõhutades:

„On vahekordi, mil palju kergem on vaikimisega omi mõtteid avaldada kui rääkida. On tundmusi, millele kohaseid sõnu ei leia."

Ma nägin, kuis ta kergelt kahvatas.

„Nii, ma tean," ütles ta, „te räägite Maryst —"

„Ei, ma ei räägi preili Marionist!" hüüdsin ma hirmunult.

„Muidugi, te räägite temast," naeratas Helene nüüd juba vabalt. „Juhan, too mulle lillesid!" hüüdis ta siis.

Juhan poetas ta sülle huniku valgeid ja kollaseid lilli, õied ja varred segamini. Helene võttis neid ükshaaval ja hakkas värisevail sõrmil pärjaks punuma. Juhan kaugenes jälle, siin-sääl kumardades.

„Te räägite Marionist," kordas Helene. „Ma mõistan teid. Ah, noored inimesed, noored inimesed!"

„Kuid teie eksite!"

„Kuis võiksin ma eksida!" naeratas ta. „Juhan, too mulle veel lillesid!" hüüdis ta uuesti.

Juhan tuli jälle nagu lillesid kandev amoriin, ja ma vaikisin.

Mis pidi see tähendama? Mõistis ta mind või mitte? Või oli see ainult kilp, mille varju ta puges? Oli see ainult nimi, mida kergem oli tarvitada kui sõna „mina"? Kas polnud mul eneselgi kergem selle kilbi tagant omi vaatlusi teha?

„Võib olla, on teil õigus," sosistasin ma kuivil huulil, ta safiir-silmisse vaadates. „Kuid kas pole tundmus ometi sama? Kas pole armastuse leek ühteviisi põletav, hoolimata objektist?"

Ja me rääkisime kaua armastusest, iga mõistet teravalt defineerides. Me kõnelesime külmalt tundmustest, kui ei puutuks nad meid. Kuid meie vaated olid otsekohesed ja meie pilgud ei jätnud midagi kahelda.

Nii pea aga, kui ma kõnele isikliku tooni andsin, tuletas Helene meele Marioni. Ja kui ma omis tunnustusis teatud rajani lähenesin, kutsus ta Juhani enese juure. Ning see kordus ikka uuesti ja uuesti, otsekui kokkurääkimise järele, nagu gratsiöös mäng.

Ta pani kollastest ja valgetest õitest vahel-

damisi punutud pärja kui palvepaela Juhani juustele ja tõusis üles. Me läksime mäelt alla, ja ma tundsin enese ebakindlama olevat kui tulles.

Koju jõudes leidsime Marioni eest. Me olime ta enesest mööda lasknud sõita, ilma tähelepanemata.

Veel ühe episoodi mäletan ma:

Me istusime lauas. Väljas oli jahedamaks läind. Tuul oli tõusnud. Mõned pikad hallid pilved läksid üle taeva. Me kuulsime puude kahinat. Helene ja Juhan mängisid, tumepunast pehmet palli üle laua käest kätte pildudes, naerdes ja lobisedes.

Siis tõukas Helene äkki palli selle asemel, et Juhani kätte visata, laual veerema. See veeres hääletult ja peatas kaheldes nagu ruleti kuul kesk lauda. Marion ja mina saatsime palli silmadega, kuid äkki tõstsime kõik kolm silmad üles ning vaatasime üksteise otsa.

See polnud midagi ja see kestis ainult silmapilgu. Kuid ma nägin, kuis Marion valgeks kahvatas ja Helene punastas ning mina ise — mina kahvatasin ja punastasin vist samal ajal.

Siis tõukas Helene palli äkilise käeliigutusega kui pühkides üle laua serva ja tõusis üles.

On peaaegu pime, ja ma näen vaevalt kirjutada. Mõte sest pallist tegi mu imelikult kurvaks. Ma näen Helenet seda omas väikeses käes hoidvat, valmis viskama. Ja ma näen teda ennast hoopis uuena.

Ma pidasin teda enne dekoratiivseks olevuseks, kes ainult oma välimusega võidab. Ma pidasin ta koketteriid ilusaks maneeriks, mida võib õppida aastate ja eluga. Kuid ma olen eksind. Ta on suurem ja sügavam kui ma oletasin. Ta on täius omal alal. Ta on geniaalne.

Ja ma rõõmustan selle üle. See vabandab ja tõstab mu armastust. Ma armastasin enne ta ilusat pääd. Nüüd imetlen ajusid ta pääs. Mulle meeldis enne ta kõnnak, ta jalad ja ta käed. Nüüd jumaldan ta sisemist olevust kui imelikku kunsttööd.

Ah, kas armastab, kas armastab ta mind?

23.

Imelik, kui ma Helenest eemal olen ja ta isiklik mõju väheneb, siis suudan ma meie vahekorda õieti külmalt arendada. Ma näen selle tõeliku väärtuse läbi kõigi romantiliste looride. Ma teen omis mõtteis kõige küünilisemaid analüüse. Ma olen kõike muud kui süütu nooruke, kes lootusetu armastuse paelus õhkab.

Mul on niivõrd mõistust, et vahekorra äärmisi järeldusi ette võin aimata. Ja teiselt poolt olen ma niivõrd vaba, et mind ükski kõrvalmõju ei seo. Minu mõte ei tunne pääle taevavõlvi miskit katet enese üle.

Mis see on? küsin ma. Kahtlemata, abielurike. Kuid ma ei tunne mingit moraalset ahastust ega patu hiiveldust. Mulle pole neid olemas. Ma ei tunnusta kõlblust ega kohustusi. Veel vähem kannatusi, mis nad ühes toovad. Las muretsevad muud perekonna pühaduse eest. Ma tunnen selleks kõige vähem kutsumust.

Milline armastus on vooruslik ja misuke paheline? Mis teeb meie armastuse paheliseks? Nähtavasti, Johannese olemasolu. Kui ta oleks surnud, oleks mul lubatud ta naist armastada. Nii ei ripu meie vahekorra eetiline pool mitte meist enestest, vaid kellestki kolmandast. Tema on siin ebamoraalne ja mitte meie!

Ei ole midagi pääle egoismi. Kui miski

mind sunnib end taltsutama, siis on see egoism. Kui miski sunnib end kinniseil silmil tundmatule tulevikule vastu tormama, siis on see egoism. Ja see egoism ei tunne kahetsust ega südametunnistuse kaebust.

Olen kultiveerind oma egoismi. Olen katsund temast päästa, mis päästa võib. Sest nii palju on inimene õieti olemaski, kui palju tal on egoismi. Ta vaimliste ja kehaliste nõuete piiri määrab ta egoism. Jutlustage üksi lammastele ja koguduseliikmetele altruismi!

Mulle on täiesti ükskõik Johannese osa käesolevas vahekorras. Tal on õigus „jumala ja inimeste ees“ selle naise kohta. Kuid mina võtan ta, kui saan. See on abielurike? Olgu. See on ebamoraalne? Olgu. Kuid mis puutub see minusse!

Ah, kui kindel, kui küüniliselt-julge olen ma üksi olles! Kuid kuidas muutub kõik Helene isikliku mõjuga! Mina pole enam mina ja tema ei ole tema. Kuis muudab ta äkki mu mõttekäigu ja kuis muudab ta enese väärtuse minu silmis! Me saame kumbki uuteks.

Armastus on siiski miski kõrgemat laadi egoismi avaldus.

24.

Ah, millised päevad! Üksainus uni, idüllide idüll, pastoraalide pastoraal. Olen unistand Watteau ja Fragonard'i *fêtes galantes*'idest, teekonnist Kütera saarele, armastuse linna, nooruse allikalle. Nüüd olen nad ise läbi eland.

Armastus näib mu soontes otsekui kerge viin laiali lagunevat, mind oma meelevalda heitvat nagu õnnelik orjapõli magusate kannatustega. Lilledesse matab ta mu haavatud südame, siidiste ohjadega juhib ta mind kinnisilmil läbi kibuvitsade.

Me oleme päevade kaupa ühes ja tundide

kaupa üksi. Juhani hääletu selts ainult kaunistab meie idülle nagu dekoratiivsed putti-olevused renessaansi-aegseid pilte.

Me oleme kõigi intiimide kohtade luulet kordamööda maitsnud: Oleme istund rõdul, kivise laua juures aias, all aia servas rohul unustet mesitarude lähedal, metshumuri ja sinikellade keskel.

Me oleme jalutand väljadel lindude lillerduses ja kimalaste suminas keskpäiviti ning tulnud koju õhtu videvikus, kuulates nurmel vuti häält. Ja kõigil pool oleme leidnud toitu omile lillelisile meeleoludelle.

Me istume üleval mäel, et oma iroonialle ja armastusele kaunist näitelavą leida. Ah, kuis puhkevad nad õitest, iroonia ning armastus! Ma loen Doña Julia suurepärase monoloogi ja Don Juani merereisi, — siis langeb raamat mu käest.

Oh ei, ma ei taha enam lugeda. Mu süda on liig täis neidsamu õrnvalusaid tundmusi, mis võib äratada ainult luule ja armastus. Ma laman ja vaatlen, hing haavatud romantilisest irooniast.

Helene näib siit vaadates kui õhetav jumalanna. Ta lõug paistab natuke lihav. Ta alabaster-kael valendab helesinisel taeva põhjal ja ta safiir-silmad ei pilguta marmor-näos.

Nii tahaksin ma olla ja armastada.

See on õrnem erootika kui miski muu. Ma maitsen seda. Ma lepin temaga täiesti. See joobnustab ja rahuldab mind. Ma ei taha enam midagi muud.

Ja neil minutitel tuleb mu meele ilus müüt kaunist Endymionist, kelle Diana igavesse unne suigutas, et teda siis igavesti vaadelda.

Ka mina tahaksin nagu Endymion ta jalge

ees lamada, lilledes ja rohus, pool-unes, poolärkvel, ja ta koidulist näo ovaali enese kohal näha.

Ma joobun nii, et tunnen, kuis veri mu südamesse voolab ja pale kahvatab. See on armuminestus, mis mind ähvardab. Siis kuulen ma teda helduvat ja sosinal küsivat:

„Te armastate Maryt väga?"

„Jah, väga, väga," sosistan ma kirest värisevail huulil ning pool-avatud silmil ta tumenevaisse silmi vaadates.

„Te kannatate palju?" küsib ta uuesti.

„Jah, palju, palju," vastan ma kui unes. „Südame lõhkemiseni, mõistuse tumenemiseni. Tunnen armastust huulis ja sõrmis. Tunnen, kuis ta veres jookseb kui leek —"

Ta kuulab mind avatud huulil, hingetult, uduseil silmil otsekui imedes sõnu mu huulilt. Kuid siis ütleb ta äkki:

„Lugege edasi *Don Juani.*"

Kuid ma ei jõua enam lugeda. Ma tean, mis juhtus Don Juaniga: ta müüdi Stambulis orjaks. Ja ma ei taha enam lugeda: Don Juan leidis Stambulis uue armsama. Mis ma siis tahan?

Ah, tõmmata ta sammal-patjadelle tahaksin ma nagu lambur-poisikene lambur-neitsiku mäel lindude lauldes. Õrnade tallekeste keskel tahaksin ma teda suudelda, surudes ta põue palavate kätega.

Ah, kas armastab, kas armastab ta mind?

25.

Ma sain „Homunculuselt" kirja. Ta jutustab põhjalikult teevalmistustest. Nad olla kingadelle kolmekordsed tallad lasknud panna ja neli viinaplaskut ostnud, kaelas kandmiseks. Teekonnast

näib tõsi tulevat, kui nad isegi selge pääga sest räägivad.

Kuid mis puutub see minusse! Oi, sõber „Homunculus", kui sa teaksid, sa vaikiksid. Sa ei kirjutaks kurtidelle kõrvadelle ja sõgedaile silmile. Kõik su kavatsused ja su ettevõtted on mu teadvuses praegu nagu paljas tolm. Isegi naerda ei suuda ma praegu neile mitte.

Kui sa ka Marsile lendaksid, — sedagi ei paneks ma nüüd tähele!

26.

Ta tarvitab mu vastu kõiki idülli ja eleegia lõikavaid sõjariistu. Ta talutab mind nagu siidpaela otsas, lükkab mu eemalle ja jookseb siis ise jälle mu järel. Oi, sina hää, sina halb, sina armas!

Sügavas orus seisavad kuused, oksil pikad peened sammalkoonlad kui hallid habemed. Need on magavad hiiglased, õudiste unedega, hirmsad ja saladuslikud liikumattuses.

Puude all niriseb karge allik maast. Mõned meelespea-lilled sinavad ta kaldal. Okste haljas varjus näib ka vesi roheline.

Helene istub karusambla kohedalle mättalle otsekui pruunrohelisele tikitud padjale. Ta vajub aeglaselt selle jahedasse sügavusse, kuna undrukud ta ümber kõrges rõngas lamavad. Ta on sääl puhkava markiisi sarnane.

On vaikne ja jahe. Valitseb sügava vanametsa kollakas-roheline, päiksekehv valgustus. Lõhnab sammal ja hallitus.

„Kas te teate selle allika nime?" küsib Helene vette vaadates. „See on Neitsiallik. Tunnete teie ta legendi? Ei?"

Ja ta jutustab mulle selle, tasase, väsind häälega, voolavasse vette vaadates.

Legend on vana ja loogikatu. Tundub, nagu oleks ta algus ja lõpp juba ammu unustet. On jäänd ainult väike riise, mis allika nime seletab.

Jah, see oli ammu, väga ammu! Noor neitsi oli samal ajal kaht meest armastand, mõlemat ühe võrra, ja ta ei teadnud, kumba valida. Ning mõlemal mehel oli ta kohta ühe võrra õigust.

Siis läksid kõik kolm kohtuniku juure. Mehed vandusid, et nad kumbki neitsit armastavad; ja neitsi vandus, et ta mehi armastab, kuid ei tea, kumba enam.

Kohtunik tegi Saalomoni otsuse: tõmmatagu tüdruk härgade vahel pooleks ja antagu kummalegi mehele pool.

Võib olla, oli see hirmsas, kauges minevikus, mil kahe-armastust surmaga nuheldi? Võib olla, tahtis kohtunik ainult meeste armastust katsuda? Muinasjutt ei seleta midagi.

Muinasjutt ütleb ainult, et neitsi selles orus tõesti pooleks tõmmati.

Kas ei armastand mehed kumbki õnnetut naist? Või kas armastasid nad teda mõlemad liig palju, et järele anda?

Kes oli see neitsi, kes olid need mehed ja kes oli see kohtunik?

Muinasjutt on vana, ta ei tea sest kõigest midagi. Kuid sellest ajast suliseb siin see allikas.

Võib olla, nutab siin petetud armastus? Võib olla, on need armastuse pisarad, mis liig suur oli ja sellepärast piinaks, kuritööks, igavesti kustumatuks valuks muutus?

„Nii teete teie, mehed, armastusega!" õhkab Helene kurva naeratusega.

„Mis teeks aga naised mehega, kes korraga

kahte armastaks ja ei teaks, kumba valida?" küsin mina.

„Oh," vastab Helene juba heledalt naerdes, „nad mõlemad jätaksid ta maha, kui ta nii rumal oleks, et valida ei oskaks!"

27.

Vaene Marion! Nüüd mõistan ma tema ülalpidamist viimaseil päivil: ta aimab, ta kahtleb meid, tal on teateid.

Ta ei tule enam kunagi mulle vastu. Ta kaob kohe, kui mind aias näeb. Ta valmistab mulle ja Helenele otse kiuslikult võimalusi, kahekesi olla. Ta ei tule tihti enam söömagi.

Ta nägu on haiglane. Ta on veelgi kõhnemaks jäänd. Ta pale on pikerguseks muutund, silmad sügavamaiks.

Helene naeratab ainult. Me oleme südametud ta vastu. Kuid mis võiksime meiegi teha? Valikut ei ole.

28.

Johannes on kodus. Me käime ühes ujumas. See on mu tige lõbu. Me kõnnime alasti järve rannal edas-tagasi ning vaidleme estetismi üle.

Mu meele tuleb miski pärast Greeka, nagu ikka, kui mere liivikul või linna ühissupelmaja naradel päiksevanne võtvaid meeste rühmi näen:

Lademete kaupa tervet liha, virnad lihakseid ja luid, hunnikud põlend käsivarsi ja sääri. Õhus aga naha, vee ning mädanevate vesiheinte lõhn.

Ehk meesterühmad kõnnivad laisalt ja uhkelt edas-tagasi. Lihaksed liiguvad naha all kõigile nähtavalt. Sääred on sirged ja rusked kui mal-

mist. Juuksed, habemed ning karvad säravad päikese käes.

On midagi suursugust, end omavääristele ja päikesele näidata.

Üksi alasti mees võib luua homerlikku luulet. Rühm alasti mehi — see on kogu ise maailm. See on juba ise miski poeem, miski eepos, mitte pahem kui *Ilias* või *Odüsseia*.

Kuid ainus pilk Johannese pääle äratab mind neist unistusist.

Kui palju germaanlikku: punerdavad põsed, vahakad vurrud ja kiharas juuksed, vesihallid silmad, abitud suunurgad ning joonetu profiil!

Kui abitu, kui naiselik, kui traditsiooni-kehv ja stiili-vaene! Kõik keskmine, kõik parasjagu ümarik: inime, ta armastus ning sotsialism!

Kui vähe iseloomulist, vähe tüübilist! Ei ühtki punkti näos, mis peen ja läbimõeldud. Segamini kõik stiilid, nagu ta riietes ning ilmavaateski.

Palju huvitavam juba keha kui nägu. Pää on koolitarkus ja haridus rikkund, keha aga on puutumatu: tüse, terve ning talupoeglik.

Kuid seegi ainult tüse, terve ning talupoeglik! Lihaksed nagu atleedil, kotitaoline kõht ja pakulised reied, tömbid sõrmed ning mõnede orgaaanide labased ja toored volüümid. Ei kusagil saledate lihaste teravaid jooni pingul naha all ning jumaliku proportsiooni hingeõhku.

Ja seda meest võiks Helene armastada? Võimata! Kui mitte miski muu, siis vähemalt see karu mu kõrval annab mulle lootusi. Ma maitsen ta labast nägu ja toorest keha. See lohutab mind.

Ja mu elutarkus kasvab vähemalt ühe tõe võrd:

Kui tahad õppida tundma naise hinge intiimi poolt, siis õpi tundma kõige päält ta mehe keha

intiime pooli. Sest neis peituvad kõik naise sümpaatiate ja antipaatiate juured. Tunne ta meest nagu iseennast, veel rohkemgi kui iseennast. Sesta on su õnneks tähtsam kui sa ise.

29.

Mina armastan teid, — kas teie ei näe seda? Teie, kelle silmad arvaks kõigest läbi tungivat —. Teie ilusad silmad —.

Te istute oma mehe kõrval rõdul punutud tugitoolis ja kujute. Mees loeb lehte, valges suvikuues, ilma kraeta, päivitund. Ja teie istute õieti ta lähedal, õlaga peaaegu teda puudutades, naeratate ning kujute.

Mis ajast saadik olete teie kuduma hakand? Ma näen seda esimene kord. Te olete nöörkiigus magand, olete romaane lugend, olete lapsega mängind, aga pole kunagi kudund.

Ja millest tuleb teie ootamatu hellus mehe vastu? Te silitate ta kätt. Te kumardate ta poole ja silitate ta juukseid. Te küsite, mis ta loeb, ja lasete tal eneselle Juanshikai kõnet refereerida.

Teete teie seda ainult minu kiuste? Teie ei või ju teda ometi mitte armastada! Öelge mulle ainult, et seda minu kiuste teete, ja ma ei nõua teilt enam muud. Ah, ütelge, et teie ta kätt ainult minu kiuste silitasite!

Tahate teie teda naeruväärsena näidata? Ta on seda. Ma tean seda juba ammu. Ta on ikka naeruväärt olnud. Teil ei tarvitse ses asjas vaeva näha.

Otse selle vastu, olge peenetundlikum. Ärge olge maitsevastane. Mulle ei meeldi sarnane valimatu nali. Liiategi on ta minu sõber ja teie mees. Me peaksime ta vastu viisakamad olema.

See tähendab, teie ei peaks mitte nii ta lähedal istuma, ta käsi ja juukseid silitama. See on naeruväärt. See on väikekodanlik teist. Liiategi — mul on valus seda vaadata.

Kuid mis ma näen! Te kumardate ja suudlete teda! Ei, nüüd lähen ma ära. Kuid teadke, ma poleks teist seda iial uskund. Ma lähen väljadelle ja vilistan. Te kompromitteerite end, mu proua!

30.

Me kõndisime jälle rannal, Johannes ja mina. Korraga nägin ma liivas inimeste jälgi, suuri ja väikesi. Ma nägin hommikul Helenet, Marioni ja Juhanit linadega järvele minevat. Need olid nende jäljed: pikad ja kitsad Helene, suuremad ja kärsitumad Marioni ning need pisikesed Juhani omad. Nad olid paljajalu jooksnud.

„Istume maha!“ hüüdsin ma Johannesele. „Istume siia maha!“

Ma istusin siia liivale, nii et Helene kaunid jäljed otse mu ette jäid. Johannes viskus mu kõrvale, nii pikk kui oli, pani käsivarred vaheldamisi kukla alla ja vaatas silmi pöörmata helendavva kõrgusse.

Läks mõni minut. Siis pigistas ta virvendavad silmad kinni ja naeratas. Ma valvasin ta järel üle õla, ta kõrval istudes. Ta naeratas veel kord ja liigutas huuli, nagu midagi öelda kavatsedes. Nähtavasti vaevas teda miski mõte.

„Kas sa ei muutu siin naiste seltsis naiseks?“ küsis ta siis kaudselt. „Psükoloogia on külgehakkav,“ naeratas ta. „Oled sa kaitstud?“

Ma ei teadnud, kuhu ta tüüris, ja vaikisin. Ta ootas silmapilgu, tõusis siis äkki istuli ja vaatas omakord üle õla mu otsa.

„Mu naine teatas mulle pisikese saladuse," ütles ta siis.

„Saladuse?" Mu pää nõksatas ja mul tundus kuum. „Mis ta rääkis?"

„Sa vaatad selle asja pääle liig traagiliselt, nagu ma näen," lohutas mind kohe Johannes. „Iseenesest on see ju loomulik."

„Loomulik?"

„Miks siis mitte? Ma ei leia selles midagi iseäralikku. Koguni selle vastu: tunnen sulle igapidi kaasa."

Mu silmad suurenesid hirmu pärast ikka enam ja enam.

„Õigupoolest, ma oleksin sulle peaaegu omapoolt ettepaneku teind," jatkas Johannes sõbralikult. „Kõik on enam kui kohane. Ja sinuga sugulaseks saada — selle vastu pole mul tõepoolest mitte midagi," naeratas ta.

See mees on hull! mõtlesin ma, ja külm higi tuli mu otsa. Kui tal operatsiooni väits käes oleks olnud, — ma oleksin oma elu eest kartnud.

Ma ei võind miskit eksimõistmist oletada, kuid pomisesin siiski oma häält taltsutades:

„Ma ei saa ikkagi veel täiesti, — ehk õigem, — mitte sugugi aru, millest sa kõneled."

Ma oleksin peaaegu „sina" asemel „teie" öelnud. Ma tundsin tegu olevat verivaenlasega, kellega lugu hästi ei lõpe. Kuid ta naeratas häässüdamlikult ja osavõtlikult ning lausus:

„No no, on see siis seltsimehe komme: nii ametlik olla! Et Marion sulle meeldib, — ma ei näe selles midagi iseäralikku."

Mu suu jäi ehmatusest tummaks.

„Ütles seda sulle Helene?" küsisin ma siis uimaselt ja vajusin liivale.

Johannes liigutas vastuseks pääga ja vajus niisama tagasi.

Me lamasime tüki aega sõnalausumata liival. Päike leegitses vahetpidamata põudses taevas ning põletas meie väljasirutet liikmeid. Järv oli päädpööritavalt hele.

„Sa ei ütle selle kohta midagi?" lausus mõne aja pärast Johannes ja liigutas end liival.

Mis pidin ma ütlemagi? Oli õnn, et ta mu nägu ei näind. Kuis olin ma ometi Marioni unustand! Nii rippusin ma Helenes, et ükski teine naine mu meelegi ei tulnud! See oli uni, pöörane uni!

„Ma arvan, Helene on eksind," pomisesin siis kaheldes.

„Oh ei!" naeris Johannes. „Naised ei eksi sarnaseis asjus. Äärmisel puhul võivad nad ainult liialdada. Nad on paremad psükoloogid kui meie. Neil on üks meel enam kui meil, millega läbi üdi ja neerude näevad."

Me vaikisime jälle tüki aega. Kuid nähtavasti jatkus Johannese pääs mõtte protsess, sest äkki tõusis ta istuli ja jatkas, kuid hoopis ise toonis ja unustades lähtekoha:

„Sa ei tunne naisi, olgugi et neist nii palju oled kirjutand. Naine võib väga rumal olla, kuid kui ta kord tark juhtub olema, siis olgu jumal ise mehele armulik! Eneseealise targa naise ees tunned enese ikka otsekui oma ema ees olevat. Nad teevad meiega igapäev eksami, ilma et me seda aimaksimegi. Nii tarkus kui rumalus on naisele mehe silmis kaunistuseks. Nad lisavad mõlemad ta meeldivust. Kuid meest hindab naine alati ta mõistuse järele. Ja see pole meile igatahes mitte rõõmuvääriline asi: kes jõuab alati tark olla!"

Ma vaatasin Johannese laia selga, mis liivast hall oli kui krohvitud sein. Ma ei lausund midagi. Ma rõõmustasin ainult, et kõne sarnasesse põhimõttelisse küsimusse oli läind.

„Ühed naised," jatkas Johannes ikka õhus ringe tehes, „jäävad laulatuslaua eest tulles otsekui magama. Teised aga ärkavad siis alles üles. Ja need valvavad kuni surmani. Ning mees peab nendega ühes valvama! Kuid see on ju kole asi. Inimene peab vahel ka magada võima. Igal inimesel peab õigus olema väsimuse, une ja rumaluse kohta. Sest" — Johannes püüdis oma tooni jälle lõbusamaks muuta — „eks ole lõpulikult rumalus kõige õnne alus."

Ma kuulasin imestades iseäralikku vaidlevat tooni Johannese kõnes. Oli, nagu oleks ta miski üle kaevand. Ta kõneleb ju enesest! vilksatas korraga mõte läbi mu pää. See on ju Helene, keda ta kirjeldab!

Ja mul oli hääameel, et Johannes enese ise rumalaks tunnistas. Nii pidi see olemagi. Sarnasena võisin ma teda edasi armastada. Mul oli hale meel sest mehest, kelle une ja rumaluse volikiri kinnitust ei leidnud. Ja ma kujutlesin enese sel minutil jälle palju parem õnnestanuna kui Johannese.

Siis aga tuli mu meele Helene. Ja tuli meele, mis ta minu ja Marioni vahekorrast oli öelnud. Mis pidi see tähendama? Kas polnud see lausa hullus? Kas oli Helene minu tunnustuse ometi sel kombel mõistnud? Kas tahetakse mind ikka veel selle plika kõrvale asetada?

Ja just Helene oli seda öelnud? Johannes ei valeta. Johannes ei oska valetada. Tal puudub seks kohane orgaan pääajus, — ja selles ongi ta suur õnnetus! Nii, Helene on seda öelnud. Kuid mis kavatsus on tal? Mis tahab ta sellega saavutada?

On's siis viimased päevad üksainus suur kometimäng olnud, ja Helene on mind omaks kõige suuremaks kojanarriks pidand? Kas ei ole

talle õuedaamist ja paashist veel küll? Taevas halasta, sel mehel siin mu kõrval on küllalt põhjust kurta! Naise kurjusel pole piire.

Ma käänsin teise külje. Mu pää hõõgus päikese lõõmas. Veri lõi mu meelekohis.

Johannes aga lamas seliti liival, jalad laiali, ja hakkas uuesti rääkima.

„Muhameedlistel maadel on lugu siiski parem. Printsiip on parem. Seisukoht naise psükoloogia vastu on parem. Sääl ei võeta seda üleüldse arvessegi. Ja kumbki ei kannata selle all, ei mees ega naine. Kujuta ainult ette, et meie araablased oleksime, rändavad karjased, hulga telkide, lammaste ja naistega. Tõepoolest, meie ei tarvitseks mitte naiste ees häbi tunda, nagu vahest nüüd!"

Me naersime mõlemad. See oli alles radikaal, kes naise orjapõlvest unistas! Ta näis olevat paradokside tujul.

Ma nägin peaaegu telke liival. Telgi eesvaip tõuseb üles ja naise silmad tulevad nähtavalle. Kaunid mustad silmad varjatud naeratusega.

Kuid kelle silmad need on? Kes naeratab nõnda?

Ah, see on Helene! Helene on ka telgis! Helene eest ei pääse kuhugi!

Vaene Johannes, sa arvad, et Helene sääl ei ole? Ta on sääl, ja ta on sääl niisama nõudlik kui sinu suvemajaski. Ka telgis peaksid sa valvama. Sest mitte naisest ei tule su valvamistarve, vaid sinust enesest.

Mis rõõm oleks sul temast kõrveski, kui sa tema üle mitte oma isikliku mõjuga ei suudaks valitseda, vaid ainult jõu, kombe ning seadusega. Araablane võiks sellega leppida, kuid meie nõuded on suuremad. Naised on ikka samad, kuid meie oleme muutund.

Ah, lase alla telgi eesvaip, lase alla! Peida omad kaunid silmad! Sina oled paljunõudlik, meil on hirm sinu ees. Hirm on üleüldse igaühe ees, kellega nii lähedas läbikäimises peab olema, nagu ollakse naisega. Hirm on näidata oma hinge. Mis on kasu meie hinge suurusest, kui teie pisikene hing ometi painduvam on!

Ma kaevusin poolenisti liivasse. Kuid, ma ei pääsnud piinavaist mõtteist. Ma nägin enese ees Helene jälgi. Need virvendasid päikselõõmas otsekui violetti uima. Tuline hingus tõusis neist, miski fluiid, mis pääd pööritas.

Mis mõte oli Helenel teda petta? Kuhu viib see pettus? Mis ta tõotab? Kõik on kahtlemata ainult salakaval narrimine. Poleks ta vähemalt oma igavest juttu Marionist ja minust üles võtnud! See on meelega alandus!

Mul oli enesest hale. Minuga oli nagu poisikesega ümber käidud. Mul oli kurgus kibe ja silmis tundus, nagu oleksin ma nutta võind. Ma tundsin enese jälle palju vähem õnnestand olevat kui Johannes, kellel selle naise kohta ometi miskisugune õigus oli.

„Kuid naised on meile igatahes hääks kooliks," kuulsin teda jälle kõnelevat. „Nad on meile tarvilikuks vastukaaluks. Nad pole midagi kultuuri hääks teind, kuid nad on meid ässitand kultuuri looma. Nad harjutavad meie hinge. Nende kavalus sunnib valvele meie ettevaatuse."

Mu mõte haaras siit jälle kinni.

Kavalus, ütles Johannes? Mis oli aga Helene käesoleval korral taotand? Kas polnud seegi kavalus — äraarvamatu suur kavalus?

Ma hüppasin jalule, otsekui oleks minust elektrivool läbi jooksnud.

Jah, muidugi, see oli ainult kavalus! Helene on kõige targema tee valind, mis üleüldse võib

valida: ta on ise hädaohule vastu läind. Ta on sellega kõik kardetavad võimalused kõrvaldand. Ta on Johannese tähelepanu hoopis vale sihile juhtind. Ja sest vale sihist .ei saa see õnnetu mees enam iialgi lahti!

Kuid miks on Helene Johannest nõnda petnud? Muidugi sellepärast, et tal minu kohta hääd mõtted on!

Otsekui nägemus tuli mu pääle.

Oh seda vaest abielumeest, kes siin maas lamab! Ta kõneles naise kuuendast meelest. Kui ta teaks, milline see on, ei ta siis enam nii rahulikult lamaks!

Ma jooksin oma õhetavate liikmetega kohinal laintesse. Ma ujusin kesk järve, püörsin seliti, laotasin käed välja ja jäin liikumata lamama, ainult lapp palet veest väljas.

Mu silmade ees oli ainult ääretu sinine taevas. Ja selle sina keskel ainult hõre lumivalge pilveriba nagu linnu tiib. Mu südametukse pani veepinna virvendama, hingamine tõstis ja langetas vett mu näol nagu loe ning mõõn.

Siis sulgesin ma silmad.

Äkki oli kõik surnud. Ainult vaevalt veel tundsin ihu ümber jahedat õõtsumist ja taevas rändava tulikera kollast eha läbi silmalaugude.

Ma õõtsusin kui pilvil.

Siis hakkasin ma tasakesi vajuma — tähelepanemata — ikka kiiremini ja kiiremini — kuni nagu kivi põhja langesin — oma õnnest raske südamega.

31.

Otsekui maailma arvan ma käte vahel hoidvat, ja tõelikkuses pole ometi midagi. Lugematuid lubadusi ja tõotusi näen ma, kuid sama palju

põiklevaid naeratusi ning külma koketteriid. Iga päeva algan ma uute lootustega ja lõpetan ta vanade pettumustega.

Ah, kui ma teaksin: maitseb ta või kannatab, on see mäng või võitlus?

On hallid ja igavad päevad.

Johannes on kodus ja kirjutab artiklit laste kõhuhaigusest, mis, nagu teda kaebavat kuulen, laialt maad laastavat. Lõunalaual räägib ta ainult Hiina revolutsioonist. Helene istub köögis Miiliga miskisuguste purkide kallal. Marioni näen ma harva.

Kuid mina ei või tööd teha. Miski hall saamatus valitseb mu olevust. Tinane jõuetus lamab üle mu ajude. Kõik see, mis kord nii kerge ja kättesaadav näis, on nüüd udune, kauge ning võõras.

Kuhu on jäänd need õhulised nägemused, mis mind heledail hommikuil ümbritsesid? Kuhu need tumedad, traagilised, joobnustavad pildid, mis ma nägin üksindastel jalutuskäikudel piki järve randu uduseil õhtuil ning kuutuil öil?

Ma pean uuesti neidsamu kitsaid loomisradu rändama, uuesti otsima, koputama ja küsima. Ma mõtlen, otsekui kaljurahne ajudega mäele veeretades.

Kuid kui külm ja kui raske on see vorm, mis ma omile hingeunistusile leian! Lause lause järele voolin ma välja. Ma sõelun keelt kui kullaliiva. Kuid kuhu põgeneb luule, see õrn, nimetu, kinnipüüdmatu!

Ma pean tööd tegema otsekui ori. Ma ei või end enam anda unistusile ja meeleoludelle. Sest need on vormitud ja alasti. Ma pean neile ülikondi õmblema, et neid suure ilma saata. Kollaseid krinoliine pean ma neile õmblema!

Ah, kui igav on olla õuerätsepp, selle asemel, et kuningas olla oma mõtete ilusas kuningriigis!

Siis viskan ma töö ja põgenen välja. Ma hulgun sihitult nurmedel ja metsis, kuni jälle vana Aadami juure jõuan, kes kopli aeda parandab.

Ma katsun vanamehega kõnelda, kuid sellest ei tule midagi. Ta on sandi kuulmisega. Pääle selle viib tuul pooled sõnad metsa. Liiategi võib temaga ainult vasikatest ning sõnnikuveost kõnelda.

Me seisame üksteise ees, mõlemad piinlikult naeratades. Ta võtab mütsi pääst ja pühib üle sileda päälae. Siis teeb ta käega liigutuse, tähendab tuule pääle ning lausub naeratades:

„Ei kuule."

Ma lahkun temast. Kuid ta meeldib mulle. Poolsada aastat on ta siin talus aedu parandand ja vasikate saatuse eest hoolitsend. Teda ei vaeva miski igatsused ja veel kordki pole ta oma olemise üle järelmõelnud. See on inimliku tüübi ideaal: äärmiselt rumal ja äärmiselt elurikas. Ikka veel sünnitab ta lapsi.

Kuid minu süda valutab endiselt.

Ma hakkan jooksma. Ma hüplen üle aedade ja kraavide. Vastu tuult, vastu tuult, — see lahutab mind natukene.

32.

Oh need ööd, need ööd —. Lamada üksi higistes patjades ja palakates, üksi isuneda, januneda, himutseda, näha pilte, kirglikke kui lõvi armatsus, hirmsaid kui Medusa kaisutus — ja olla üksi — olla üksi —.

Suudelda su huuli januse suuga, pigistada su põue kuumade kätega, paljastada su valged

põlved põlevail sõrmil, võtta kõik su häbelikud saladused, joobuda su õrnast, kaunist muhvist ja su magusast, varjulisest lättest —.

Helene, Helene, kas sa ei kuule, kui ma kesköö hääletuses su nime sosistan?

33.

Ei miski fantaasia, ei miski ülev idee, kui niisugune leidukski, ei suudaks neid tühje ja halle tunde täita. Isegi armastus ei suuda neid täita! Ah, midagi peaks väljaspool sündima, mis mind põrutaks!

Juhtumused on huvitavad, kuid vahed juhtumuste vahel, need elu muusikata entr'-acte'id on hirmsad. Päevad lähevad, nädalad kuluvad, — ja ei sünni midagi. Siis tuleb mõni väike nõksak, elu kaldumine teisele küljele, — ja uuesti valtab muutumattus. Ning mõnele ei sünni kogu elu jooksul mitte midagi!

Äraarvamata väikestest mõjudest, põhjustest, kalduvustest ripub elu. Kuid et need põhjused ühtsoodu ja järelejätmata maksvad on, siis mõjuvad nad aastate vältel niisama võimsalt kui suured vastolud kurbmängus ühe tunni jooksul.

Suur tragöödia sünnib meie ümber ja meis enestes, kuid ta sünnib liig aegamööda. Meie iga ei ulata üheksainsaks aktikski. Me kuuleme ainult üksikuid sõnu, näeme üksikuid liigutusi, ilma et suudaksime enne oma surma selle suure kurbmängu mõtet mõista.

Mis sisu on looduse suuril sinfooniail: metsa kohinal või ookeani matval mühinal? Liig aegamööda mängib see Suur Pillimees oma pilli! Liig uniselt liigutab ta oma leierkasti vänta! Kiiremini, kiiremini peaks kõik liikuma! Sest inime sureb nii ruttu ära. Ta ei saa veel midagi kuulda ega näha, enne kui juba sureb!

Maaväristusi, tulepurskusi, kõiki astronoomilisi, geoloogilisi ja bioloogilisi protsesse, mis miljoni aasta jooksul sündind, tahaks tänapäev, poole tunni jooksul näha. Tahaks Darwini evolutsiooniteooria tegelikult läbi käia, amööbist üliinimeseni tahaks oma elu jooksul edeneda.

Sest mis kasu on suurtest tõdedest ja ilmaimedest, kui nad meid ei huvita ega kesk elu ilmlõpmatut igavust ei lohuta! Üks langetõbine tänaval või tulekahju põrutab enam meeli ning tõmbab rohkem publikumi kokku kui jumala armastus või avaruste lõpmattus.

Isegi meid hukates on loodus liig aeglane. Kus on see Moirə, see Saatus, mis meie elu juhib? Ta on olemas, kuid meie ei näe teda, ei tunne ega tea ta nime. Tuhandest nägematust pisarast on ta kokku pandud otsekui ookeani ilmmõõtmattus, tuhandest sõmerast otsekui mägede ulatamattus.

Need meeltega mõistmatud mõjud, põhjused ja tingimused kasvavad päev-päevalt. kuni nii suurteks saavad, et meid eneste alla matavad. Siis näeme neid, haarame viimase neist kinni ja küsime: kas sarnane pügmeus peab me ära tapma! Aga ta tapab me ära, sest tema taga seisab musttuhat ta venda. Otsekui batsillused ümbritsevad nad inimest.

Kuis olen minagi nende pisielukatega sõidelnud! Kuis puurivad nad läbi iga mu tundmuse, iga mu rõõmu, iga mu valu — need saatuse tigedad putukad! Nemad need on, kes isegi mu kire lihaksed läbi uuristavad ja mu viha juured ära söövad. Nemad need on, kes mult võtavad jõu: olla romaan.

Ja nii on kõigiga. Ei ole ühtki romaani. Iga romaan on sisemiselt vale, võttes inimese elu romaanina. Mitte kirgede probleem, vaid inimese,

isiku probleem, — see peaks olema romaani aine. Sest kui väikese osa inimese elust täidavad kired! Hääl juhtumusel sajandiku, harilikult veelgi vähem.

Enam mõtteid kui tundmusi, enam tundmusi kui tegusid, — nii elab harilik inimene. Isegi suur osa meie tundmustest on mõtete järeldus, — ja mitte vastuoksa. Kirg aga on alati midagi aktiivi, see on rohkem tegu kui tundmus. Kuid sellega ei saa harilik inimene toime, keda need saatuslikud parasiidid vaevavad.

Kui igav, kui igav! Kui nürilt liigub tunninäitaja, kui uniselt veereb aeg! Kes jõuab seda välja kannatada! Kui jumal tõesti on igavene, siis on ta vähemalt igavusse juba ammugi surnud. Keegi ei või aega kesta, isegi jumal mitte.

34.

Johannes ütles täna:

„Iga naine on sarnane, millisena teda näha tahame, — pääle nende muidugi, kes niisugused ei ole, nagu neid näha tahame."

Hiljem ütles ta:

„Me loome ise naise nagu mänguasja, nagu sõjariista. Kui tihti aga ei lõika meid endid see sõjariist jalust maha nagu mõõk Kääpa jões!"

35.

Ei ole palju tarvis, et vanu mälestusi üles äratada ja mineviku tundmusi jälle õõtsuma panna nagu ammu möödakohand laineid. Nad murravad äkki selle jääkirme, mida olevikuks nimetame, ja näitavad musta rahutut sügavust selle all.

Oli jälle igav ja kurb päev. Ma läksin läbi

metsa, üks käsi okste eest kaitseks tõstetud ja teine kaabu serva küljes.

Kange tuul kohises metsas. See oli vinge vihin, rabin ja mühin, otsekui oleksid tuhanded madalad hääled tihnikus hüüdnud.

Mets oli tihedalt täis kitsaid teekesi, mis suure maanteega kõrvu jooksid. Nad hargusid kümneks jalgrajaks nagu veenired madalas joas, ühinesid siis jälle või jooksid üksteisest üle.

Ma läksin päri tuult. See lükkas mind selga kui saja lõõtsaga. Ta võttis endaga osa mu muredest, viis ära poole mu valudest.

Ah, Helene, mõtlesin ma, seesama tuul, mida igalpool tunnen, mis tungib mu põue ja südame, ning mille järele kahmates ometi ainult tühja leian! Lükka siis mind, lükka! Ma annan enda su hoole. Tee minuga, mis sa tahad.

Korraga kuulsin ma kahinat enese ees ja nägin hallsinist undrukut, mis okste vahelt ainult altpoolt põlvi näha oli. Punased lakeeritud kingad välkusid murdund lehis.

Sääl tuli Marion.

Tal oli sinine loor pää ümber. Ta käed olid selja taga risti. Ta tuli pool-jookstes vastu tuult. Tuul surus ta loor-õhukese undruku põlvede vahele.

Ma kergitasin kaabut, ja tuul heitis mu juuksed sassi. Marion jahmatas ja jäi seisma.

„Üksi?“ imestasin ma.

Jah, ta oli alevikus käind, et kirju posti panna.

Me läksime ühes. Tuul mängis Marioni loorides. Ta kõndis, põlved koos, et undrukud jalge vahele ei jääks. Mets huugas tuule iilides.

Mulle meeldis täna see tüdruk. Mulle meeldisid ta välimuse külmad ja lõikavad kontrastid: punased kingad ja samasugune kitsas vöö, hall-

sinised riided, tuules lehvivad ruuged juuksed ning sinised silmad veretus näos.

Temas oli täna midagi iseäralikku, mida ma varem polnud tähele pannud. Või kuna oleksin ma teda näind! Ta oli mulle ikka võõras olnud, väike, vaikiv, suurte, küsivate silmadega. Kuis olin ma ta nõnda unustand!

Esimene kord panin ma tähele ta imelikku profiili: marmor-valge kõrge otsaesine, kus juuksepiir keskel natuke allpool algab ja mis kahel pool silme kohal kumeratena mõhnadena kõrgub. Ma pole ühelgi teisel naisel sarnast otsaesist näind.

Ma tundsin ta vastu isesugust õrnatundlust. Ah, ma teadsin, ka tema oli õnnetu! Sarnaseid seltsimehelikke tundmusi pole mul kaua aega ühegi mehe kohta olnud, kõnelemata juba naisest.

Me vaikisime kaua. Siis hakkasin ma rääkima: mu süda oli nii ülevoolav sel tunnil! Ma kergendasin seda neist murelikest ja valusnaljakaist mõtteist, mis mul viimasel ajal olid korjund ning mida ma kellegagi ei võind jagada. Ja tema oli nii lapselik ning vaikne kuulaja.

Marion vaikis ja näppis lillevart. Siis hakkas ta küsima, miski külma ja hingetu häälega:

„Või nii? Arvate?“

Siis puri ta huulde, ja ta paletel põlesid plekid. Ta peaaegu nuttis viha pärast. Kuid mina olin armutu.

„Olla ise, see on kõik,“ juhtusin ma kordama.

„Ise?“ küsis äkki Marion teravalt. „Kas mitte teine? Keegi teine? Võib olla, oleksime siis õnnelikumad ja targemad?“

„Kas maksab teine olla?“ ironiseerisin mina. „Ja mis on tarkusel tegemist õnnega?“

Me jäime äkki kesk jalgrada vihaselt üksteise otsa vaadates seisma. Ma ei tunnud enam

seda tüdrukut. Nüüd märkasin, et me otsekui võõrail keelil olime kõnelnud.

Marion vaikis. Siis ulatas ta äkilise käeliigutusega mulle kaks kortsund ja mustund postkaarti. Need olid ametlikud kaardid, täis kiirelt ja korratult kirjutet Vene keeli kirja.

Ma võtsin need kaheldes kätte. Ma lugesin ja ei saand esimesel lugemisel aru. Kes kõneleb Narõmist? mõtlesin ma. Mis on Turuhanskil tegemist meiega? Siis aga mõistsin ma, kui kaartide alaserval nime „Liisa Savioja" nägin.

Liisa Savioja — seda tüdrukut tundsin ma kord ja tundsin koguni hästi. See oli juba mitme aasta eest. Me lugesime siis ühes Nadsonit ja rääkisime enesetappe ratsionaalsusest. Me elasime Narvas kogu nädala samas toas. Me magasime teine teise seina ääres põrandal. Me jagasime raha, revolvripadrunid ja leiva pooleks. Missugune heroiline aeg!

Kuid sellest on kahtlemata nii mõnigi aasta kulund, kui ma viimane kord Nadsonit lugesin. Ma nägin aga Savioja hiljemgi. Aeg ja meeleolu oli enesetappe ratsionaalsusest kõnelemiseks palju kohasem. Kuid me ei kõnelnud sellest enam. Me tuletasime ainult vanu mälestusi meele. Alles nüüd panin ma tähele, et Saviojal lai nägu ja valged juuksed olid, ning et ta Vene keelega segatud Eesti keelt kõneles. Ta mõjus igapidi vastumeelselt. Ja nii me lahkusime.

Marion võttis kaardid tagasi.

„See on teie tuttav?" küsis ta eemalle vaadates.

„Jah," kugistasin ma kohmetult.

„Olla ise, see on kõik," kordas Marion imeliku metallise kõlaga. „Meis enestes on tõde ja õnn —"

Ta katkestas äkki kõne ja hakkas naerma,

ühtsoodu eemalle vaadates. Mul oli õudne. Ta naerus oli midagi halba ja torkavat. Teadis ta midagi, ja mida? Ma tundsin äkki külma. Tuul surus vastu mu nägu. Ma jäin Marionist paari sammu taha.

Mis on tal tegemist Liisa Saviojaga? mõtlesin. Sel vaiksel plikal kodanlikust perekonnast tolle karmi revolutsiooni-naisega, kes tast kümme aastat vanem, liiategi selle kümne aasta jooksul kolm korda Siberi saadetud ja kolm korda Siberist põgenend? Seda tahtsin ma teada.

„Tunnete *teie* Liisa Savioja?“ küsisin ma paari pika sammuga Marionile järele rutates.

„Jah,“ vastas ta üle õla.

„Hästi?“

„Jah.“

Ma pidin huulde purema.

„Me olime samas kostikohas,“ jatkas Marion äkki seisma jäädes, sama kaheldava naeratusega. „Tema lõpetas gümnaasiumi, mina algasin. Ja pärast on ta mulle vahetevahel kirjutand.“

Ta vaikis ja hakkas edasi minema. Mina jäin jälle natukene maha. Kuid ta ei vaadand enam kordki mu poole, vaid ruttas ühtsoodu edasi, vastu kanget tuult ettepoole kumaras, käed loorides.

Kui imelik, mõtlesin ma õudse rahutusega, sa vaatad inimest ja hakkad peaaegu ta eluski kahtlema. Kuid ühel tuulisel päeval tuleb ta su vastu ja näitab sulle mitte üksi seda, et ta ise elab, vaid ta äratab su enda elu kõige võõramaid ning kaugemaid episoode mälestuste hauast üles. Kui imelik, kui imelik!

Vaikides jõudsime koju.

Helene naer võttis me vastu. Ta mängis Juhani ja kassipojaga trepil. Marion istus trepi

teisele äärele. Kassipoeg ja Juhan jooksid võidu ühe õe juurest teise juure. Kumbki õde ei vaadand kordki mu otsa. Ja ma tundsin enese üleliigse olevat ning seisin piinlikult kesk õue.

Vana Aadam tuli üle muru, kirves kaenla all. Pisikene hall pilvetort ruttas päikesest mööda. Kaks-kolm pisarat langes maha, ja Helene haaris kassipoja ja Marion Juhani sülle ning jooksis tuppa.

Ma tõstsin palge taeva poole ja küsisin Aadamilt:

„Kas hakkab sadama?"

Ka Aadam tõstis näo üles. Ta vaatas kaua, silmad pilukil ja näol uuriv ilme, vaatas õhtu ja hommiku poole ja ütles siis järelemõtlikult ning tõsiselt:

„Küll vist või ei."

Aadamil oli õigus: vihma ei tulnud.

36.

See plika on mu rahu rikkund. Ma olen jälle mõneks päevaks kõik muu unustand ja enese kallal juurelnud. Ta ehmatas mind oma irooniaga. Kõike muud, kuid mitte seda polnud ma temalt ootand.

Mis võib ta teada, mis teada ja mulle ette heita: mu minevikku, millele ma truu polnud, või mu vahekorda Liisa Saviojaga? Kumb on Marioni meelest hukkamõistetav? Mida ei või ta mulle andeks anda?

Kuid kas olen ma ise süüdi omas truudusemurdes? Ja üleüldse, olen ma siis miski vande murdnud? Minu temperament, mu meeleolu, mu hing on muutund — olude, ümbruse ja, võib olla, ka minus eneses peituvate idude sunnil.

See kõik oli paratamatu. See oli vajaline.

Ma ei võind ju ometi peatuda sel kohal, kus olin paarikümne-aastasena nooremehena: romantiline hing täis paatost ja kirge.

Paarist aastast, paarist üksindasest aastast, täis eneseuurimist ja analüüsi, oli küll, et põhjani lainetama panna mu hinge ja siis selle pinnale külmetada jääkirme, mis nüüd ainult veel harukordseil vapustusil murdub.

Selles pole mitte mina süüdi, vaid elu. Mõistke kohut elu ja mitte minu üle. Tooge ellu jälle romantikat, — ja mina olen esimene romantik.

Need inimesed, kes mind siin ümbritsevad, ei või mind mõista. Peab tundma, et arvustada.

Johannes pole kellegi revolutsionäär. Oh, ma tahaksin teda barrikaadil näha! Ma tahaksin ta demagoogilisi kõnesid kuulda!

Ja Helene on kodanline proua, eemal poliitikast ning päevaküsimustest. Punaseil aastail elas ta päälegi kinnises Saksa pansioonis.

Ning Marion oli siis veel liig noor. Ta edustab uut põlve, kellele revolutsioon peaaegu lapseea mälestuseks on. Ta kulutas siis alles gümnaasiumi alumiste klasside pinke ja kurtis Heine ning Lermontovi kohal!

Ei, Marion ei või mind mõista. Ja kui ta mind arvustab, siis võib ta kergesti ülekohtune olla.

Ning vahekord Saviojaga, — see ep see on, et polnud nimelt miskit „vahekorda“. Mitte midagi ei olnud. Võib olla, ainult pisar sentimentaalsust kesk ajajärgu inspireeritud romantikat.

Ja ometi: ta süüdistab mind just selle vahekorra pärast. Temasse ei puutu mu poliitiline minevik. Sest naine ei hinda meest mitte poliitikas, vaid erootikas. Selle pääle tähendas ta, mulle kaarte ulatades!

Või on ta nii suur esteetiline moralist, et ta

midagi andeks ei või anda, isegi mitte seda, mida olnudki ei ole? Sest esteetiliselt oleme tihti ka selles süüdi, mida olemaski pole.

37.

Mul on tulnud imelik mõte:

Võib olla, olen ma seda tüdrukut juba ammu, juba kümne aasta eest näind.

Võib olla, olen teda näind kusagil neis viletsais kostikohtades, kus Savioja harilikult oli, ja kus, nagu näha, siis ka Marioni peeti, kuna Helene peenes Saksa pansioonis elas.

Võib olla, on ta mulle, Savioja juure kõlistades, ukse avand, — väike ja kõhn, lühikestes undrukutes, katkiste küünarpäädega ning hoolitsematu nagu ematu tütar kunagi.

Ja, võib olla, mäletabki ta mind veel noilt ajult, ammu enne, kui Johannesel või minul Helenegi olemasolust aimu oli, kõnelemata juba temast enesest!

38.

Seitseteistkümnes juulikuu päev ja Helene kakskümmendseitsmes sünnipäev. Hommikust alates juba pisut pidulik meeleolu, õnnesoovide, Johannese väikeste kingituste ja minu komplimentidega.

Kõik see on ainult suurendand mu hingelikku hämmeldust, mu mõtete rabelust siia ja sinna. Ah, ma ei tahaks neid kohustusi, mis sarnane väikegi pidulikkus mu pääle paneb! Mu närvid on nii pingul, et ma igal pilgul võin plahvatada kui rakett.

Millise nädala olen ma üle eland! Ööd unetud ja ahastavad, täis avatlevaid nägemusi ning himuraid sonimisi. Päevad tühjad ja kõledad,

mil mind isegi mu armastus enam pole lohutand, mil kõik, kõik on näind väärtuse kaotavat!

Ah, ükski inimene pole iseenesest nii huvitav, et teise elu täielikult võiks täita, saati siis veel naine! Peab tundma vahemaa veetlust. Peab armastama distantsi.

Kas ma ei armasta siis enam Helenet? Kuis võin ma seda küsida! Kuid ma armastan teda vahest liig palju, liig lähedana, nagu ennast. Ja mu hing näeb jälle läbi idülli miski virilaid ning kärsituid pilte.

Ei ole midagi, üle mille iroonia väledad riivused ei jookseks nagu pilvevarjud üle lilleklumbi. Kuula aga, kuis see külm ja hall hämmelgas oma võrku kujub:

Nii siis, Helene on minust kaks aastat vanem. Kuid missugused aastad? Tänavuse ja minevase aasta? Ei, need oleme ühel ajal eland, kuid tema elu kaks esimest aastat.

See oli siis, kui mind veel polnudki, kuna tema aga juba mähkmeis siples ja karjus. Siples ja karjus —? Ei, arvatavasti oli ta vait, pitsidega müts pääs, nägu ümarik, ning piimapudel kõrval.

Ah, armastaja ei tohi mõtelda oma armsama alguse ja lõpu pääle! Kätki lõhnab veel halvemini kui kirst. Ajalugu on ikka illusioonide hävitaja, kas või ka ainult ühe inimese ajalugu.

Nõnda kujub see hämmelgas. Ma ajan ta minema, kuid ta läheb teise nurka ja algab jälle. Keda tahab ta selle võrguga püüda?

Mitte Helenet, vaid mind ennast. Helene jääb puutumata, Helene on ideaal. Kuid minu unistusi, mu romantilisi igatsusi luurab see hall verejooja.

Mine ära! Ma tahaksin täna õnnelik ja rõõmus olla. Näe, kuis päike paistab üle mitme aja. Päikese punasse tahaksin ma uputada sinu võrgu ja su enese.

39.

Ei miskit kahtlust: ta armastab mind! Kui ma kõik uuesti meele tuletan, siis mõistan seda nii selgelt, et mu süda hirmust väriseb. Selle õhtu ja öö mälestuste valgusel tunnen ma seda pääsmatult.

Ei ole miskit muud teed: igal pool näen ma ta suuri kirglikke silmi. Iga mu sosistet sõna pääle vastavad mu palge lähedal ta tumepunased huuled, — kuid mida? Kirglikke tunnustusi.

Ta ütles mulle ise, et mind armastab.

Helene sünnipäeva auks oli laud all aias kaetud. Päike läks looja ja eha kustus. Ilm oli jälle üle mõne aja soe ja vaikne. Kuus küünalt kahel marmorjalal põlesid vaevalt vabisedes. Ööliblikaid ja sääski tuli pimedast hookaupa.

Me istusime poolikute klaaside ääres: Helene, Marion, Johannes ja mina. Aeg-ajalt tuli Miili kaunis nägu pimedast nähtavalle, kui ta meile hääletult lähenes, teenõusid, klaase ning aiavilja vaagnaid kandes.

Mida pimedamaks läks, seda tihedamaks näis muutuvat lehestik meie kohal, kuni ta meid varjas nagu tumeroheline telk. Lähemad tüved mustasid kui sambad templis, mis raskeid kaare kannavad.

Ja mida enam õhtu kulus, seda närvlikumaks sain mina. Mind üllatas jälle palavik, nagu hädaohus või kõige intensiivsema töö hoogudel, mil mu mõttelennuga ainult mu pää pööritus ning hinge ääretu ahastus võistelda suudavad.

Siis sain ma hoogu. Mu mõte lendas suurtes ringides, äkilisi hüppeid tehes, Johannese väiteid siin ja sääl kummutades, hoolimatu ning fantastiline. Ma joobusin ise omist sõnust, ma raiusin huupi, end ja teisi eksitades, kuni me äkki

kõik imestades vaikisime, suutmata enam mõttelõnga leida.

Ma mäletan üht neist pausidest:

Ma peatasin äkki ja vaatasin kaasolevate otsa. Mu vastas istusid Helene ja Johannes, õieti üksteise lähedal. Mu paremal pool kõrval Marion, lauast eemal, miski vari üle näo, põsil kahvatus, ja suu sõnatu kui surnul. Pahemal pool lõppes puude ring ning valendas maja poole minev rada.

Mu mõttekäik oli katkend. Mu pää õhetas. Ma surusin käed põlevaile meelekohile ja vaatasin meele tuletades seda paari mu vastas.

Sääl istus Helene, Ilus Helene. Ta silmad näisid küünlavalgel süsimustad. Ta huuled olid pool-lahti, õhetav-punased ja naerul. Ta huulte vahelt paistis kaks rida lumivalgeid hambaid kui pärlid. Ja kes oli ta kõrval? Ah, see oli ta mees, see Sparta kuningas, see õnnetu ning rumal Menelaos!

Kümme aastat piirati Troojat, ei, kümme aastat avatles ning piiras Paris Helenet. Ja kui see viimaks oleks andund, — just sel silmapilgul andis Trooja enese greeklaste saagiks! Just sel silmapilgul toodi puuhobu Trooja! Ta oli hiljaks jäänd!

Kuid kas ei räägitud sellest ka teisiti? Helene ei jõudnud iial Trooja, vaid jäi teel Egüptusse. Greeka kangelased sõdisid ainult miski ettekujutuse, pettepildi, viirastuse pärast. Selle eest langesid Patrokles, Akilles ja Paris ning said surma lugematud kangelased. Selle viirastuse eest võitlevad nad veel nüüdki ja surevad ta nime sosistades. On see mu vastas see õige ja ainus Helene, see unistuste naine, ja mitte ettekujutus, pettepilt ning viirastus?

Näis korraga, nagu oleks päevane realiteet kuhugi kaugelle kadund, kui oleks inimestes nende

algolevused äkki nähtavalle tulnud. Naerdes olid kõigil hambad näha. Näolihaksed olid telliskivi karva punased ja silmad kiirgavad kui kalliskivid.

Ma tundsin enese joobuvat.

Ma mäletan teist episoodi:

Meie seisime puude all pool-hämaras, Johannes ja mina. Eemal paistsid läbi lehestiku vabisevad küünlaleegid ning kuuldus astjate kõlin.

„Kuidas sul läheb?“ küsis Johannes poolsosinal ja näitas pääga paljutähendavalt Marioni poole.

„Hästi, hästi,“ pomisesin ma.

„Sa tead ju isegi, mis ma mõtlen,“ jatkas Johannes.

„Iseenesestki mõista.“

„Mulle näib, nagu poleks sa küllalt hoolas.“

Mu suu tõmbus viltu.

„Oo, küll mina juba hoolas olen!“

„Sul puudub energia,“ kõneles Johannes osavõtlikult. „Ma olen kurb, sind sarnases seisukorras nähes. Ma aitaksin sind kõigest südamest.“

Ma ulatasin oma käe talle pigistamiseks.

„Ma tänan sind,“ ütlesin ma.

Me pigistasime veel kord üksteise kätt. Meie mõlemate silmad olid liigutusest niisked. Ma pidin surema naeru ja kannatuse pärast.

„Ja Helene tunneb sulle niisama kaasa,“ jatkas Johannes. „Hélène!“ hüüdis ta.

Helene lähenes meile.

„Me rääkisime siin sellest asjast, — sa tead ju?“ ütles Johannes.

Helene naeratas emalikult mulle. Ta vaatas silmapilgu mu silmi. Ma tundsin, et see pöörasuse tipp oli. Mu silmad liuglesid otsekui abi otsides ühest teise, kuid ma nägin ainult Helene silmi ja huuli, mis hämaras mustpunased ning janused näisid.

Veel silmapilk, — ja ma oleksin kartnud oma mõistuse eest.

Ning veel kolmanda episoodi mäletan ma:

Me istusime jälle laua ümber. Oli kesköö. Meie ees seisid klaasid punase viinaga. Küünlad olid alla põlend. Leegid vabisesid. Tulelaigud värisesid klaasidel ja nägudel. Lehestik meie pää kohal oli süsimust.

Siis äkki tõstsin ma pää ja *nägin*, — nägin seda, mida nii kaua olin ootand ja mida ometi iialgi polnud ootand:

Helene istus ettepoole kumaras Johannese najal, põsk ta õlga vastu vajutet ja käsi ta piha ümber, kuid pale minu poole pöördud. Ta naeris lahtise suu ja kiirgavate silmadega mu poole. Ta oli otsekui lõhkemas elujõududest. Ta näis enesest otsekui himude mürki pakatavat.

Kas ma eksisin? Ei, ma ei eksind. Ta kõva naer ja vaated olid avalikud ning häbematud. Ta oli kui kurtisaan, värisevate ninasõõrmetega. Näis, nagu oleks ta sel silmapilgul mu kaela võind langeda ja mu palet ning huuli himuste suudlustega katta. Ja kole hirm valdas mu südame.

Kuid meist eemal varjus istus Marion hääletult ja vaatas liikumata omil vestaali-silmil, mis ähmaselt hõõgusid nagu miskid rohekas-hallid metall-ovaalid.

Kõik kõneained lõppesid, ja me tõusime, et koju minna. Mina ja Helene läksime ees, Marion ja Johannes meie järel ning viimsena tuli Miili, pikergune karrast kandam käsivarsil.

Helene hoidis küünlajalga uute põlevate küünaldega kõrgel ja valgustas teed. See oli kolmeharuline Greeka stiilis brongsist jalg, kollasest marmorist käepidemega.

Kolm tulukest rabeles, tahapoole loogas, mustade tahtidega. Meie varjud langesid pikkadena üle rohekas-mustade põõsaste. Nahkhiir libises hääletult üle meie pääde.

Siis äkki vankusid küünlad jalal, kukkusid kui raketid läbi õhu ning kustusid. Silmapilgul tuli tintmust pimedus üle meie ja põõsaste. Pimedas tundus selgemalt levkoide lõhn.

Ma kumardasin, korjasin küünlad ja süütasin põlema. Helene naeris! Mõne sammu järele langesid uuesti küünlad ja kustusid ning mina süütasin nad jälle. Helene luksus naerda!

Kuid veel kord kustusid tuled! Kui ma siis värisevate kätega kastesest rohust küünlaid kobasin, kumardas Helene mu poole ja sosistas mulle midagi. Kuid mida?

Ma tundsin ta hingeõhku, ma kuulsin ta südametukset. Kui kauge tuul kandis mu kõrvu ta sõnu:

„Mina armastan teid."

40.

Päike on kusagil pilvede sombus, nägematu ja siiski lähedane. Nagu tuld hingavad kopsud õhku. Ma tunnen meelekohis ja sõrmis teravat tuiget, kui voolaks elektrilaine minust läbi. Iga soon ja soonekene minus tuksub leekide taktis.

Ah, kas ma ei igatsend kogu aeg seda? Seda kolme sõna —? Kas ma ei väherdand omal üksindasel voodil ja õhand põlevail huulil ta poole? Kas ma ei oleks annud enam kui ühe maailma selle eest, et ta oleks olnud mu kõrval, kehalikuna, lihalikuna, et ma oleksin võind ta kaela kinni hakata, ta omi hõõguvaid huuli vastu tõmmata?

Oi, milline keskpäine lõõsk! Milline läikide,

helkide, kumade ja lõkete söõst, nii et taevatelk õhetab kui miilihaud!

Puud on sirged ja violetid, tintmustade varjudega üle sinise rohu. Lehed närbuvad, laululinnud lõõtsutavad lehtede all. Üks aniliiniline lind tõuseb õhku — ah!

41.

Ei, sel öõl ei saand ma und. Ma tõusin, panin riided selga ja läksin õue. Ma kumardasin ja tõmbasin käega üle muru. Rohi oli juba kastene. Läbi kingade tungis jahe niiskus. Mu pää ei hõõgund enam.

Kahel pool mu kõrval seisis vilja sein. Tuhanded õrnad lõhnad tõusid maast nagu kinnipüüdmatud meeleolud. Hääletult liigutas end kõrs otsekui unenäos.

Taevarand küürus nurme kohal oli täis rohelist valgust. Otsekui allpool taevaranda põlesid ilmatusuured õitsituled, ja neist voolas kuma üles mustale taevale.

Pälgud sähvisid üle avaruste, ootamatult, hääletult ja nobedalt, nagu oleks aeg-ajalt keegi õhetavaid peopesi liikumatuist pilvist välja pistnud.

Ma tõusin ikka kõrgematele ja kõrgematele küngastelle.

Kusagilt kaugelt, metsade tagant kostis aeg-ajalt pilli hääl, katkeliselt ja tumedalt. Läbi sumeda ja rauge öö kuuldus ta saladuslik ning kirglik kui öö enese hääl.

Ma eksisin mägedel pähklapuu metsa. Sirged sarapuu kepid seisid mu ümber, linnupaar häälitses kusagil lähedal läbi une, siil kahistas koltund lehis. Ma istusin maha ja kuulasin.

Oli pilkane pime. Aeg-ajalt valgustasid rohekad pälgud taevast pää kohal. Pälkude paistel

tulid nähtavalle silmapilguks latvade ja okste viirastuslikud ning värvitud kontuurid, et selle järel veel sügavamma pimedusse vajuda. See tegi hinge nii imelikult vaanelikuks.

Ma võtsin kahest pähklapuu tüvest kinni ja kumardasin omad õlad nende vastu. Puud paindusid üles ja alla, ma hällitasin end nendel kui laps. Linnupaar häälitses —!

Oi, maa, suur fetisch, kuis oled sa meile armas! Kuis oled sa meile lähedal, su tasa lainetav rind, kõik su kaunid saladused!

Jah, jääda siia, siia end matta, lindude ja siili seltsi. Lasta kummuli maha, suudelda põrmu, janusena nagu laps ema rinda!

Oh, jõuaks kuidagi kinni pidada selle öö, oma elu seisma panna, anda end kõige oma hingega ühele silmapilgule, sügavamalle kui kogu elu!

Ma tarretasin pimeda lehestiku all, kuulates lindude vidinat. Aeg kulus. Võis olla üle keskö. Siis tõusin ma üles ja vankusin minema.

Jälle metsad ja puhmad äkilistel mäeveergudel. Sõnajalad ulatasid mul rinnuni. Ma komistasin neis, ma harutasin neid kätega kui suurte lehvikute pitse.

Ja jälle ümarikud lagendikud metsas hallide udusööride all, mustad metsatukad põldudel ning oja sulin lepases orus. Üle musta maastiku põuarauge pilvine taevas.

Maa muutus mätliseks ja koopliseks. Üksteisele järgnesid lainetavad künkad kui vanad sõjavallid lodjapuu, sarapuu ja kadaka puhmastiku all.

Ma hüppasin üle kraavi, ja leidsin enese äkki kõval ning tolmaval maanteel. Tuhmilt valendas see, mu ees ja taga pimedusse kadudes. Ilm jahtus.

Ma astusin küngastelle üles ja neilt alla orgudesse. Tee keerles põldude, metsade ja nii-

tude vahel. Lompide ja soode kohal valendasid suured udukoonlad, ovaalsed ning sõõrilised.

Kaasiku ääres seisis maja. Kõigist akendest loitis ähmakas-punane valgus. Kuuldus häälte sumin kui mesilaste tarus. Peeti pulmi või ristseid.

Väljas akna õhetuses nägin ma poissi ja tüdrukut seisvat. Ühe käe otsas rippus poisil harmonik, teisega pidas ta tüdruku piha ümber kinni. Nende palged, rinnad ja põlved olid ühte surutud. Nad vaikisid. Kuuldus ainult sumin majast.

Siis paukus uks. Keegi tuli klaasitu plekklambiga välja ja läks üle õue. Oli vaikne, ning tuli põles sirgelt.

Kui ma jälle paari poole vaatasin, siis nägin, et see end oli liigutand, ja tundsin nüüd hallist kuuest ja püsti juustest sulase Konradi. Nad seisid jälle liikumata ja sõnata, näod, rinnad ning põlved ühte surutud.

Ma vaatasin neid hulga aega pimedast, ja kui nad ikkagi veel ei liigutand, hakkasin tasakesi edasi minema.

See pilt, mis ununeda ei tahtnud, äratas minus halbu mõtteid. Kuid öö oli endine. Mida kaugemalle ma jõudsin, seda hõredamaks läks pimedus, kuni ma tolmaval maanteel kahvatava taeva all sammusin, hing jälle karske ning meel härras.

Korraga seisatasin ma, täis imestust ja ehmatust.

Minu ees lõppes maailm. Paari pika ja sirge pedaja taga kadus äkki maa ja avanes ilmotsatu sügavus, milles otsekui peeglis pisut valendavate kontuuridega pilved liikumata seisid. Kollane hämarus, mis koidu-eelist taevast täitis, oli järves peaaegu heledam ja selgem, ning järv näis sügavam ja unelikum olevat kui taevas.

Ikka kollasemaks ja kollasemaks muutus

järv. Sinna tuli rohelisi toone juure. Pilvede kontuurid muutusid tähelepanemata, kuid niisama kindlalt kui tunninäitaja kellatahvlil seisukohta muudab. See kahekordne taevas kahekordiste pilvedega näis olevat otsekui kahekordne unenägu kahekordiste viirastustega.

Kaua vaatlesin ma seda pilti ega suutnud küllalt vaadelda. Kaua pole ma nii palju ilu näind kui sel ööl, mil mu mõtted ja tundmused otsekui tuhande sihi vahel käristusid.

Kui ma koju jõudsin, oli juba hommiku eha. Koer tuli mulle väravas vastu, haigutas ja liputas hända.

Üks naisterahvas istus koja lävel ja nuttis põllesse. Kui ta samme kuulis, tõstis ruttu pää, kuid mind nähes laskis ta selle jälle alla ja nuttis edasi.

See oli Miili. Ma nägin läbi piimakarvalise aovalguse ta ettepoole kumardet süsimusta pääd valkja joonega.

Suvemaja oli hääletu. Väline uks oli pärani unustet. Tundus, nagu oleks säält koidu jahedusse soojuse laine vooland.

Ma ei tahtnud veelgi magada. Ma tegin ringi ümber maja. Ma tulin Helene akendest mööda. Nende ette olid rasked punased eesriided lastud, mis nüüd aga rusked näisid.

Ma seisin tüki aega akna taga ja vaatasin üles. Kõik oli vait.

Kui lähedal on õnn, mõtlesin ma, kui lähedal on joovastus, — ja ta jääb ometi kättesaamatuks. Ta on kui kuningatütar klaaskirstus.

Sest teda peab tabama ainult sel silmapilgul, kui sinus eneses tingimused ta jaoks kõige kõrgemad on. Üks silmapilk hiljem, — ja kõik uim on kadund paratamatult.

Nõnda lähevad hukka lugematud armu-või-

malused, pillatakse ära armatsemise energia. Nõnda jäävad andmata vahest kõige kirglikumad suudlused ning vastuvõtmata kõige palavamad kaisutused.

Kuid siis tuli mul teisi mõtteid:

Magab ta oma mehe kõrval, ja millises asendis? Tal on täidlased puusad, ja sellepärast magab ta vahest pool-kummuli, natuke kõveras, nagu lumivalge, pehme vagel —?

Mis näeb ta unes? Mihuke lihalik viirg täidab ta ajud? Näeb ta vahest minust und, — elan mina selle keskealise naise troopilistes unistustes, — kutsub ta mind välja omile kirepidudelle —?

Ei, ei, ma ei tahtnud täna selle pääle mõelda! Ma pöörsin põgenedes ümber nurga ja jõudsin Marioni akende ette.

Eesriided nende taga seisid õrnades voltides ja näisid taeva valgusel hõbedased. Midagi neitsilikku ja süütut voolas neist pimedatest ruutudest mu pääle. Ja nad mõjusid minusse ime-kargelt ning rahustavalt.

Sääl ta puhkab, mõtlesin ma, jahedate palakate vahel. Mis näeb tema unes? Millised nägemused riivavad ta magavat aju, mille elu praegu ainult taime eluga võib võrrelda? Milline ilus, saladuslik maailm!

Mu jalad olid väsind, ja ma istusin enne ülesminekut veel telliskivist trepiastmelle ning toetasin pää käsivartele.

Oi elu, mõtlesin ma, sina suur enesepete, kuis oled sa ometi meile armas! Kuis oled sa meile lähedal, kuigi sinust põgeneme! Kuis liiguvad meie mõtted alati sinus ja su kaunistes saladustes!

Sest kas polnud ma mõelnud kogu öö sind, sinu pääle mõtlematagi? Kas ei täitnud sa iga mu närvivärina ja iga mu südametukse?

Aeg-ajalt vaatasin ma üles taeva poole, mis ikka valgemaks ja valgemaks lõi. Kollased, rohelised ja roosad toonid segunesid.

„Oi elu — sina armas, ilus ja hää —“ sosistasin ma peaaegu juba läbi une, otsaesist vastu trepi käsipuud toetades ning kätega põlvede ümber hoides.

Heleroheliste küngaste tagant voolasid valguselained üles.

42.

Kas võiks Helene mulle üleüldse rohkem andagi, kui ta juba on annud? Milliseid saladusi varjab ta veel, mida ma ei tunne, ei tea, ega aimatagi oska? Kas pole ta mulle andund juba täielikult, rahustand mind rohkem kui kõik reaalsed andumused teha suudaksid?

Kas pole jäänd üle ainult üks väikene samm — samm üle ta magadistoa läve? Üksainus pisikene petus lisaks meie valede koormalle —? Üksainus kahvatu patt meie üleastumiste veripunaselle merele —?

43.

Ah, see oli ometi hoopis teine, kellest mina olen unistand! Ta on olnud selle teise jumala vääriline, kellega mu südant on jagand: Ilu sarnane ja Ilu vääriline on ta olnud.

Juba varases nooruses ärkasid need unistused mu südame häbelikus vaikuses. Ma ei mäleta neid aegu, mil ma neid poleks tunnud. Nad on mind saatnud mu kõige varasemast poisikese-põlvest alates.

See oli isesugune häbelik, valus ja neitsilik armastus ühe tundmatu ja ühe vahest veel olematu naise vastu. Nagu noored tüdrukud, nii olen ka mina armastust armastand. See on mu aatelisem, mu täiuslikum armastus olnud.

Õrna tundluse lainetel heljudes unistasin ma elu igavesti-halja kuldsepuu mahlastest juurtest, mis mind ja üht veel tundmatut ja teadmatut, kuid kusagil ilma kaares olemasolevat naist ühendasid.

See oli see Üks ja see Ainus.

Olid aastad, mil mu mõtteis ainult naise kuju hõõgus. Ta keha jooned omasid salapärase, ideaalse ilu. Ja ta hing hoovas õudseid inspiratsioone, sügavaid ning kohutavaid.

Ma sünnitasin selle naise nagu Zeus Athene omas pääajus, nagu Afrodite sündis see naine mu mõttelainete roosakast vahust. Olemas-olematu ja siiski kui valitsejanna tuli ta mu mõtete valda.

Otsekui uus Pygmalion lõin ma oma Galatea, voolisin teda tuhat korda uuesti, hakkasin teda armastama, — ja oleks mul veel usku olnud antiik-jumalaisse, — ma oleksin Afroditet palund, selle khimeeri elavaks muuta. Ma armastasin teda selle ootava armastusega, millega armastas Ilmarinen oma kuldset naist.

Mu enese kasvamisega kasvas ka mu ideaalne mõrsja, elas läbi kõik mu kannatused ja pettumused, olles lüüriline, traagiline ning irooniline, peegeldades eneses kõik mu hinge värinad.

Neil ajul, mil mu veri kõige valjemini rääkis, olid ka mu unistused kõige kõrgemad. Haiglaselt himura kehaga ühes omasin ma ometi askeedi hinge. Mu elumaitseja huultega kõneles moraalihullustaja.

Oi hirmus nooruslik tragöödia liha ja hinge, himu ja häbelikkuse vahel! Sulle tõin ma ohvriks aastate kaupa oma elu. Ja kui miski mind veel päästis, siis oli see Tema, olematu ja siiski ometi kui valitsejanna.

Aeg on kulund, ja ma pole enam endine. Mõndagi olen ma ümber hinnand. Kiusatused

pole enam nii rasked võita kui kord. Voorus aga ei tähenda mulle mitte enam keeldumust. Sest paljas mõte võib olla suurem langus kui kõik reaalsed langemused ühtekokku.

Me vaatame üksteise otsa, mina ja mu unistus, ning me naeratame. Kord olime tõsised ja kurvad, nüüd oskame juba naerda, maailma ning enesegi üle. Iroonia on meid nooreks teind.

Me naeratame, sina ja mina. Ütle, olen ma su leidnud, viimaks ometi? Ei? Sa raputad pääd? Ei, sa nokutad pääd? On ta siin? Kes? Kus?

44.

Millal kustub üks armastus ja algab teine?

Kivi visatakse õhku, ta lendab, lendab nõrkeva hooga, peatab siis üheainsa silmapilgu ja hakkab siis kasvava hooga allapoole lendama, — kes määrab punktipäält ta seismise koha?

Kes määrab armastuse traagilise stagnatsiooni punkti?

Leek lööb üles, kirju ja kuum, kuid siis kustub ta äkki, — kas lõppes põletisaine, oli õhku vähe või tuul liig kange?

Kes mõistab armastuse põuailma, õhuvaest ning kuuma?

45.

Viimaks, viimaks ometi on puhkend see äikseilm, mis nädalate kaupa maastiku üle on lasund. Ja on, otsekui oleks mu enesegi südames lõhkend piksepilv ning algand soe valing.

Kõik idaneb jälle, noori võsusid ajab üles, nupud löövad lahti, — ah, ma olen liig õnnelik, et veel rääkida, et veel kirjutada! Ma tahaksin veelgi seista aias kruusatud teel, kuulda vihma kohinat enese ümber ja tunda, kuis vesi juukseid kastab ning süda õnnest väriseb.

Oli lämmastavam päev kui iialgi ennem. Taevas õhetas kui lees, ilma päikseta ja ilma pilvitagi. Miski ilmatu suur sõrrutuli põles kauguses. Miskid punavalgeid aurukeri ajas üles kogu päeva, kuni need pärast lõunat siniseiks ning mustiks muutusid. Kõrvetavat leili heideti taevaranna taga õhkuvatele keristelle.

Ikka pimedamaks muutus ilm. Läänes tõusis kohutav pilvesein püsti. Õhku raputasid hääletud müristused ning mõni üksik tuulispää segas äkki puude närbivat liikumattust.

Oli nii raske, et ma enam hingata ei suutnud. Ma avasin ukse eeskotta. Hele-kollane valgus langes idakaarest ja täitis ruumi rahutu valvaka helgiga.

Ma astusin eeskoja akna ette. Talu väravast kihutas kari sisse, hirmsa hooga, tolmupilves läkastades. Karjane ja tüdruk Miili lendasid karja järel, käed püsti, kisendades.

Siis äkki raksatas, ja tuba mu selja taga läks läänes sähvavast välgust valgeks. Ma ruttasin tagasi tuppa ja tõmbasin ukse kinni.

Kõik oli vaheajal muutund. Pilv kattis kogu taeva nagu must müür. Maastik oli pime kui kuuvalgel. Aknaruudud põrisesid. Üle aia lendav vihur keerutas musti puid sinna-tänna nagu kõrsi.

Siis hakkas äkki sadama. Suured piisad trummeldasid mu pää kohal katuksel. Välgu tuli sähvatas, tuba läks valgeks, pikne raksatas, ja siis kostis katukselt ainult vee kohin.

All rõdul kuuldus jooks, kilge ja naer. Ma surusin näo vastu ruutusid, mida vihm peksis, ja nägin, kuis Marion palja pääga sisse ja välja jooksis, lillepotte vihma kätte kandes. Juhan seisis lävel, pistis aeg-ajalt palja pää vihma alla, tõmbas siis ruttu tagasi ning kisendas rõõmu pärast.

Ma vaatasin silmapilgu. Siis äkki tuli mul

tahtmine niisama vihma all joosta, palja pääga ja rõõmsalt. Ma jooksin trepist alla.

Ma tabasin saali lävel Marioni rasket palmi kandmas. Me viisime ta üheskoos aeda. Siis veel mõned pisukesed potid kaktuskerade ja toaroosidega, — ning kogu toa taimestik oli aias vihma all.

Meie pääd ja jalad olid märjad. Me istusime rõdul oleval pikal pingil, Marion ja mina, Juhan meie vahel. Marion lõõtsutas ja kuivatas rõõmsalt naerdes põllega palet.

Vihm sai ikka enam ja enam hoogu. Me kuulasime peaaegu pimedas ruumis sooja vihma kohinat, mis vastu seinu peksis, katuksel mühises ning torudes sulises. Aeg-ajalt läksid veranda klaasseinad välkudest valgeks, ja me nägime üksteise kahvatud nägusid.

Juhan võpatas igal välguheitel, hirmunult ja rõõmsalt Marioni põllest kinni haaratas. Siis vaatas ta tuulispäis keerlevaid ning vihma all painduvaid puid läbi sao. Jälle välk ja hirmus mürin, nagu oleks laotus puruks kärisend, — ning Juhan peitis pää Marioni põlle.

„Kas puud ei karda?“ küsis ta tasa.

„Ei, puud magavad,“ vastas Marion tõsiselt.

„Kas nad ei ärka üles?“

„Ei, nad magavad liig raskelt.“

„Kas nad näevad und?“

„Näevad küll.“

„Mis nad näevad unes?“ päris laps pääd tõstes ja kõike hirmu unustades. „Tädi, mis näevad nad unes?“

„Nad näevad, et suvi on, et taevas on sinine ja soe tuul puhub. Ja nad näevad, et sa hää laps oled ning ei karda.“

Marion naeratas vaevalt. Juhan pani jälle pää ta põlvedelle ja kuulas kinnisilmil vihma.

Vihm aga kohises ja kohises. Siin-sääl hakkas läbi rõdu lae tilkuma. Põrandal sündisid loigud ning märja maa lõhn tungis sisse.

Siis vajus pilv üle. Hakkas ruttu valgeks lööma, olgugi et õhku veel hele-kollane vihmaudu täitis ja lombid tihedatest piiskadest kihisesid. Rõdu klaasseinte vahel valitses hõbedane hämarus, aia loikude ja märgade puude vastuhelgist elav ning liikuv.

Ma vaatasin Marioni enese kõrval. Ta kahvatu pale oli aia poole pöördud ja käed põlvedel Juhani pää ümber. Ta lumivalge kael oli lahtine ja näis ime-pikk ning sale. Ta silmis välkusid viimsete väljas langevate pisarate vastuhelgid.

Ah kui ilus, kui südamlik ja õrn oli ta! Kus olen ma olnud, et seda varem pole näind! Siin oli see, keda ma olin igatsend, kelle üle olin unistand ja kelle kõrval olen eland nädalate kaupa, teda ometi tähelepanemata!

Ta tõusis üles, läks rõdu ukse juure ja avas selle, teine käsi kogu aeg Juhani pää pääl, kes ta kõrval kõndis. Nad jäid ukse heledalle nelinurgale, näod märja aia poole pöördud.

Vihm oli lõppend. Õhk oli puhas ja kerge, märg maa sätendas. Päike tuli madalal nähtavalle, sest vaheajal oli õhtu jõudnud. Taevas oli äkki jälle sügava tume-sinise värvi saand, mida enam kaua aega pole näind.

Siis läksid Marion ja Juhan lillepottide juure. Ma nägin läbi märgade ruutude nende riiete värve virvendavat. Juhan kükitas kaktuste ette, pistis omad pisukesed sõrmed okastesse ja kilkas. Marion raputas palmi, mille lehvikulised lehed vihmast läikisid.

Ma nägin kõike seda nagu läbi une. Kui ilus oli ta, kui ta lillede juure kumardas! Millal oli ta nii suureks ja saledaks kasvand? Millal oli

ta kõnnak nii pehmeks, ta hääl nii painduvaks ja kogu ta olevus täisealiseks muutund?

Nagu unes aitasin ma tal lilled jälle sisse kanda ja istusin õhtulauda. Helene tuli magadistoast, migreenist muutund näojoonte ja sallisse mässitud pääga. See oli äikese järeldus tema kohta.

Ma ärkasin õieti alles siis, kui end Helene ja Marioni ees istumas leidsin. Need olid kaks uut inimest. Ma polnud neid vist iial varem näind.

Ja mu meele tuli esimene õhtu ses majas, mil Johannes mulle need kaks õde esitles, ja mil ma niisama nende vastas istusin, nende ilu imetledes ja kartes neid vahetada!

Ma olen üleval omas toas. On videvik, ja kuu tõuseb. Hele kuu! Ma pole teda kaua enam näind. Ma avan akna. Aed on veel märg, ja värske lehtede lõhn voolab mu tuppa.

Ah, hinga seda värskust, mu rind, hinga seda kuu hõbedust! Ma olen liig õnnelik, et veel mõtelda. Liig õnnelik, et isegi tunda veel.

46.

Ma läksin õhtul vara magama ja ärkasin hommikul vara üles. Mu öö oli ime-rahulik, ja ma ei näind ühtki und. Ainult suur õnnetundmus täitis ühes vihma-järgse kergusega kogu mu olevuse.

Kui ma vahest unes midagi üle elasingi, siis mitte juhtumusi, vaid ainult tundmusi. Sest ma olin õnnelik kogu öö. Ma olin kui varanduse omanik, mis luku taha olin pannud, ja mida keegi minult võtta ei võind.

Ärgates oli mul tundmus nagu lapsel jõululaupäeva hommikul. Voodist nägin ma ainult valget taevast. Ükski puu latv ei ulatand mu silmi. Ja ma kujutlesin, et lumi juba maas oli.

Alles tõustes ja põhjalikult järele mõeldes mõistsin, et ma ainult omast armastusest õnnelik olin ja mitte ta omandamisest. Kuid kas ei saa mulle sellestki alguses küll? Kas suudaksin ma praegu suuremat õnne kandagi?

Ma nägin teda hommikulauas. Ma nägin teda uute silmadega, kuid ometi oli temas midagi endist: ta tõsidus ja tagasihoidus. Ja kas ma polnud talle selleks küllalt põhjust annud! Kas polnud ma nädalate jooksul iga ta õrnema tundmuse tapnud!

Kuid mul pole ruttu. Mul on aega oodata ja olla õnnelik. Ma tahan kõik suikuvad lõkked uuteks leekideks löötsuda. Ma tahan oma õnne maitseda, täielikult ja ahnitsemata. Taeva väravad on mulle lahti, kuid ma ei rutta sisseminekuga. Õis ootab mind ammu, kuid ma ei murra teda veel täna.

Ma tahaksin tõestada kõik Johannese sõbralikud lootused. Ma tahaksin olla nagu kodanlik inimene armastuses. Ma tunnen selle tarvidust. Täna leidsin ma eneses üles inimese.

Ah, mina armastan teda nõnda! Ja kõik muu on mulle ükskõik. Ei ole midagi pääle armastuse. Ma olen joobnud õnnest.

Nagu kauge kaja elust tuli mulle täna „Homunculuse" teade nende reisi algusest. See oli nagu hää märk: õnneliku reisi tahan minagi alata.

Ah, minulgi on oma püha Alhambra — see väike olevus sääl all nöörkiiges!

47.

Kui ma möödaläind nädalaid meele tuletan, siis näen ma, kuis see armastus minus tasakesi on kasvand. Tähelepanemata nagu seeme mullas

idanes ta. Kõik juhtis mind tema poole. Võib olla, tegi seda isegi mu ajutine kirg Helene vastu. Vähemalt mõjus ta kontrastina, mis mind äkki äratas.

Marioni olevuse unustasin ma tihti, kuid ta olemus püsis ikka mu meeles. Sest tema oli see ideaal, mida ma Helenes asjata otsisin. Kui ma Helenet mõtlesin, siis tundsin ma Marioni. Helene oli ainult üks osa, üks avalduskuju Marionist. Ja kui ta mööndus, nägin ma kohe, et ta see polnud, kelleks olin teda pidand.

Lugematud mõtteniidid on mind ühendand Marioniga, alates sest ilusast jalutuskäigust, kui ta omast tantsust rääkis. Ma mäletan ta vaeslapse kuju heinaniidul ja ta äärmuseni kibedat äritust tuulisel metsa teel. Kui mind miski temast on võõrutand, siis just ta armastus minu vastu. Sest armastus ei ärata iial häätahtlust, vaid armastust või — võõrdumust.

Ah, milliseid sõgeduse aegu olen ma läbi eland! Milliseid pimeduse päivi on sisaldand mulle see päikeserauge suvi!

48.

Ma tunnen häämeelt omast välimusest. See pole sugugi halb. Koguni selle vastu: palju inetumad mehed on armastust leidnud. Ilu ei tarvitse mitte sugugi Don Juani esimene voorus olla. Ei ilu ega anded ole siin vaekausis. Lemminkäinen oli lõpulikult sant laulumees. Kuid laulu temalt ju ei nõutudki!

Siin tuleb iseäralise väärtusega arvata, miskisuguse kohase eluenergia sisaldavusega, mida iga naine isesugusel määral mehelt ootab.

Ja ma leian siin paralleeli oma hilisema kirjandusliku maitsega. Mitte enam vormi, tehnikat,

stiili ei austa ma, vaid midagi muud, mille jaoks mul nimigi puudub.

Mulle hakkavad meeldima koguni puudulikud stiilimeistrid, kes poolikult omi mõtteid paberille panevad ja lapse kombel omile suurile unistusile vormi otsivad. Ma hakkan kirjandusvoolude progoone, väikesi eelkäijaid enam armastama kui suuri järeltulijaid, kelle pärast need ristijad johannesed unustatakse.

Ma loen jälle Vene kirjandust. Dostojevski pakub oma mürgi lihvimatus karikas, tihti lihtsalt savipotis.

See on miskisugune sisemine põleprotsess, mis mulle kunstis meeldima hakkab, ja mis arvatavasti naisele mehes meeldib.

Kuid kas pole see vastupidigi õige? Kas ei peitu kogu armastuse saladus selles?

Kord, kui ma veel õieti ei naist ega armastust ei tunnud, targutasin ma:

Ei leidu meest, kelle jaoks vähemalt ühtki naist ei leiduks, kes teda armastada võiks. Ta inetus, vaesus ja õnnetu saatus võivad just need kapitalid olla, mis talle intressi kannavad; need seemned, mis ta naise südames idanema paneb. See on talle ükskõik, kas ta imetlust või kaastunnet äratab. Järeldus on ometi üks ja sama: naise hinge andumine temale. Õieti armastabki naine mehes tõepoolest kõike ebaõnnestanut, nagu ema, kes oma last just ta kõige abitumates asendites hellitab.

Kuid kui palju on neid naisi, olin ma targutand, keda kogu maakeral ükski mees ei või armastada! Sest naisel on ainult üks väärtus, ja kui see ei õnnesta, siis ei õnnesta ka naise saatus mitte: ta ilu.

Kuid nüüd tunnen ma, kuis alus mu alt libiseb, kuis kõik jääb õhku rippuma. On's see tõesti

nii, nagu olen kord unistand, noorukesena ja esteedina? Kas olen ma iial hingelikku poolt armastuses arvesse võtnud? Kas pole ma olnud armumaterialist kõige halvemas mõttes?

Ah, ma olen unistand naisest, kes nagu nägemus kesk pidu kauget muusikat mulle lähenes, melankoolse naeratusega; või kes kesk ehataeva eleegilist helendust horitsondil äkki mu ees tõusis, käed kui ohvrineitsil üles tõstetud ning niuded loodeneva päikese kullafoonil otsekui väriseva aupaistusega ümbritsetud!

Ja armastus oli mulle kui lõke, mis äkki ja suurelt leegitsema lõi ja otsekui tungal pimedusse suurt valgust kallates kiiresti alla põles ja niisama äkki ning traagiliselt kustus. Siin polnud üleüldse mitte psükoloogilisi inimesi. Siin olid ainult kuutõbiste veretud näod ja väljasirutet vahased käed.

Kuid nüüd mõistan ma, et Goethe ja Stendhal sugugi nii naiivid polnud, nagu mulle noorena kirglikuna poisina näis. Nende lahendustes võib koguni matemaatilist metoodi märgata. Mu meele tuleb, et nad omis armastuse-analüüses isegi keemilist ja mineraloogilist terminoloogiat tarvitavad.

Ja mitte üksi Goethe ning Stendhal, vaid isegi Kierkegaard oma *Avatleja päevaraamatuga* tuleb mu meele. See teoloog teadis, mis on armastus! Ei kirg, ei himu, ei avatlus, — vaid ainult unistus, ainult igatsus, ainult äratet aimus — patusem kui kirg, himu ning avatlus!

Ma tuletan meele ses romaanis leiduva tuulte ja tuulispääde kirjelduse. Kuis mu kõrvad kord õhetasid, tundes enese ümber nende tuulte tõmbust! Mitte vihane, kõike murdev maru, vaid vaikne, vaevalt tunduv tuuluke, mis puhub ja vait jääb, jälle puhub ning vait jääb, imelik erootiline ja magus tuuluke, — see on armastuse sümbool.

Maa, vee, tule ja tuule kõrval unustasid

greeklased kõige tähtsama elemendi: armastuse. Sest armastuski on algaine, mis teiste elementidega segatuna tuhandeid eluvorme edustab. Seegi on element. See on nagu õrn gaas, magus fluiid, mis maailma täidab. Teda võib meeltega mõista, teda võib sisse hingata nagu roosi lõhna suviööl kuupaisteses aias.

Ah, küsige noorilt tüdrukuilt!

49.

Paar päeva on kulund, ja — imelik küll — mitte midagi pole juhtund. Kõik on nagu enne, pääle Helene rahutute, kahtlevate pilkude. Ja kui nii jatkub, siis võib enne viimnepäev tulla, ilma et midagi juhtuks.

Ma ei tea, kuis need päevad mööda olen saatnud. Ma ei tea isegi, missugused ilmad on olnud. On vist tuuli olnud ja vähe sadand. Ma pole midagi teind. Ma pole ridagi lugend, kõnelemata kirjutamisest. Ma pole isegi mitte mõtelnud. Ma olen ainult armastand ja ootand.

Hommikuti olen enese korrapärast riide pannud ja igati oma tualeti eest hoolitsend. Pea kogu päeva olen ma siis all saalis mööda saatnud, sest mujal ei võiks ma Marioni tabada. Kuid säälgi näen ma teda harva.

Esiti arvas Helene, et ma tema pärast oma üksinduse olen jätnud. Kuid siis muutus meie vahekord kohe imelikult ebakindlaks, närvlikuks ja rahutuks. Mul on piinlik all saalis, kus mul pääle Juhani kedagi seltsi pole. Johannes on linnas.

Marion on tagasihoidlik ja jahe. Kui imelikult ta käib: pää püsti, kergelt, inimestest mööda vaadates ja heleda ning selge häälega kõneldes. Kas on see veel endine Marion, vaikne ja kohmetu?

Ei, ei, ma ei või oma rahutust salata! Ma

tegin praegu katse, jälle omi üksindasi jalutuskäike alata. Ma kõndisin veerand tundi niiskel maanteel ja mõtlesin ühtsoodu Marioni üle. Kuid siis ei võind ma kauem tast eemal olla, ja tulin koju.

Ma otsisin teda saalist, kus juba hämaraks hakkas lööma, ja rõdult, kuid ei leidnud kusagilt. Ei aitand midagi, ma pidin teda nägemata üles minema. Kuid kui ma poolel trepil olin, avanes uks, ja Marion läks läbi eeskoja.

Ta silmas mind, nokutas pääd ja lausus kõvasti, imeliku naeratava ilmega:

„Hääd ööd, herra Ormusson!“

Ta avas teise ukse ja läks välja. Kuid mina jäin liikumata trepile. Ah, see juhtumus tuletas nõnda meele mitut endist, mil ta niisama all eeskojas oli seisnud, õhetava näo-ovaali mu poole tõstnud ning lämbuval sosinal mulle hääd ööd soovind!

Ma jooksin ülejäänd mõningad trepiastmed paari pika sammuga üles. Neid oli ainult neliviis astet, kuid mu süda klopib veel praegugi. Kas tõesti, kas tõesti olen ma eksind? Kas on mu lootused asjata olnud?

Ah, kord armastas ta mind, võib olla, noore tüdruku esimese lapseliku armastusega. Kas olen ma hävitand ju urteni temas iga hellema tundmuse mu vastu? Kas olen ma eneselt ise kõik õnne võimalused riisund?

Ah, kui palju oleks tal tõesti mulle ette heita! Kui palju südamettust olen ma avaldand! Kui palju kibedaid pisaraid on ta, võib olla, minu pärast nutnud! Kas olime me iial ta vastu kaastundlikud!

Ta oli meile peaaegu sedasama, mis Juhangi: sõnatu tunnistaja ja mõistmatu kaasteadja. Millist valu võisid talle teha Helene ja Johannese riiva-

vad märkused! Kas ei kannata ta veel nüüdki piina neist armatsevatest pilkudest, mis Helene mulle üle laua heidab?

Kas võib ta mulle iial andeks anda?

50.

Oi, nüüd alles süttis armastus mu südames, kui mulle selgus mu lootuste vankuvus! Tema kaotuse kartus tõstis äkki pinnale kõik mu inimlikud tundmused ning valud. Täna alles vaatan ma esimest korda inimlikuil silmil maailma ja end.

Marion pole minu unistus, kaugeltki mitte. Kuid ta on rohkem, kui mina unistada olen oskand. Ma olen unistand traagilisest armastusest, kuid armastus tuli lihtsana ja inimlikuna. Ta täitis äärteni mu südame. Minu elu sai äkki rikkaks. Ah, kui ääretu vaene on ta siiamaale olnudki!

Ja kas oleksin ma sellele tõeteadmisele ainult selleks ärgand, et oma lootuste hukkumist näha? Kas ma ei saa seda tagasi, mis kord kergemeelselt olen pilland?

51.

Päevad kuluvad. —

Marioni hing näib puhkevat otsekui õis, silmnähtavalt. Tihti on tarvis ainult mõne-tunnilist lahusolu, et ma tagasi tulles teda enam ei tunne: jälle on midagi uut tas juure tulnud, midagi võõrast, miskisugune protsess on sündind, mille salaseid põhjusi ma ei tunne.

Mul on juba hirm selle naise ees, kes järelejätmata näib kasvavat — oma puusades, rindades ja juustes, aga veel enam silmade ning hinge elastilikkuses.

Ta ovaal marmor-nägu muutub kitsamaks.

Sinna ilmub hulk peeni varjundid juure, mille võimalustki varem ei võind aimata. Ta on äkki täisealiseks saand.

Ta oli varem ikka kehvalt riides. Ja oli näha, et ta selle all kannatas. Ta tundis kõike kibedust, mis kehvus noorele naisele toob. Ta kannatas kulund käiste ja katkiste kingade ning bonne seisukoha pärast oma õe majas.

Kuid nüüd näib ta äkki enesest, omast seisukohast ja kulund küünarpäädega plika-ülikonnast üle kasvavat. Ma näen teda läbi saali minevat, pää püsti ning huulil peen naeratus!

On see veel see poisilik, puiste liigutustega plika, kes alles hiljuti kõrgekannaliste kingadega käia ei oskand ja jalgadega kolistas! Või on see veel see sentimentaalne tütarlaps, kes kord põsega oma elutarga vanema õe õlga vastu toetades mind kuulas, silmad niisked!

Ma panen teda õhtuti teelauas tähele, kui ta päevaseist liikumisist ja töist väsind ning unine näib. Ta istub ettepoole kumaras, koonuse-taolised rinnad õhukese kanga all püsti, huulil ebamäärane, unine naeratus. Ma näen kergete riiete all ta keha õrnu jooni, ja mu meele tulevad ikka Botticelli õhulised naised.

Nii istudes panen teda vargsi tähele. Ma annan talle uusi nimi, mille stiil selle järele kujuneb, millises meeleolus ma juhtun olema. Ma nimetan teda arkailiste ja eksootiliste nimedega, kuni jälle ta õige nime juure jõuan, mis kõigist muist nimedest siiski kõige ülevam ja kaunim näib.

„Marion," sosistan ma pikkamisi ja magusast õnnest värisedes: „Marion." Ma nimetan teda omis mõtteis meelitavalt ning paitavalt: „Mary, hää, vaikne Mary." Selle nime häälikud köditavad mu huuli.

Oi, armas, armas —.

52.

Kahtlemata, Helene *näib* ilusam, kuid Marion *on* ilusam. Millest tuleb see vahe?

Armastus — seda mõistet olen ma käsitand nagu midagi kauget, dekoratiivist ja esteetilist, ehk jälle nagu midagi vanamoelist, lüürilist ning sentimentaali. Selles puudus olevik, puudus elu ja inimene.

Kuid Marion pole abstraktne ja mu armastus tema vastu ei hõõgu mitte novellis. Kõiges selles on ääretu palju inimlikku ja tõelist. Kuid kes võib mõista inimlikku ning tõelist!

Oh, ma oleksin kindlam, kui võiksin sõna „armastus“ tõlkida sõnaga „loomusund“, nagu kord, kui mind puht-materialistlik elukäsitus vangistas! Kuid sarnane oletuski on mulle nüüd vastumeelt.

Sest kahtlemata *on* olemas hingelik, mitte-kehalik armastus. Kui armastus oleks ainult kultiveeritud iha sugulise rahulduse järele, siis ei ärkaks abielus olevates, kelle ihad rahuldet, enam iial traagilist armastust võõra mehe või võõra naise vastu.

Koguni seda tugevam, joovastavam ja järeldusrikkam on armastus, mida vähem keha selles kaasa mõjub. Kui Dante oleks Beatricega abielus olnud, poleks järelduseks olnud mitte *Jumalik komöödia,* vaid ainult pool tosinat väikesi ghibelliine.

Ma hakkan mõistma miskisugust sisemist ilu ja moraalist meeldimust. Hingeliku sümpaatia mõned saladused avanevad mulle. Mulle selgub koguni, kui lähedalt tihti esteetiliste ja kõlbliste põhimõtete juured üksteist puudutavad.

Mulle on nüüd armastus moraalne nähtus ja mitte esteetiline. Kõrgema esteetika seisukohalt

vaadates on tas koguni, võib olla, midagi ebaesteetilist. Ah, minagi saan moralistiks!

Kuid veelgi kaugemalle ulatavad mu eritlused. Ja korraga näivad mulle mõned väärtused hoopis uuel valgustusel, nii et isegi ehmatan: olen see mina, kes sarnaseid otsusi teeb?

Kui imelik: ma hakkan aru saama abielust! Mulle hakkab meeldima see instituut! Jah, ma unistan koguni ideaalsest abielust, armastusest abielus, hingelikust abielust!

Armastust on idealiseeritud, abielu aga ikka labasena, igapäevasena, ebaesteetilisena kujutet. Ikka on tuntud vastolu armastuse ja suguelu vahel. Armastust on peetud luuleks ja kunstiks, abielu aga proosaks ning käsitööks.

Kuid just selle vastu! Ei või olla midagi maisemat, kehalikumat ja lihalikumat, kui armastaja nooremehe ja tüdruku iha üksteise vastu, — mõistku nad seda ise või mitte. See on täis toorest „egoismi kahekesi“, täis lihalikku tendentsi teatud sihi poole, — ja see siht on: kehalik rendez-vous.

Kuid kui kaunis on armastus, mida ühesolu on vaigistand, mis enam oma toorest sihti silmas ei pea, mis on rahulik ja naeratav nagu kesksuve taevas!

Armastuseks on naist, abieluks aga hinge tarvis. Kui kehalik uim raugeb, kui ta on tempereeritud, siis on tarvis õrna hinge, arusaavat inimest.

Tõsi, sarnaseid abielusid on vähe. See on sellepärast, et nii vähe on naiste hulgas inimesi. Armastuseks kõlbavad nad kõik, abieluks kaugeltki mitte!

Kuid üks tunnus ei peta iial: kui ilus ja ilutu naine ühesugust meeldimust äratavad, siis on ilutu alati väärtuslikum. Ta veetlus onpüsiv. Ta väärtus kannab ta üle armatsemisepiiri elu piirisse.

Kuid kas ma nimetaksin Marioni ilutuks! Teda, kes praegu puhkeb nagu õis, kelle kehalik olevus on niisama noor ja õrn kui ta hingelikki ning kelle eetilisele meeldivusele kõik ta esteetilised väärtused vastavad!

53.

Kõik mu katsed on asjata. Ma olen pingutand kogu oma olevuse. Mu hing on nagu vibu. Ma olen läind äärmusteni, kartes sentimentaaliks ja naeruväärseks saada. Kuid kõik on asjata. Ma ei leia teed ta hingeni. Ta on mulle võõras.

Nüüd mõistan ma: Marioni peab eetiliste abinõudega võitma. Mina aga tunnen ainult esteetilisi.

Sellega on kõik alused mult võetud. Mul pole miski teenust ta ees. Ma võin ainult omi pahesid paljastada: oma kaugema ja lähema mineviku. Kõik on tema teada: Saviojast Heleneni ning kõik see kaasa loetud, mis nende kahe nime vahel.

Ma ei taha end vabandada. Ma annan enese täiesti ta hoole. Tehku ta minuga, mis ise tahab. Mul pole miskit abinõu, ja kui mul olekski, ma ei suudaks seda tarvitada.

Kui ma ise alles mängisin, kui kerge oli mul siis võita! Kuid nii pea, kui mu tundmused tõsisteks ja sügavateks on muutund, olen jõu mänguks ning ühes sellega võiduks kaotand.

Ma ei tea midagi, ja ometi tean nii palju. Meie ei vaheta ühtki sõna päevade jooksul, ja ometi mõjub ta minusse enam kui mina kellessegi tervete romaanidega võiksin mõjuda. Kogu ta olemasolu on nagu moraalne esitus.

Ma tunnen, kuis väärtuslikumaks ja puhtamaks saan, kui end ta mõju alla annan. Midagi

karsket ning ülendavat voolab ta silmist minusse. Ta mõjub minusse otsekui süütu tuuluke neitsilistest lilleaedadest.

Ma ei taha enam rääkida ja teisi ning ennast petta. Kuhu on jäänd mu eksootilised uned ja mu raffineeritud nägemused? Kuhu mu aforismid ning lööksõnad? Ma olen need unustand. Ma ei suuda neid enam meele tuletada.

Kõik üliinimese romantika ja ilmamure traagika aurab õhku. Ma imetlen jälle omi inimlikke tundmusi, mis niisama inimliku vormi leiavad.

Teda vaadeldes hakkan ma jälle realismi armastama. Mistarvis unistada, kui ilmnegi rahuldab? Mistarvis fantaseerida, kui realiteetki täiust sisaldab?

Ah, kui palju ilu, õnne ja tervist on looduses! Kui palju peab ta väärt olema omas täiuses, kui juba üksainus pisar temast on üleshindamatu: Mary!

Mistarvis peaksin ma talle omi kannatusi pihtima ja ta kaastunnet kerjama, — kannatusi, mis eneselle tõepoolest juba hinnalisiks mälestusiks on muutund, millest enam lahkuda ei tahaks!

Ma jään Marioni juuresolul vaikseks ja kohmetuks. Mu koketterii muutub häbelikuks ning saamatuks. Kõik kauged, ilusad ja ammu unustet hääled ärkavad minus uuesti ellu.

Ah, ma elan jälle läbi aegu nagu poisikesepõlves, mil südamevalu pärast öösiti patju silmapisaratega valati ning magavas väikelinnas kinnilöödud aknaluukide taga tundide kaupa edasi-tagasi käidi!

Ta paneb minus liikuma kõik hääduse ja vooruse jõud, ilma enese teadmata. Ta muudab mind. Kui mu elul tulevikus enam sisu ning mõtet võiks olla kui seni, siis ainult tänu temale. Ta leiab minus inimese üles.

Ja tõesti, kui *Decamerone* ühes ilusamas loos nõdrameelne Cimon oma mõistuse juba paljalt sellest tagasi saab, et kord lillelisel nurmel allika kaldal magavat Ifigeniat näeb, — kas ei suuda siis Marioni olevus minu hinge ümber luua?

Ma arvan selleks eeldusi mõlemal pool palju enam olevat.

54.

Johannes lausus tõe: Naised on niisugused, nagu me neid näha tahame. Kui nad on meie saatused, siis on nad ka meie saadused. Nad teevad nagu meie tahame. Nende välimus ja nende hing kujuneb meie unistuste ning meie põlguste järele.

Nad ise aimavad, võib olla, seda. Nad kriipsutavad seda ise veel alla. Nad suurendavad nii oma avatlust kui ka meeldimattust. Nad kultiveerivad just seda poolt, mida me neis kõige enam armastame või kardame.

Kahtlemata on seda ka Helene teind. Kuis on ta muutund! Ta välimus ja hing on hoopis teine. Ta ei ärata minus enam seda joovastust, mis kord. Ta ei paelu mind enam oma silmega või kitsa kinnastet käe gratsiöösi liigutusega.

Ma ei armasta teda enam. Ja seepärast on ta olemus mu ettekujutuses muutund. Ma näen teda teisel valgustusel. Ta on minust kaugel, väga kaugel, saja uue tundmuse ja mõtte taga, teispool tuhandeid uusi elamusi.

Ah, tema silmad on lihtsalt hallid!

55.

Milline piin: elada nende unistustega, tunda omas südames süütut armastust selle kauni olevuse vastu, — ning näha igapäev enese ees ometi Helene kadedaid ja himuseid silmi!

Ma ei teadnud, et sellest võib kannatada. Ma arvasin, et see alati meeldib ja eneseuhkust lisab. Kuid ma olen nüüd nagu noorukene, kes õhtusel bulvaaril naise käepuudutust pelgub ja häbeneb ning peaaegu nutusilmil koju ruttab.

Kuid kas pole mu tundmused Marioni vastu samasugused? Kas pole see ometi kõige armastuse, ka kõige aatelisema unistuse lõpulik eesmärk?

Ah, Marion! Tema kõrval unustaksin ma kõik selle. Nagu lapsed anduksime üksteisele kahe unenäo vahel, silmad kinni suletud ja huuled ühte surutud.

Ma ei teaks isegi, kuidas see sünniks. See sünniks nagu esimene suudlus, kogemata ja ootamata.

Ja tõustes vaataksime ainult natuke häbelikuil silmil üksteise otsa ning küsiksime: Olid see sina? Ja olin see mina? Kui kaunis on ometi elu ning kõik see, mis eluga ühendet!

Ma armastan teda, nagu armastab mees naist, kõigi tervete ja elujanuste instinktega. Ma himutsen teda. Kuid see himugi on neitsilik ning karske. Ja ma rõõmustan, et minus veel nii palju väikekodanlikke tundmusi leidub. See oli mulle ootamata.

Marion on väärt, et ta pärast end taltsutada. Ma võiksin tema nagu oma õe kõrval magada. Jah, ma lepiksin isegi sellega, et ta minust eemal on. Ainult mõtelda teda tahan ma ja teada, et mind niisama mõteldakse.

Ma võiksin ta eest peaaegu palvetada. Ma teengi seda miskisuguse magusa ja liigutava mõtte kujul, kui õhtuti enne magamajääki voodis laman ning mustava lae poole vaatan, kus Marioni kaunis kuju mu silmi tõuseb.

56.

Ma käsitlen tihti Marioni probleemina. See on teatud mõttes sina-probleem. Mis on Marion? kes on Marion? küsin ma eneselt.

Kahtlemata, see on probleem, ja mitte paljas episood nagu Helene või Johannes, või paradoks nagu ma ise.

Marioni on võimata kellegagi võrrelda. Ta on ainuline ja ta on täiuslik, — see kaheksateistkümne-aastane tüdruk, kelle olemispiir ometi nii kitsas ning mõjuala ääretu väike. Kuid ta on eneses kogu maailm.

Kui ma ise stiili janunev kaaos olen, siis edustab Marion miskisugust vana ja igavesti uut elustiili. Vaikselt ja käratult kujuneb ta, otsekui hele kristall kellegi kuulmata sünnib.

Kui Helene oma antiikist nimeõde meele tuletab, siis ümbritseb Marioni miski mitte-antiik õhustik, midagi jahedat ja karget. See on keskaegne unistus, see on neid Graali ja Lanceloti legendidest.

Ning seistes õhtu videvas akna tühemes eesriiete varjus ja aineti Marioni vaadeldes, asetan ma äkki naljaka küsimuse: Kas võivad inglil olla punased huuled?

Ja, mis kõige imelikum, Marion on teatud määral luulevaene. Jah, ta on teatud mõttes koguni proosaline. Tal puudub gratsiositeet mõnes väikses asjas ja ta fantaasia on tihti liig tõsine.

Ta on ise ebamuusikaline ja tal pole ka huvi muusika vastu. Muusika nõuab nõrku, sentimentaalseid iseloomi. Niisama vähe näib ta ka luuletusist hoolivat. Selle asemel loeb ta aga romaane. Kuid needki peavad realistlikud ja tõsised olema.

Ta on ise luuletus, ise unistus, et veel väliselt selle järele januneda. Mis peaks ta veel fantaasiaga pääle hakkama!

Ta on seevõrd täiuslik, et mind sunnib unustama kibeda vastolu naisuse idee ning füsioloogilise naise vahel. Ta on ühel hoobil kumbki.

Kuid jälle ja jälle küsin ma: mis on Marion? kes on Marion?

Ma hakkan osalt mõistma ta edenemist. See pole mulle enam see suletud raamat, mis kord. Ehk õigem, ma aiman, kuis mina neis tingimusis oleksin edenend.

Õieti ei või teda mõista ilma ta õde tundmata. Ta on eneses edendand just kõiki neid omadusi, mis õel puuduvad. Ta on teatud mõttes vastandi saadus.

Võib olla, juba väga ammu algas Helene kasvatuslik mõju ta kohta, esiti jaatavas, siis aga eitavas mõttes, kuni nende teed lõpulikult lahku läksid.

Nad on teatud määral üksteise sarnased. Kuid kuigi nende keha ja hing punktipäält samavõrra ruumi tarvitseks, ei langeks ometi ükski punkt nende välimuses ega hingeelus ühte.

Neid eraldavad, sama eluvõimu kapitali pääle vaatamata, kõige päält hoopis ise sihid, mis nende elujõudu valitsevad.

Marionis on enam traagilist elementi, kuna Helenes jälle lüürilist rohkem leidub. Ja haridus, kool ning noorepõlve ümbrus on kummalgi hoopis isesugused olnud.

Kuid kõik need erivused uinusid hääletult. Ma mäletan, kuis need õed õhtuti üksteise kõrval istusid, üksteise ümber hoides ja pehmelt naeratades kui kaunid jumalannad! Kuis on aga kõik sellest ajast muutund!

Marion armastas kord oma õde lapse südamliku kiindumusega — ja nägi äkki himura naeratuse kurtisaani õhetaval näol! Ta armastas

mind noore tüdruku aatelise ja süütu armastusega — ning nägi — ah, selleks, mis ta minus nägi, ei leia ma küllalt sõnu!

Ma võin ainult aimata, mis ta üle elas: Ääretut valu, meeleheidet, viha ja pettumuste kibedat sappi, — kuni kannatused ta karastasid ja ta huulile tardus imelik valus ning irooniline naeratus.

Ta pole veel lõpulikult valmis, kuid ta edeneb päädpööritava kiirusega. Temas on veel palju naiviteeti ja saamatust, kuid selle taga peitub ääretu määr eluenergiat. Ta elutarkuse puudus mõjub otse nooremehelikult-naiivilt, kuid ta muutub üle öö naiseks, kelle instinkt eksimatu ja kellele kompromissid võõrad.

Ah, ma olen joonistand ajaviiteks eneselle ta hinge skeemi. On see õige? Või on see põhjalikult vale? Võib olla, olen ma eksind kõiges muus, pääle ta olemasolu?

Ja kui ma ka teaksin ta mineviku, mis oleks mul sellest kasu? Ta ise jääb mulle ometi igavesti saladuseks, nagu lill rannal, nagu pilv, mis üle lainete rändab.

57.

Ma tõusen üles mäele ja heidan rohusse maha.

On ajad, mil palju pilvi igapäev taevas on, suuri ja puhtaid — augusti algus.

Õhk on vilu, kuid päike paistab selgelt ja värvid on ime-puhtad. Tuul puhub, üle sinise taeva sõuavad pilved — kui purjed, kui loorid, kui valged linnud.

Ma vaatlen neid, ma panen tähele nende kuju muutumist, ja nad äratavad minus kurbi ning ilusaid mõtteid.

Nagu valged laevad lähevad sääl sinises

meres, — kuid kuhu? Keegi on päästnud lahti hulga udusulgi, — tuul kannab neid üle maastiku, — ah, tahaks olla nende sulgede keskel!

Siis saadavad mu väsind silmad üht loorõrna kauget pilve. Ta läheneb kord rutemalt, kord aeglasemalt, ta tuleb suure kiirusega, ta õõtsub otse mu pää kohal.

Nüüd näen ma: see on rändav hämbliku võrk, hõbedane võrk, esimene sügise võrk.

Ta lendab minust üle peaaegu mu palet puudutades ning hakkab esimesest heinakõrrest kinni.

Siis peatuvad mu silmad rohus. Kui imelik ja suur näib see maailm siit vaadates!

Koeraputkede pääd kõiguvad mu kohal nagu saagopuu käharad ladvad. Orasheinad värisevad mu üle nagu hiigla banaanilehed ja maarjaheinad nagu leivapuu oksad, milles pisikesed pätsid kiiguvad.

Rohu paks tihnik seisab mu silmi ees otsekui põline mets, täis saladuslikke loomi, varjatud elu, sündi ning surma, mille üle valitseb armuheitmatu Saatus.

Ma uurin iga kasteheina kõrt kui kõrget laevamasti, mu süda läheb iga lehekese vastu soojaks, mu silm tervitab neid intiimi hellusega.

Ja ma tunnen, kuis mu juuksed mulla rõskusest niiskeks saavad, ning rõõmustan oma ühtluse üle suure loodusega.

Siis tõusen ma ja lähen koju.

Suvi on muutund, ning ma olen isegi muutund.

Loodus, — see pole mulle enam ainult värv. Ma kuulen temas veenirede sulinat ja putuka surinat. Ma tunnen maamulla lõhna ning kaugel kesapõllul põleva lamburi tulukese vingu.

Kui palju ilu võib peituda vähenõudlikus

realismiski: kuu serv üle nurme, kauge puuvankri nagin metsateel ja hilise kärnkonna pehme kõndimine akna all!

58.

Täna tuli Juhan üle pika aja minu juure üles. Mul oli väga igav, ja ma hakkasin temaga juttu ajama. Nüüd oskan ma juba seda kunsti.

„Mul on igav," ütles ta jälle.

„Miks?"

„Keegi ei taha minuga rääkida."

„Kas mamma ja tädi loevad?"

„Ei."

„Mis nad teevad?"

„Nad istuvad kumbki omas toas."

Ta vaikis mõne silmapilgu ja algas siis uuesti:

„Ja kui nad ka ühes on, siis ei räägi nad ometi."

„Mis nad siis teevad?"

„Nad vaikivad."

„Miks nad ei räägi?"

„Ma ei tea," laotas ta käsi, kuid lisas siis kohe: „Nad on vihased."

Seda teadsin ma isegi. Me vaikisime.

„Kuid täna hommikul rääkisid nad palju," algas ta jälle. „Nad olid väga vihased. Nad rääkisid nii kaua, kuni mamma nuttes oma tuppa ja Mary naerdes oma tuppa läks."

„Millest nad rääkisid?"

„Sinust."

„Ja Marion naeris?"

„Jah, väga vihaselt. Mary ei ole kunagi vihane, kuid nüüd oli ta."

„Või nii, või nii."

Me vaikisime jälle, teine teisel pool lauda. Siis vaatas Juhan kaheldes ümber ja küsis sosinal:

„Onu, kas sul on schokolaadi?"

Ma andsin talle killu schokolaadi, ta hakkas sööma ja unustas minu. Ma istusin ja mõtlesin.

Nii, nemad istuvad sääl all kumbki omas toas ja mina siin üleval, — ning kõik kolm kannatame. Oh taevas, miilal lõpeb see kõik ja millega see lõpeb?

59.

Vihma sadas. Istusin all saalis, lootes Marioni kas või möödaminnes näha. Lugesin üht armastuskirjade antoloogiat.

Oli põhjuseks vihmane ilm hallide pilvedega, või see ilmlõpmatu tundepursete ja pihtimiste kaleidoskoop, mis mu ees avanes, — kuid igav ja kurb mahajäetuse ning üksinduse meeleolu võttis mu üle võimust.

Ma lehitsesin raamatut, lasksin silme eest mitmed elu romaanid mööda libiseda: Heloisest ja Abaelardist kuni George Sandini ning Alfred de Musset'ni. Vastumeelselt lõin ma raamatu kinni, kui silmad mõne itaallase õõnsal retoorikal või sakslase magusal lüürikal peatasid, avasin teisest kohast ja katsusin uuesti lugeda.

Jah, siin ei olnud võltsi, ei olnud vähemalt nii palju kui kirjanduses, kuid kuidas seegi valelt, õõnsalt, tehtult kõlas! Ainult sõnad igal pool! Äraarvamata palju sõnu!

Ei ole miskit võimalust väljendada tundmust, seda äraarvamata peent aimet. Ei leidu ühtki teed teise südamesse. Huvitav ainult mõni kõrval-episood, mis tundmusest tõepoolest eemal seisab. Huvitav ainult literatuur!

Ja ma ei otsindki enam tundmust ja tõde, vaid literatuuri. Kõik manitses jälle mõistuse ning intellekti austusele.

Kanda oma tundmust südames nagu pitsee-

ritud kirja ja esitada maailmale ainult literatuuri, — selles on elu sügav tarkus.

Ma lugesin mitu korda uuesti Alfred de Musset' armastuseavalduse George Sandile. Millise graatsia ja ühtlasi irooniaga oli see tehtud, otsekui mäng, kergelt ja möödaminnes, nagu post scriptum elukirja all!

Mõni romaan kulminatsioonis äratas mus ainult igavust, kuna ma alles ta mõõnas, kus jälle külm mõistus, viha ning valu kõneles, lõbu tundsin. Sest kannatuses on alati enam elutarkust kui maitsmises.

Ja seda lõbu pakkusid mulle — imelik küll — iseäranis mõned naiste kirjad. Mariana di Alcafarado ja Heloise epistlid sisaldasid suuremat elutarkust kui mulle seda ükski mehelik romaan või tragöödia õpetada on suutnud.

Need nunnad näivad kõigis pattudes ja voorustes küpsemad ning täiuslikumad olevat kui terved aastasajad mehi kokku. Neilt võiks kire analüüsi ja himu filosoofiat õppida.

Nad ei kahetse midagi, nad ei tunne südametunnistuse piina ega ahastust. On midagi emalik-tarka ses toonis, millega nad armupalanguid ja kireöid meele tuletavad. Nende ridadest hoovab ainult andumuse ning arusaamise vaim, mille ees otse hirmu peab tundma. Ja need olid nunnad!

Ma lasksin raamatu käest ning vaatasin vihmaseid aknaid.

Kas on Marion samasugune hing? küsisin ma. Ja miski minus sundis seda mööndama.

Jah, ka tema on üks neist nunnadest, kelles ääretud elutarkuse ning armastuse varandused peituvad. Ta on üks neist askeetidest, kes omas keeldumuses rohkem õrnust ja maitsmist varjavad kui kõige kergemeelsemad kurtisaanid ühtekokku.

Ta ei jäta sel, kelle ta valib, ühtki hinge ega ihu igatsust täitmata.

Ah, sel, kelle ta valib!

Jälle tõuseb minus armastuse laine. Kas sa ei kuule, sind mina palun, sina tõeline, sügav ja inimlik kogu omas olevuses ja olemuses! Sulle tahaksin ma mõista anda, et sind mõistan.

Meie oleme nii ääretu lähedal üksteisele. Me oleme ainult kumbki ise teed mööda siia tulnud: sina nooruse ja ei millegi abil, mina kogemuse, kannatuse ning iroonia kaudu.

60.

Kuidas armastavad hiinlased? Vana raass, omal kombel raffineeritud tõug, — tal on ju ka ometi oma armastuse luule ning kaisutuste kultuur? Kuid missugune see on?

Kas võime meie seda mõista? Võib olla, on see niisama imelik nagu isa-kanepi meeldimuse avaldus ema-kanepile —? Niisama käsitamatu nagu rukkipõllu õilmitsus —?

Kas on Hiinas noori tüdrukuid ja noori poisse, kes kuu valgel üksteist ootavad? Või ootavad nad laterna valgel, Hiina laterna valgel —?

61.

Avaldada armastust —? Aga kuidas?

Kõik armastuse avalduse viisid on naeruväärt ja maitsetud, pääle ühe juhuse: kui see sünnib spontaanilt, ootamata ja kogemata, mil sõnad on nagu pisarad, mis äkki voolama puhkevad.

See aga eeldab ilmtingimata mõlempoolseid tundmusi. Sest vastasel korral oleksid järeldused kõige piinlikumad ja väljapääsmatumad. Ja niisugune kirg võibki ainult ühiselt kasvada, kui sõnatu tunnustus juba ammu teise silmist on loetud.

Kõik muud juhused eeldavad emba-kumba: kas vulgääri meest, kel pole kõrgemaid nõudeid ega fantaasiat; või pääliskaudist ja edvistavat naist, kellesse ainult toored melodramaatilised abinõud mõjuvad.

Me tunneme neid abinõusid romaanides. Ja romaanide eeskujul tarvitatakse neid eluski. Sest, imelik küll, just tundmustes, mis kõige isiklikumad peaksid olema, „mida keegi enne pole tunnud“, ollakse kõige rohkem traditsiooni orjad.

Ah, kui paljud elavad, armastavad ja on õnnelikud raamatu järele! Isegi kannatuseks, meeleheiteks ning surmaks on tarvis kirjanduslikku partituuri.

Ja nii tehakse armastuse avaldus kirjalikult; või langetakse üksindases kohas oma armsama ette põlvili; või kõneldakse kaudselt salatud tundmusist ja südame valust, magusalt silmi vaadates; või räägitakse otsekohe sellest, et inimesel pole hää üksi olla, ja tehakse kavatsusi perekonnast, lastest ning sissetulekutest.

Tõesti, viimane juhus pole mitte kõige rumalam!

Kuid kirjutada kiri, kõigi grammatika seaduste järele, kirjutada, võib olla, koguni värsimõõdus, mõõta omad õhkamised salmide kaupa, nagu Hamlet ütleb, sulgeda ümbrikku ning jätta omad tundmused siis postiasutuse hoole!

Kui sel abinõul vähemalt oodatud järeldusedki oleks! Kuid harilikult mitte. Kirjalik armastuse avaldus ei täida ometi sõnalise aset. Isiklikult kokku saades ollakse ikkagi võõrad, peab kõik algusest algama, kõik häbelikkuse, saamatuse ja liigutuse faasid uuesti läbi elama. Võib aastate kaupa erootilisi kirju vahetada, ja viimaks isiklikult tabades võõrad ning külmad olla.

Sest kiri kõrvaldab kõik isikliku mõju, kõik

erootilise meeldimuse magusad ja avatlevad lisaväärtused. Ta on miski platooniline surrogaat, kuiv ja tundetu. Ta saab oma tooni alles selle järele, missuguse häälega ta loetakse. Ühe sõnaga, ta on ikkagi ainult paber.

Niisama vähe rahuldavad maitselist hinge kõik näitelavalised tundeavaldused, kätest kinnihaaramised, põlvililangemised ja pateetilised tunnustused, millega äkki mõeldakse rabada, põrutada ja sõnatuks lüüa. Nii teevad ainult armastuse metsmehed, tundmuste teeröövlid ning tantsusaali don juanid.

Tõsi, on veel üks taktika, mis maitset ei haava, pääle alguses nimetetu, kuid see on ka tõepoolest *taktika* ja mitte tundmuste tormine esilevoolamine. Ta nõuab suurt enesevalitsust, energiat ja fantaasiat, nagu leidub seda üksi suuril sõjapäälikuil.

Ma mõtlen haritud, peent, vaimurikast flirti. Ma mõtlen kunsti, ühendada põlev armastus õrna irooniaga, kannatus naeratusega, õrn käe suudlus kerge ning kaugellekandva kõnelusega.

Ma mõtlen hingede kahevõitlust, südamete turniirimängu, tundmuste kunstlikult kasvatet tõusu ja mõõna, mil mõistus kõiki tuuli omisse purjisse püüab ja ometi iial enda sihti ei unusta.

Ühe sõnaga, ma mõtlen seda iseteadlikku ja intellektuaali kunsti, mis üksi väärt oleks kandma ilusat nime *ars amandi.*

See alles teeb vabaks. Ta päästab meid piinlikkuse ja häbelikkuse ahelast. Ta annab meile kõik avatluse ja piina riistad, aja ning koha eesõigused. Ta annab meile võimaluse kõik öelda, ja ei seo meid ometi millegagi. Meil on luba äraarvamata kaugelle minna ja tarvilikul korral jälle taganeda, kõiki sildu enese taga põletades ning kõike ainult mänguks pidades.

Kuid ta on ka ainult mäng. Kui ta meile enestelle ääretu vabaduse annab, siis annab ta selle ka vastaspoolele. Kui meie mängida tohime, siis tohitakse seda ka teisal. Ja me võime lõpus enese säälsamas leida, kus alguseski olime: ristteel. See oleks seisukoht, millest meid veel ainult eneseiroonia ning endast üleolu päästa võiks.

Liiategi arvan ma, et seda taktikat ometi ainult siis võib tarvitada, kui armastus pääliskaudne, kerge ja valutu on. Sest ta eeldaks õieti ainult tundmuste paroodiat, mida näopärast simuleeritakse. See oleks ühesooline pilge sentimentaali armastuse arvel. Üksainus kogemata esile tungind tõeline tundmus, üksainus silmapilk unustust teeb kõik su kavatsused tühjaks, — nagu minu ja Helene vahekorras.

Kuid mistarvis mõtlengi ma armastuse avalduse pääle, kui ometi tean, et see on asjata! On hullus siis sõda alata, kui kaotus eestkätt kindel on. Üksi meeleheitlikud või eneseuhked mõtlevad pääga vastu müüri tormates midagi võitvat, — need, kes ei hooli millestki, et aga enestelle ja teistele piinlikke silmapilke valmistada.

Kuis võidaksegi nii halva nägemisega olla, et ebaloodetaval puhul armastust avaldada! Kas ei leidu sajad võimalused, enne kindlust saada? Kas ei avalda seda iga naine tuhande väikese märgiga: käeande, silmade, naeratuse, huulte liigutuse või ainult kõnnakuga, kui ta tänaval meist mööda läheb? Üksi ebapsükoloogid ning toored võivad siin eksida.

Ja ma ei arva end mitte nende hulka.

62.

Targutused, tühised targutused, mis mind mu kurbuses ei lohuta! Mitte neis pole küsimus.

Mitte üleüldised põhimõtted ei huvita mind nüüd, vaid need sõrmi vahelt libisevad elu väikesed detailid, mis mind igapäev tabavad, need minuti probleemid, mille üle ma komistan.

Ma tean, armastust peab õigel ajal avaldama, otse niisama nagu võitlust õigel ajal peab algama. Sest armastuski on võitlus. Ei tohi minutitki eksida. On teatud maksimum, mil kõik tingimused armuvõitlusele päri on.

Kas olen ma mööda lasknud selle silmapilgu? Kas pole ma juba ammu märgand Marionis paratamatut reaktsiooni? Kas ma ei näe ta liigutusis külmust ning ta silmis pilget? Mis aitaks mind siin veel?

63.

Lamasin unetuna voodis ja kuulasin.

Sügissuve öö oli hääletu. Kõik, mis kevadööl ootuse värinas valvas, näis nüüd raskelt magavat. Läbi lahtise akna kuuldus ainult, kuis hobune, kes aias nööriga õunapuu külge oli seotud, hammastega aeglaselt rohtu kromsutas. Ei miskit muud häält. Taevas oli pime. Odamuse tagumised rattad rippusid akna ülemise ruudu kohal.

Üksi vana hobune ja mina valvame, mõtlesin ma. Mul oli hää meel mõelda, et mul nii elutark seltsiline oli, keda enam ükski kirg ei vaevand, ja kes filosoofilises vaatluses omi päivi surma poole saatis, — vana valge ruun. See teadmine rahustas. See tegi minugi aeglaseks ning pikaliseks.

Kuid uni ei tulnud.

Kui palju pilte peidab endas öö! Kui palju värve ja jooni rändab valvaja silmist mööda! See on otsekui kirju karnevaal.

Öö on antud meile, et seda uuesti ja pare-

mini teha, mis päeval ei õnnestand. Selleks on meil kiusavad mõtted valvates ja uned magades. Siis oleme targad, kavalad ja osavad. Hääleta ja liikumata kummuli voodis lamades peame omad kõige ilusamad kõned.

Need on tunnid meie eneste jaoks, meie mina-probleemi jaoks, meie kahetsuste, õnne igatsuse ning kättesaamatute unistuste jaoks.

Mis olen mina? küsisin ma. Kes olen mina? Missugune olen ma, kui mu teadvus suudaks mind võõrana isikuna, kuid minu välimuse ja hinge, minu mõtete ning himudega ette kujutada?

Ja misuke oleks minu õnn? Mis pean ma tegema, et lugematuist õnne võimalusist saavutada kõige suurema ning kõige kauem kestva?

Sest hoolimata ühelt poolt kõigest mu minajumaldusest ja teisalt kõigest mu mõistuslikust üleolust elu väikeste rõõmude ning õnnede kohta, tean ma ometi, et õnn ei peitu mitte ainult minus eneses, vaid mu vahekorras ümbruse ning eluga.

Jutlustatagu lastele, haigetelle ja raukadelle keeldumust ning aine tühjust. Kuid mina olen veel nii noor, et tean, kui tähtis on õnneks kõik tänapäevane: raha, naine ja enese kehalik ning vaimlik tervis.

Kulub kahtlemata enne veel palju aega, kuni mulle sõnad „õnn“ ja „naine“ enam sünonüümid poleks, kuigi ma end kaugeltki miskiks Don Juaniks ei pea.

Kuid mis olen ma läbi eland? Kui palju on mind lähendand naised elu ilule ja teadvuselle? Mis on väärt mu elu õnne seisukohalt vaadates?

Kui ma oma hinge päevaraamatut, oma *Diarium spirituale*'t peaksin, mis kirjutaksin ma sinna? Milliseist teekonnist võõraile planeedele ning tundmatuisse taevastesse vestaksin ma?

Need üksikud süütud romaanikatsed, mis mul nagu kõigil on juhtund, tunduvad mulle mu unistuste suure ning olematu armastuse valgusel ainult langemused olevat. Need on olnud enam õnnetused kui „õnned“.

Ah, nii maised olid need naised! Nad olid nii luulevaesed, väiklased ja tühised. Ainult üks mälestus jäi mulle neist kõigist: häbi enese ees.

Hoopis muud olin ma ihaldand: Hesperiididе aias tahtsin ma oma Eevaga õuna poolitada. Armastust valusat nagu surm janunesin ma. Kuid neid armastusi võib ainult paha nohuga võrrelda, kui silmad tilguvad ning südant pööritab.

Ja nii jäid minu voorused ja pahed liig väikesteks, et kedagi kohutada; minu paradiisid liig külmiks ja tänapäevaseiks, et kedagi avatleda. Ning seda tõesti mitte minu enese pärast. Sest halb ilm ei tule mitte mu sandist tujust, vaid mu sant tuju tuleb halvast ilmast.

Kuid äkki kangastas öö mu silmi ette uue küsimuste rea. Neid ilmus üksteise järele pimeduse mustale seinale, nagu oleks neid vaikuse nägematu käsi tulitähil kirjutand:

Kuid nüüd, kuid nüüd, sina õnnetu? Mis vabandab sind nüüd? Kõik oled sa ohvriks toond: oma kergemeelsuse, oma eluusu, oma minajulguse — ja sind on kaalutud, kaalutud ning ometi kerge leitud!

Ei, mitte maailm pole süüdi su õnnetuses, vaid sina oled teatud määral veel maailma õnnetuses süüdi.

Mitte õnne seisukohalt ei pea elu vaatlema, vaid elu seisukohalt õnne. Selles on küsimuste küsimus.

Kui lihtne on ometi elu! Kuid sinul pole

kannatust selle lihtsuse jaoks. Sa oled liig ahne õnne pääle.

Keegi on öelnud: Õnne väravad käivad väljapoole lahti. Tormates ei pääse sisse.

Sina aga lased kingad puhastada, paned püstkrae kaela ja hakkad siis õnne ootama. Kuid õnn on nagu lind, kes metsamehe võrku kaugel soosaarel langeb.

Ja veel kord: õnngi on eetiline väärtus ja mitte esteetiline. Seda on kõik, mis sa enese ümber näed, seda on kõik, mis sa kuuled ja tunned, — välja arvatud ainult õhulossid su palavikulises pääs.

Milline tusk, milline torkav valu!

Ma tõusin ja vaatasin aknast välja. Oli aovalgus. Vana hobune magas, pää norus. Kaste kattis rohtu.

Oh, kui minagi oleksin saand nii magada, püstijalu, pää norus, ümber kastene rohi! Magada, unustades kõik, magada ilma uneta ja, võib olla, — ilma ärkamatagi!

64.

Ajuti tuleb mū pääle miski hirm oma isiku ja olemise pärast. Selleks on mul mitu põhjust.

Mis ühendab mind eluga? Ei sugulased, ei sõbrad, ei keegi!

Wertheril oli ema, olid vennad ja sõbrad, kuid kas võiks minul kedagi neist olla! Näib otse nii, nagu peaksin ma isegi ilma vanemateta ilma sündind olema.

Elu piir kitseneb. Veel ahtamaks muutub kõik. Veel õhemaks kulub mõtte hõõrumisest see klaassein, mis olemist olemattusest eraldab. Kord lõikab see armutu teemant selle illusioonide peegli läbi. Ja mis tuleb siis?

Mida teadlikumaks saab inimene, seda jõuetumaks jääb ta elu traagika ees. See avaneb kõiges: inimeses, looduses, tähis taevas.

Iga elu detail saab oma mõtte, kuid kõik üheskoos kaotab olemasolu mõtte. Jääb ainult suur sõnatu ja kujutu ahastus, ääretu ning otstarbetu.

Kõik nähtav on sulle ainult veel sümbool. Sa seisad abituna realiteedi ees. Sul pole enam usku millessegi. Sa ei tea enam, kust kinni haarata, nagu inimene, kes pimedas üle lahtise vihmavarju komistab. Pimedus, pimedus on su ümber!

Ah, mõte torkab kui vaablane, ja mu hing paistetab ning valutab! Miski illusioon ei lohuta teda enam.

Ennast tahaksin ma leida.

Mis on kasu kunstist, kui ise õnnelik ei olda? Mis on kasu sellest, et keegi tüüpe looks otsekui Shakespeare või Balzac, ja ise ometi miski tüüp ei oleks? Mis on kasu sellest, et keegi maailmu üles leiaks ja maailma eneses siiski ei suudaks valitseda?

Kunst on nii kaua kõige suurem õnn, kuni ta saavutused kaugel on. Kuid nii pea, kui ta saladuste allikateni on jõutud, saab ta kõige suuremaks õnnetuseks.

Estetism on mürk.

Seda ütlevad ju kõik tõsise kunsti vastasedki?

Oh ei, see on midagi hoopis muud! Seda ütlevad nemad omas rumaluses. Aga sedasama võib öelda ka tarkuses.

Mäng kõige kõrgemal astmel, kui tasse uskuma hakatakse, on traagiline. Traagika on selles, et pärast seda nii mäng kui ka reaalne elu võimatuks saab.

See on midagi hirmsat, isegi ilu kogu oma

olemusega jagamatult tunda, näha oma jumalat palgest palgesse. Tungides põhjani kunsti, tundes seda kõigi liikmetega, mõistes seda otsekui religiooni kõigi meeltega, ei õnnesta enam ei elu ega kunst.

Tahaks põgeneda kõigest.

Tahaks hakata talusulaseks, et enam iialgi elu kirjanduslikust seisukohast tähele panna ega kätt trükitud paberi järele välja sirutada.

Trükitud paber on mürk.

Talusulaseks? On siis see elu eesmärk? On siis selles õnn?

Elul pole miskit eesmärki, aga õnn on kahtlemata olemas. Ja kahtlemata on mõtlemine õnne vaenlane. Ning õnn on lõpulikult ikkagi täiuse tundemärk.

Vana Aadam ei mõtle iial, kui teivast maa sisse lööb: mis on teivas nagu asi iseeneses ja mis on teiba idee? Ta on isegi nii lihtsa südamega, et eneselt vist iial pole küsind: ons ta ka õnnelik? Ja sellest hoolimata on ta kahtlemata õnnelik.

Õnnelik on see, kes ei mõtle! Õnnelik on see, kes sööb, magab ja sünnitab lapsi!

Kuid mis aitab mind seegi teadvus? Kas võib ta anda kindlust mu olemasolule, kas võib anda mõtet elule ja pehmendada elu traagikat?

Üksi vana Aadam võib mõttetu õnnega leppida. Mina aga pean isegi mõtte mõtlemise mõttetusest selle viimseteni järeldusteni viima, et rahu leida.

Kuid ei leidu viimseid järeldusi.

65.

Ma olen jälle nagu laegas, täis paberilehekesi väikeste märkustega, üksikute aforismidega,

mõttevälgatustega, mis on paberille pandud enese jaoks, tihti rutates, liig nobedalt, sagedasti poolhämaras või keskööl, kui äkki ärgates imelikku und või unes tulnud ideed pimedas tapeedile voodi kohal või öölaualt kobamisi leitud romaani kaantele märgitakse.

See on ainus tõde inimesest, ilma valeta ja võltsita, ilma literatuurita, tuhandes varjundis värisev, igal minutil end salgav ja igal minutil uuesti mööndav.

Kuid missugust vägivalda peaks tegema nii luulele kui tõele, kui neist märkustest romaani tahaks kirjutada! Kui palju peaks maha kustutama, kui palju kunstlikult, sunnipärast välja mõtlema, et romaani kõigi kunsti nõuete järele ühtlaseks ning loogiliseks teha!

66.

Ma ei või magada. Olen süüdand lambi ja tõstnud laua kesk tuba. Olen mõõtnud sajad korrad oma toa sammudega risti ja põiki.

Voodi ja laud takistavad mind õigeid tiire tegemast, sellepärast teen banaanikõdra taolisi kõveraid ovaale. Ma liigun, kuhugi pääsmata nagu karusselli hobune.

See on siis mu tuba, need seinad, see lagi ja põrand ning see lihtne mööbel, mille üle mu must vari jookseb, kui lambi ümber omi tiire teen —. Kui imelik —!

Ma peatan akna ees ja vaatan välja. Kesköö. Tuul ja vihm. Aeg-ajalt kuu pale märgade pilvede vahel ning pilvede all pigimust maastik. Siis peidavad nõretavad pilved jälle kuu.

Sääl all, pimeduse ääretus meres on must järv, on kolletand puud ja närtsind lilled. Kus on nüüd nende õrn sina, nende vaikne vari ning magus lõhn?

Ah, kus on nüüd mu elurõõm, mu armastus, mu unistus? Üle nendegi on sel kesköisel tunnil pilkane pimedus, tuul ning vihm.

Ma loen neid lehekülgi. Kui imelik: ma olen millestki rääkind ja ometi ei millestki. Ma olen katsund tõlkida omi tundmusi ja ometi pole ma ühtki neist tundmustest väljendada suutnud, mis viimased nädalad mu rinda on põletand. Kõik on vale. Kõik on enesepete.

Kuid, võib olla, pole kõik ometi mitte vale, vaid ainult mina olen sel silmapilgul võlts? Tundmused on õiged, kuid mina olen järeltehtud —? Keegi teine on minu asemel need nädalad mõtelnud, tunnud ning kannatand —?

Kuid nüüd tulen ma omalt ametipuhkuselt tagasi ja võtan jälle oma südame ning pää enese hoole. Ma tahan jälle omaette tunda ja mõtelda.

Imelik: minu asemik pole midagi teind. Ta on istund ja ahastand. Ta pole isegi mitte rääkind. Kogu romaan on läind mööda sõnata.

Tähelepanemata on luule kadund ja proosa jäänd: noormees, kes armastab, ja tüdruk, kes ei armasta, ning sellepärast külm, igav ja irooniline on. — Miks peaksin ma eneselt seda salgama?

Mina, kes enne kogu elu keskkoht olin, olen kõrvale vajund, olen saand ainult ühe naise kadeduse ja teise põlguse eesmärgiks. Ja see, kes enne statist oli, on nüüd esimesele kohale tõusnud, et meid kõiki valitseda. — Miks peaksin ma sedagi eneselt salgama?

Ma näen mõlemat õde, üht vihast pool-haiget, teist jõu-tundest liig tervet. Kuhu on kadund nende sentimentaalne õe-sõprus! Ainult naiselik viha on jäänd.

Kuid Marionile pole seda sõprust enam tarviski. Ta vaatleb Helenet nagu alaväärtuslikku olevust. Ta ei vihkagi teda, ta ainult põlgab.

Ta on pidand omad viimsed kibedad võitlused. Ta on läbi käind selle sentimentaliteedi võitmise tee, mida mina olen jutlustand. Ka tema on teatud mõttes esteet.

Pettumused neis, keda ta armastas, on teda karastand. Ta on teraskõva. On sündind see mehelik naine, see hermafrodiit, kellest ma unistasin. Kuid sarnasena ei hooli ta minust enam. Ta lööb mind mu omade sõjariistuga.

Ma näen teda elavana ja rõõmsana kui jumalannat. Ta mängib Juhaniga naerdes klaasise palli ümber. Siis läheb ta üksi jalutama, — üksi jalutama! Ja Helene ning mina vaatame kahvatute paletega ta järel, kumbki oma akna taga.

Tal näivad vahel ometi omad inimliku nõrkuse silmapilgud olevat. Ta on vahel haiglane, tujukas ning vaikib pahaselt.

Siis meeldib ta mulle õieti veel enam. Ta on siis inimlikum ja mulle lähedam. Siis usaldan ma temaga rääkida, ja nii kergelt võiks sarnasel päeval tunnustus mu huulilt libiseda.

Kuid on väljakannatamatu, kui ta oma elujõu tipul on, kui ta on terve, rõõmus ja energiline. Iga ta pilk on siis eemallelükkav, iga sõna täis viisakust ning iga liigutus pilget.

Ta pilkab nimelt liigutustega. Selleks on tal isesugused pää hoided, pihtade liiked ning kõnnakud. Kogu ta olevus on miski salakeel, miski komöödia tekst. Ta kõneleb ikka viisakalt, taktitundvalt ja tagasihoidlikult. Ebameeldivad mõtted avaldab ta hoopis teistsuguste abinõudega.

Ja mina —? Buridani eeslina olen ma nende kahe vahel ahastand — ja ma võin, kui soovin, nälga surra. Ma pole osand enesele tooli valida, ning olen põrandalle istund. Ma olen selles perekonnas nüüd palju piinlikumas seisukorras kui enne oma sõbra naist armastades.

Mu energia on väsind. Ma ripun kui õhus. Ma ei käi enam kusagil ega tee midagi. Juba mitu nädalat pole ma omi käsikirju avand.

Mis täidab mu mõtteid? Kas on mul veel miskit sõgedat lootuse kübet? Kas pole kõik sula-hullus?

Jah, küll vist või ei. Vanal Aadamil on õigus, vanal Aadamil on alati õigus, sest tema suu kaudu kõneleb elu kogemuste hääl.

Ei tohi eneselle iial kujutleda, et miski asjas kindel oled. Ütle ikka parem: küll vist või ei. Muidu saad sa vahest petta. Kuid petta saamine teeb naeruväärseks. Ei ole aga raskemat koormat kui naeruväärsus.

Oh, ma pean jälle aknasse vaatama. Kuid selle taga on süsimust. Mitte midagi ei näe. Mitte niigi palju, kui süsimustast neegrist kottpimedas keldris.

Ja äkki arvan ma jälle uue tõe leidvat:

Elu pole esteetiline ega eetiline nähtus. Ta on ainult koomiline. Võtkem ta siis sarnasena ka vastu.

Tänane valvamine näib mind ometi karastavat. Ma pole tahtnud end milleski petta. Ei ole tõesti mitte lõikavamat rohtu kui tõde.

Kui ei või olla eneselle lähedal, siis juba parem õieti kaugel olla.

67.

Jah eemalle enesest! See pole mitte alati kõige huvitavam objekt. Tahan elada jälle välist elu, enese ja välise elu kiuste. See on näitlus, mis mind vähemalt liigutada ega vihastada ei suuda.

Andun rahva terve ja tüseda elu vaatlusele. Silmitsen askeldusi talu õues. Uurin hooli ning muresid, mis neid inimesi õhutavad.

Iga väiksem kui episood kujuneb mu teadvuses terveks eeposeks. Iga sündmus on kui riim, mis teise riimi kaasa toob:

Kapsaloom istutatakse maha, kapsalooma valatakse virtsaga. Temal on aga täid pääl, ta lehed lähevad aga kollaseks. Perenaine murrab kapsalehte ja kurdab: „Tuul on pahast paigast olnud, tuul on täid toond."

Pajad mõgisevad ja porisevad. Kapsaleht läheb ikka pehmemaks ja pehmemaks, kuni ta nagu kollane puder moldidesse tõstetakse. Põrsad ruigavad kärsitult, pääd kõrvuni söögis, mulistavad, neelavad kapsalehte, hännad rõngas nagu vedrud.

Perenaine kükitab molli kõrval, raabib parkind käega põrsa kõõmas turja ja õhkab: „Vaata, tal on kärnad seljas, ta kõht on haige. Vaata, kuidas ta enese kokku kisub nagu lõõtspill. Kuula, kuidas ta hingab: tal on põrsatiisikus, ta sureb varsti välja, ei tema saa mihklipäeva näha!"

Kuid põrsas ei sure. Ta ajab nahka ja läheb roosaks nagu mõrsja altari ees. Ta on elurõõmus, täis nooruse vallatust nagu kevadine hommik. Ja kui kord Mihkli nädal tuleb, riputab perenaine soola vereanuma põhja ning räägib nutusel häälel: „Miks sind küll tapetama peaks? Kellele sa kurja oled teind?"

Ning Mardi õhtul istub perenaine laua taga, lõikab pika noaga „santidelle" põrsa liha, pale õhetav kui punane sitsikangas, silmis aga roheline kadedus. Sest perenaine on lesk naine, noor lesk, — aga kasukanahast habemetega poisid kiigutavad tüdrukuid kollaseil saapasääril.

Nõnda elab rahvas ühes loomade ja loodusega. Ja mis oled sina temaga võrreldes? Mis on sinu valud ning sinu rõõmud? Mis on isegi sinu rumalus tema rumalusega võrreldes?

68.

Ikka enam ja enam meeldib mulle Johannes. Ma otse armastan teda. Ja ma armastan teda just nende omaduste pärast, mispärast teda enne vihkasin.

Esiteks, ta on Helene mees. Selles põhjuses peitub väike iroonia, kuid igatahes on see väärtuslik põhjus. Ta hoiatab mind Helene eest. Ta on hääl, mis hüüab: Ole ettevaatlik! Moraal keelab sind. Ja mõistus ning maitsegi peaks sind keelama. Küsi minult. Mul on kogemust.

Ja teiseks, ta on Marioni õemees. See lähendab teda mulle. Ta oleks nagu minugi sugulane. Ta ühendab mind Marioni kaudu eluga. Ta on mulle sillaks sinna maailma, millesse ma nii harva teed leian: tõelikkusse.

Ta hoolitseb meie kahe eest paremini kui vend. Ta vahetab isegi mu vaenlastega ajalehis sõnu, — ja mitte üsna sõbralikke sõnu. Ning ma kuulen, kuis ta Marionile teateid Londoni ülikoolide üle muretseb.

Ta naeratab meile lauas salamahti ja teeb süütuid märkusi. Üksi temal näib veel lootusi olevat. Ja ma olen talle tänulik. Ma annan talle andeks ta naiviteedi ja lapsemeele. Kogu ta isik lohutab mind.

Sest see on igatahes mees, kes teab, mis tahab, ja tahab, mis teab, kuigi ta palju ei tea ega palju ei taha.

Ta on miski erand ses karjääri- ja ärivaimuga imbund seltskonnas, ses pääliskaudses nooremas põlves, kus on küllalt haridust ja vaimukust, kuid puuduvad iseloomud ning töökus.

Oh ei, ta pole kellegi radikaal. Ta on ainult hää ja aus inimene. Ta pidi aga omile ausaile püüetelle miski nime võtma, ja ta nimetab end radikaaliks.

On rõõm näha seda noort, töövõimulist ja praktilist meest. Ta on kõige päält midagi reaalist ja tõepoolest olemasolevat, kellele nähtav maailm omakord tõesti on olemas.

Mina aga ei või seda enesest milgikombel tunnistada. Ma tundun vahel enesellegi irreaalne olevat, miski viirastus, miski looduse *idée fixe*.

Kui loogiline on Johannese elu, kui vähe loogikat on aga minu elus! Kui arusaadav on maailm Johanneselle ja kui tume on ta mulle! Kui tihti seisan ma elu ees niisama juhmina kui seisab kurttumm telefooni ees!

Elu on, kõigest hoolimata, keeruline nähtus. Ma võin tunda enese tast üle olevat, kuid võita teda ometi iialgi. Johannes võidab teda igapäev.

Tal on juba palju neid rahuliku kodanlase kombeid ja auväärt pereisa elutarkust, mida koolipoisis keegi ei võind aimata. Ta näib valitsevat elu intiimide saladuste, lugematute kõrvalnähtuste üle.

Nii kauge ja ühtlasi nii lähedal näib ta nüüd mulle. Ma pole kunagi oma vahekorda selle mehega suutnud määrata. Iialgi ei koitnud see, vähemalt minu pool, südamlikuks sõpruseks, kuid ikka oli ta enam kui harilik tutvus.

Koguni miski häbelikkus valitseb meie vahel, mis kõik teed südameisse suleb. Isiklikud pole me iialgi.

Kuid kuis tahaksin ma seda nüüd olla! Ainult poole tundi tahaksin ma temaga rääkida kui iseenesega, või veel pisut vabamalt kui enesega.

Kuid selle asemel algab ta jälle vaidluse estetismi üle. Ah, mis puutub minusse praegu estetism! Kas ta ei näe, et ma ju ammu sest usust taganen, olgugi et seda veel kaitsen? Ma teen ju seda ainult tema rõõmuks. Mis üle võiksime vastasel korral veel vaielda?

Mul pole miskit tahtmist surnuid kaasas vedada, olgugi ka ainult surnud ideesid.

69.

Korduvad õhtu tuttavad pildid:

Pajad seisavad lombi ääres suurtel kividel ja auravad. Keedetakse kartulid. Need porisevad ja mögisevad nagu läbi une kirudes. Saunamees Aadam seisab villkopaga paja ääres, käiksed üles käärtiud.

Kari tuleb koju. Elajad astuvad aeglaselt ja raskelt. Lehmade pungi kõhud kõiguvad kahele poole kui kotid eesli seljas.

Tüdruk Miili võtab karja vastu, hääletuld otsekui salatud vihaga. Perenaine Mai jookseb üle õue, ta telliskivipunased käsivarred vehivat, edasi-tagasi.

Siis näen ma Aadamit ruhega järvel. Ta istub liikumata kõrkjais, õngevabe pihus ja kitsaääreline kaabu silmil. Ükski kala ei tule ta õnge, kuid ta ootab. Ta näib surnud omas madalas mollis.

Ja jälle süttib õhtu taevas. Ah, sügisõhtu taevas! See, mida ma looduses kõige enam olen armastand ja, võib olla, kõige enam mõistnud!

Kuhjuvad lugematud pilvelinnad, tornid, müürid, mägede ahelad. Voolab sinipunane valgus kui veri. Tihenevad tinahallid, sinised ja purpurilised pilved kui kohutavad lained Islandi rannikul.

Avaneb jälle see hingepaeluv, hirmus ja pööritav luule, mida peidab taevas. Taevalised leinarongid, ristisõjad, kooljatantsud, pilvede külmad ning kuumad joomingud algavad.

Ah, pilvede Hispaania, pilvede Meksiko, pilvede Samoa saared! Pilvede eksootika tumepunased ja tumesinised joobnustavad orgiad!

Kuid mis on nad mulle nüüd! Kord janunesin seda valu, mis nad äratasid; kord igatsesin seda meeletut tuska, mida nad hoovasid. Kuid nüüd vaatan ma sinna üles, sinna ääretusse nagu kivimaailma kivisilmil.

Nüüd õpin ma neis uut luulet. Uusi pilte näen ma nüüd:

Nagu õhetavad raudkäed on haarand kinni õhtuneitsite hõõguvaist juukseist. Tüdrukute purpurundrukud lohisevad üle pilvede.

Suur inglane lööb taevas teraskingadega vaskpalli. Kõlinal lendab pall. ja inglane jookseb üle pilvede.

Sajab kibuvitsa õisi —.

Ah, taevalist irooniat, pilvelist sarkasmi õpin ma. Nagu läpast absünti joon ma, miskit läilat mürki, lõiget ja sogast jooma, — kuni mu üle heidab jääkülm, terasraske, mõõkterav rahu.

On imelik omi huuli pilve udarate poole sirutada. Kõiki joomi sisaldavad taeva nisad, kõiki pohmelusi oskavad nad anda.

70.

Mäletan, mõtlesin hiljuti hiinlaste üle. Nüüd äkki tuli mu meele episood Hiina mütoloogiast, mis olen kord lugend, ei tea, kus ja kunas.

Maailma ajaloos on kolm ajajärku, nii jutustavad Hiina targad: müstiline, mis pool miljoni aastat kestis, siis paarkümmend tuhat aastat loomist, ja viimaks käesolev aeg.

Maailma lõi jumal, kelle nimi oli Pan-Ku. Kui ta taevast tagudes enam maast võlvini ei ulatand, siis hakkas ta ise pikemaks kasvama, iga päev kuus jalga.

Kui kõik valmis oli, suri see mõnus meister. Kuid surreski tegi ta veel ilmale hääd: ta pää-

luust said mäed, ta hingusest tuuled ja ta neljast jalast sai neli taevakaart. Ta hambad muutusid metallideks ja ta juuksed rohuks ning puudeks.

Kuid, mis kõige salapärasem ses müüdis, kõige hiinaliselt-müstilisem: selle jumala söödikust sai inimene.

Ja seesinane jumala parasiit, see Hiina Aadam, kes oli alguses hermafrodiit, elas terveni kaheksateist tuhat aastat, enne kui ta tähele pani, et tal üksi oli igav. Siis hakkas ta aeglaselt harguma, ja temast erines Hiina Eeva.

Nad said taevast tuld, praadisid kaniini ja sõid seda arvatavasti jälle kaheksateist tuhat aastat. Ning neil oli hää olla.

Täna hommikul voodis lamades mõtlesin nende Hiina esivanemate üle järele. Katsusin neid eneselle kujutella, — ja igakord nägin meie saunameest Aadamit ning tema naist Eevat. Iga mu mõttelõng lõppes neis.

Nägin neid väljas kõndivat, neid suurejumala halle söödikuid, neid hiinlasi, neid inimkonna esivanemaid. Tõesti, neid oli kord kannud auväärt Pan-Ku oma villase kamsoli voltides.

Kuis kordub kõik maailmas: mõte, liigutus ja sõna! Needsamad pääd, needsamad käed ning seesama tumm tõsidus. Ruum, kus on su riik; aeg, kus on su oda?

71.

Täna hommikul peeglisse vaadates leidsin enesel jälle mõne lumivalge juukse. Arvasin juba, et see kaheksateistkümne-aastaste eesõigus on, lumivalgeid juukseid kanda. Kuid nüüd näen, et ma ka kahekümneviie-aastasena selleks jälle kohane olen.

Nii, mina olen siis jälle ühe sammu elule lähemal, kui elu tõesti muud pole kui läilus.

Mu käed värisevad veel praegu ärevusest, nii et mul raske on kirjutada.

Maailm pole tõesti mitte hingelise olevuse kohaseks loodud. Meile oleks pidand andma igaühele ise maailma elukohaks ja inglid seltsilisteks; või oleks meid pidand jätma koguni hingeta, ilma teadvuseta sellest, mis ilus ning mis vooruslik.

Nagu hundikarja oleks meid pidand metsas lahti laskma. Siis oleks me abielusid asutand, abielusid rikkund ja lapsi sünnitand rohkem kui hää jumal seda kujutellagi suudaks.

Kuid nüüd — elada viletsana koopiana jumalast, puuduliku hinge ja veelgi puudulikuma kehaga, ning kannatada kõike tuska, mis hing ja ihu meile iganes teha suudavad —!

Oli õhtupoolik. Istusin toas. Kas ma mõtlesin midagi? Jah, ma mõtlesin, et mul igav oli, et ma Marioni armastasin ja süüa tahtsin. Olen juba ammu harjund luulet proosaga ühendama.

Väljas oli kõle. Taevas oli hall. Üle halli ja vormitu taeva läksid mõned hallid ning vormitud pilveräbalad. Kõik oli mõttetu ja tühine — mina, taevas ning pilved.

Aadam püüdis all järvel kalu. Ta istus tundide kaupa liikumata oma molliga kõrkjais. Ja tundide kaupa vahtisin mina teda läbi halli ruudu. Ei ühtki kala, ei ühtki liigutust.

Ikka imelikumaid pilvi ajas tuul üle maastiku. Nagu valgeid lahmakuid lendas neid, püsti ja lüngi. Tuul tõusis, ja toas läks veel jahedamaks.

Siis nägin ma, kuis akna taga miskid valged diagonaalsed jooned õhku lõikasid. Rahe terad rabisesid rõdu katuselle, klaaspallile ja jalgteedelle.

Nad põrkasid vastu õunapuid, langesid oksalt oksale ning keksisid maas veel kaua, enne kui rahule jäid.

Läbi valkja sõela paistis järv, raheterade tantsus kihisev. Kõrkjad paindusid vastu vett looka. Aadam tõmbas vabe venne ja jäi liikumata. See oli nagu mõni Jaapani joonistus.

Esimesed raheterad sulasid ja maa kastus. Kuid järgnevad jäid vesivalgena külmana lademena lillevartele ning tumerohelisele murule.

Ma vahtisin udust maastikku läbi rahe vihina. All majas ei kuuldund ihu ega hinge. Tundus, nagu oleks kõik surnud — isegi Aadam oma molliga.

Siis kuulsin ma tasaseid rutulisi samme trepil. Esimene mõte oli see, et Juhan tuli. Kuid sammud lähenesid Juhani jaoks liig ruttu.

Siis vaikisid kõik hääled silmapilguks — ja äkki koputati nobedalt ja rabedalt mu uksele. Ma avasin suu, kuid enne, kui midagi öelda suutsin, läks uks lahti, ning Helene astus sisse.

Tal oli seljas miski punane kuub, mis ta kehale ümara ja lopsaka kuju andis. Õhetus sellest riidest langes ta näolegi ning muutis ta lõua ümarikuks ja pehmekujuliseks. Ta juuksed olid üles kammitud, rasked ning tumedad toa hämaruses.

Ma olin kohmetand ta äkilisest ilmumisest sel üksindasel tunnil. Mis peaks ta tahtma? lendas mõte läbi mu pää. Miski vastumeelsus tõusis minus.

„Kas teil siin külm ei ole?“ küsis ta ümber vaadates.

„Ei,“ vastasin ma kuivalt. „On liigagi soe.“

„Või nii?“ Ta naeratas sunnitult. „Kuid te võiksite Johannese töötoas töötada. Sääl on soojem.“

„Tänan,“ vastasin ma loiult.

Ta jäi äkki mu ette seisma. Ma seisin seljaga akna poole, ühe käega lauale toetades. Helene oli minust ainult käeulatuse kauguses. Rahe hall valgus langes ta õhetavva näkku.

Ta vaatas silmapilgu mu otsa hääletult. Ma nägin, kuis ta huuled värisesid ja põsed punaste laikudega kattusid. Ta silmad sõid mind.

„Te olete rumal,“ sosistas ta siis, enam oma mõtet varjamata. Ta huuled vabisesid himusest liigutusest veel enam, ja ta tegi vaevalt märgatava liigutuse mu poole. „Teie ei saa millestki aru.“

Kuid nüüd tabas mind lõikav sarkasmi sööst. Ma toetasin mõlemad käed selja taga lauale, mu nägu tõmbus külmale naerule, ja ma küsisin läbi hammaste:

„Arvate?“

„Jah, teie olete rumal!“ kordas ta vihaselt ning lõi jalaga vastu maad. „Teie olete poisikene. Teile ollakse liig hää, kuid teie ei oska tänulik olla.“

Nüüd ei suutnud ma end taltsutada ja puhkesin tigedalt naerma. Ta vaatas ainult ühe silmapilgu leekivail silmil mu otsa, läks viha pärast kriitvalgeks, käänas järsku ümber ja läks ust kinni visates välja.

Ma astusin ukse juure ja pöörsin võtme kaks korda lukus ümber. Siis läksin ma akna ette ja vaatasin sõgedail silmil välja. Ma kuulsin veel ta undrukute kahinat trepil. Mu käed vabisesid.

Või nii, mõtlesin ma uimaselt, või nii! Kui mägi ei tule Muhamedi juure, siis läheb Muhamed mäe juure. Kas oleme nüüd juba nii kaugelle jõudnud? Oi elu rõvedus, oi rõvedus!

Ma otse lõõtsutasin vihast ja vastikusest. Ma vaatasin tuksuvail silmil maastikku, et kõike unustada.

Rahe oli suland, maa oli külm-märg. Vana Aadam istus jälle molliga kõrkjais. Pilve serv

kerkis, ja kahvatu-kollane, hale ning kauge õhtueha tuli raagund puude vahel nähtavalle. Veel rahest vahune järv lõi kollase- ja punase-laiguliseks.

See kestis ainult ühe silmapilgu, siis vajusid pilved jälle kokku, ja külm hämarus peitis maa. Kuid see pilt oli imelikke keeli mu hinges puudutand. Tõusis igatsus inimestest ja oludest eemalle. Tõusis ääretu viha realiteedi vastu.

Otsekui läbi nõelasilma nägin ma äkki imeteravalt miskit unistuste perspektiivi. Nagu teemant lõikas see mu hingesse. Ja see lõikab veelgi mu südant, ikka veel.

Oh, ma olen liig liigutet ja kannatan liig suurt südamevalu, et veel mõtelda ja kirjutada suudaksin.

73.

Ma ärkan kui unest: seda naist võisin ma kord armastada! Mul on häbi enese ees, otsekui oleksin ma midagi häbiväärt ja inetut korda saatnud: lapsebonnet armastand või majaperemehe tütrele kosja läind.

Mina, kes ma teoorias kõiki olevaid ja olematuid, võimalikke ning võimatuid armuvorme harrastan, ei suuda praktikas oma vastikust taltsutada. Milliseid eksootilisi, raffineerituid ja pahelisi eksemplaare on sisaldand mu unistuste haarem! Kuid seda ei suuda ma mõista, kuis võisin tõelikkuses kord seda moderni Potivari naist armastada!

Ja pääasi: ma tegin seda otsekoheselt, täie südamega, kogu hingega! Ma nägin tas kord oma unistuste eksootiliste lilleaedade kuningannat! Ma värisesin, kord teda mõeldes, ma kannatasin kuni pisarateni — selle naise pärast! Milline langemus! Mu hing on püretet põhjani.

Abielus olev naine, lapse ema võis kord mu ideaal olla! Naine, kes ammu elu neitsilikud uned

jätnud, kes kõigist karikaist joond, kes õnnelikult naeratades abielunaise harilikku päevist ja öist menu'd maitseb, — ja kellel ometi kõigest sest hoolimata isegi tõsine patu ning pahe raffinemang puudub!

Kui halvasti on Johannes Helenesse mõjund! Võib olla, oli ta kord midagi samasugust kui Marion alles hiljuti — vaba veel kõigile tuulile. Kuid Johannes on selle eest hoolitsend, et ta hing kivines. Sest mees on naisele kõik, isegi naisele, kes targem on kui ta mees.

Ei, Helene pole kellegi ideaal. Ta on hoopis harilik naine. Liiategi on ta pääliskaudne ja kergemeelne. Ta on keskpärane nagu Eesti tohtri naine peab olemagi. Tal pole igatsusi kuhugi poole. Ta ei kannata olude ega ümbruse all. Tema juba ammust ajast küps hing ei paindu enam liig hää ega liig halva poole. Tema meeldivus tuleb ta pääliskaudsusest ja tema voorused — kartusest.

Milline viha leegitseb mu rinnas ta vastu! Just Helene ja tema vaim on mu verivaenlane olnud ikka ja alati! Seda kodanlikku rahulolu, neid muhelusi, seda elutarkust ja seda ümarikku kenadust olen ma põland hinge põhjani. Ja nüüd — nüüd olin ma peaaegu selle naise jalge ette langemas!

Kas on tal olnud miski kallis idee? Kas on ta armastand kogu oma hingega ühtki raamatut või muusikalist teost? Kas on ta iial loodusest joobund, õhtu taeva ees värisend, öö valvand, et öisi hääli kuulda?

Ei, ta on magand, käsi põse all. Ja hommikul on ta parajal ajal tõusnud, tublisti söönd, rahul ja õnnelikult naernud. Ta mees on teda põsele suudelnud ja teda tuvikeseks nimetand, ning ta on sellest veelgi õnnelikum olnud.

Jah, ta on sellest õnnelik olnud, et teda tuvikeseks nimetati!

74.

Mu pihku juhtus täna üks „Homunculuse“ vana kiri, mis ta enne reisile minekut oli saatnud. Ja mu meele tulid jälle mu sõbrad, kelle jaoks mul nädalate jooksul ühtainust lühikest mõttekest, meeletuletustki pole jatkund. Ma lugesin uuesti seda kirja, ma joobusin sest ja mu hing helenes jälle.

Granada, Sevilla, Toledo — kuidas see kõlab! Paljad need nimed äratavad unistusi. Nad saavad ärkvele jälle mu mustlase hinge: Ah, minna, rännata — rõõmsana ja muretuna — kaugete linnade vahet — hommiku vara, õhtu hilja — ilma hooleta, ilma eesmärgita! Kui palju õnne on kõiges selles!

Oi, sõbrad, kus olete teie praegu? Imetlete Burgose katedraali, keerlete Toledo kõveraid tänavaid, või jagate Madridis oma õnnelikku aega Prado-muuseumi ning härjavõitluste vahel? Ehk istute Kordova mezquita või Sevilla Alcazari õues palmi all? Kas pole ilus kuu Alhambra kohal või õhtu Sierra Nevadas?

Oh, kuis igatseb mu hing teie poole — tolmuse lõpmatu maantee, päikese ja palverändaja saua poole! Ma tahaksin jagada te vaimustust Xeresi ja xeresi, Malaga ning malaga vastu. Sest elu on ju nii üürike, surm läheneb nii varakult, — nii lõpmatu vähe võib maitseda elust ning kunstist!

75.

Oh, ma mõistan: ma oleksin Helenele ainult hädaohutuks mängukanniks olnud. Ma oleksin tema tagavara armastust edustand.

Helene on kõige kergemeelsuse pääle vaatamata ometi kartlik naine. Ta oleks häämeelega lasknud Marioni „õnnelikuks saada“, kui sest õnnest ise väikese protsendi oleks saand. Ta

oleks omale õele mehe ja eneselle armukese muretsend.

Kuid kõik tasakesi, kõik naeratades vagusalt! Jumala pärast, mitte skandaali! Mitte vapustusi seadusliku perekonna õnnes!

Ta mees on proosaline, kes vaidleks selle vastu. Kuid seesama mees hoolitseb igatahes paremini eluproosa eest, kui minust seda iial võiks oodata. Minul aga on „luulet", mida tema mehel ei ole. Ja proua Helene on ikka luulet ning kunsti armastand, — mitte kogemata pole ta metseeni naine. Ta on õige naismetseen, kes eneselle kollektsiooni muretseb.

Kuid mina ei taha tema kollektsioonis numbri all olla! Elu peab suurem, ilusam, puhtam olema. Elu ei tohi mitte ohvriks tuua sarnaseile vahekorrile.

Kuid kas ei ole ma ise kord just seda tahtnud? Kas polnud mu südame palavam igatsus, teda avatella, teda saada, teda enda hõlma matta? Kas ei käind ma kord nende iharate mõtetega unetuil õil kui himur munk, kellele liha puhkust ei anna?

Kus oli kord mu moraali-tunne, kus mu esteetiline viha kõige läila-maise vastu? Miks tundus mulle kord seesama kirg, seesama himu luulelisena, unistusi äratavana?

Oleks mul olnud enam toorest instinkti ja vähem peenetundlust, — ma oleksin tarvitand vägivalda. Ma tegin seda tuhat korda omis mõtteis, ja kui ma tol ajal eneselle midagi ette heitsin, siis ainult, et seda tõelikkuses ei usaldand teha.

Ma ei tunne nüüdki kõlblist kahetsust, vaid kahetsust oma mina puhtuse, oma isiku ilu pärast. Ja see esteetiline pohmelus ei tee mulle vähem piina kui vääratand askeedi kõige raskem kannatus. Võib olla, on tal sellega tihe suguluski.

Liig sügaval juurduvad moraali juured inimese südames!

Kõik piin on selles, et ma teda armastasin. Pattu oleksin ma võind teha võõra naisega, aga mitte teda armastada. Vägistus on süütum, kuid iial ei saa andeks sarnast armastust. Ta heidab varju kogu elu pääle. Kõik annab andeks „tegelik moraal“, aga mitte tundmust. See tundmus maksab kätte mälestusena.

O jaa, seda „moraali“ ma tunnen! See moraal on üleüldine, kogu elu põhjeneb sellel. Ma tunnen neid auväärt Eesti rahvaisi ja noorsoo juhte, kelle lumivalgeid raugapäid kõik võimalikud patud, kõik „loomulikud“ ning „loomuvastased“ pahed koormavad. Kuid nad ei kannata selle all. Selles on küsimus. Mina aga olen nõrk. Minu südametunnistus on liig hell. Minu sündimatud lapsed tõstavad suuremat kisa kui teiste tõepoolest sündind lapsed!

Pahe on ka voorus, kui seda osavalt tarvitada oskad.

76.

Vaatle veel rahvaelu. Mine veel kaugemalle, mine veel sügavamalle. Mine sinna, kus lõpeb üleüldse mõte: tee tutvust lapse ja loomaga.

— Sina, kes sa mõtetest haige oled —

Vankusin tuulisel sügispäeval kodu poole.

Sauna nurga taga, varjus kaleda tuule eest, kahvatu päikese paistel istus külimitus Eeva laps. Ta oli mähkmetega kinni seotud kui puuhalg, jõllitas puru-rumalat nägu ja aeles kohmetand kätega õhku mööda. Ta ees istus vaevatud kassipoeg ning soendas end päikese paistel.

Laps õiendas siniseid sõrmi, kuni kassipoja hännani ulatas. Siis kahmas ta sellest kinni.

Kassipoeg tuikus jalul, lõi käpad vastu, märjad karvad ta kuklas tõusid püsti. Ta avas suu, ja näljind rinnast kostis kähisev kisendus abi ning halastuse järele.

Kuid tige rõõm sähvas inimpoja lolles silmis. Ta vedas, mõlemad käed rusikas, vedas, vedas, sikutas, sikutas kisendavat kassipoega, kuni selle hännast igemetega kinni sai ning nätsitama hakkas.

Ma sulgesin silmad hirmu pärast. Kuid kinniste silmadega nägin ma, kuis laps kassipoega sööma hakkas. Ta pidas kahe käega selle kõrvust kinni ja neelas aga rahulikult, händ ees, kassi meeleheitlikust vastupanust hoolimata. Neelas aga, neelas —

Nüüd oli ta juba kogu elusa kassi alla neeland. Üksi kassi pää paistis veel ta suust. Ja see pilt oli midagi hirmsat: looma pää kesk inimese nägu! Sinakas, ümar, pungi silmiga pale ja selle keskel kassi pää roosa pärani suuga — — —

Ei ole loond sarnast pilti metslased, kel on puust ja kivist sünnitavaid naisi ning armatsevaid ahve. Mina olen pidand mõtlema neid asju — õrna luule asemel!

77.

Kogu öö vaevasid mind kurjad uned.

Miski vormitu ajas mind mõõtmatul lagendikul taga. Ta oli hulga käte ja hulga jalgadega, tuhande haruline, midagi puu ja looma vahepäälist. Ikka ja ikka, mitmeskümnes teisendis, silmapilgu jooksul oma värvi ja vormi muutes, üllatas ta mind neil hallidel nurmedel.

Tasandikku lõikasid liikumatud jõed läbipaistmatu veega. Ma hiilisin jõe käärudes kõrges kõrkjas. Aga jälle ja jälle tabas mind viirastus

— see unede millimallikas, saatanlik seepia oma kümnetuhande koivaga.

Ta tuli vahel nagu pää pikkade juustega. Vahel nagu apokalüptiline päike mustade kiirte krooniga. Vahel aga nagu sadatuhat põlvest ühtekasvand peent inimese jalga, mis nobedasti jooksid. Ta seisis igalpool mu teel, otsekui puudinimesed Dante *Põrgus*.

Ma eksisin ta harude keskel. Need rippusid lõpmatu väätkasvude tihnikuna mu ümber ja mu üle. Meeleheitlikult püüdsin ma end läbi rabelda, kuid mässusin ikka enam ja enam kinni.

Ja siis lamasin ma rinnuli maas, kõigist liikmetest kinni seotud. Otsekui niisked meriheinad või imalalt lõhnavad naise juuksed piirasid mind igaltpoolt.

See oli loogikatu ja pöörane uni, mille äratet õudus isegi ärgates hävineda ei tahtnud. Ma tundsin väsimust, otsekui oleksin kõik need ahastused ilmsi läbi eland.

Ma tõusin sängis istuli ja vaatasin akna poole.

Hommik ei olnud rõõmus. Akende taga painutas kale tuul puude latvu. Ahtakesed hallid pilved kihutasid üle külma taeva. Päike paistis ähmaselt kui kuu.

Siis kuulsin ma eeskojas samme ja koputust uksele. Ma hüppasin sängist ja avasin ukse praokile. Ukse taga polnud enam kedagi, aga lävel leidsin ma tänase posti: üks kiri ja paar ajalehe nummert. Ma pugesin tagasi sooja sängi ja murdsin kirja lahti.

Selle saatsid Hispaania-teekondlased. See oli omas lakoonisuses seda sisurikkam: „Heida armu ja halasta! Oleme oma teekonnaga Orleansini jõudnud. Kuid viin oli teel kallim kui arvasime, ja Raha lõppes otsa. Saada kohe, kui kusagilt saad, et pääseksime Pariisi tagasi." Nad

kirjutasid sõna „raha“ otsekui jumala nime suure tähega.

Raha mul juba teile saata ei ole, mõtlesin ma, kuna mul selle lõbuskurva kirja lugemisel uni silmist läks. Oh, et jõuaksin ise Pariisi! Kuid siit on sinna enam maad, kui sada või kakssada kilomeetrit.

See asi tegi aga mu meele haledaks. Nõnda lõpevad suured plaanid, saavad hukka unistused Sevillast, Granadast ja Toledost!

Ma lasksin silmad hooletult üle ajalehe veergude, mille padjal lahti olin löönd. Siin oli üks ja seesama igavene jutt: kunstsõnnik ja rahvakool, rahutused Mesopotaamias ning telegrafistide streik Egüptuses. Siis aga peatusid mu silmad äkki ühel kohal.

Sääl oli nimelt pamflett minust, aga niisugune pamflett, millist ma varem veel pole lugend. Ta oli täis mõttepunkte ja igasuguste võimaluste aimusi. Sääl võis ridade vahelt lugeda:

Oo, see pole veel midagi, mis siin seisab! Meie aga ei taha nende halvalt lõhnavate asjadega oma lugejate maitset haavata. Me toome sellepärast ainult mõne üksiku näituse ja jätame mõnegi detaili lugejate eneste aimata. Avaliku sõna suur kohustus on meid sundind üleüldse neist asjust kõnelema.

Ja see saatanlik sepitsus oli kirjutet veel miskisuguse moderni kirjanduse apoloogia näol: Kriitika olla pahatahtlikult arvamist avaldand, nagu oleks meie uuem kirjandus reaalelust ja reaalinimesest kaugel, nagu sisaldaks ta ainult unistusi ja õhulikke igatsusi, tundmata inimlikke tundmusi ning inimlikke vahekordi.

Ei, otse selle vastu, kinnitas pamfletist. Selle kirjanduse taga seisvat reaalelu ja reaalsed inimesed. See pole mitte üksi isikuline, vaid ka

väga isiklik kirjandus. Ühe sõnaga, tükk elu, nähtud läbi temperamendi, tõsi küll, läbi moderni temperamendi.

Ja siis esitas pamfletist oma kirjanduslis-eluloolise materjaali, nähtud, nagu ta isegi tunnistas, ka omakord läbi temperamendi. Tema tahtmine olevat, noori kirjanikke ja noort kirjandust põhjuseta süüdistuste eest kaitseda ning tulevastele eluloolastele materjaali koguda.

Ma viskasin lehe põrandalle ja hakkasin sukki jalga tõmbama. Nüüd oli mul uni juba täiesti silmist läind.

Kõigest vastikuse tundest hoolimata ei või ma ometi pamfletistil teatud osavuse olemasolu eitada. Ma olen palju rumalamaid sepitsusi pidand lugema. Kuid tema sisu, tema sisu! Häbematuse poolest midagi väljapaistvamat pole ma lugend.

See on jälle üks neist kodumaistest meeleoludest, mis mulle siit vastu hõõgub ja mis nõuab, et teda koguni arvessegi peab võtma. See on see isamaaline õhustik, mis modernis kirjanduses kahjuks puuduvat!

Ma hakkasin palet pesema. Külm vesi tõstis mu oppositsioonilist meeleolu. Hakkas otse füüsiliselt valus olude madalusest, kõigest väiklusest, mis igaltpoolt pääle tungib.

Öine kuri uni jatkub ilmsigi. Ma näen suurt inimjalgade sumba, mis kibedalt edasi sibab. Ikka edasi ja edasi! Koivi on mitu sada, kuid pole ühtki pääd. Hoia eest, et alla ei jää!

Ma seisan akna ees ja vaatan, kuis kõle tuul kollaseid latvu puistab. See tõstab mu meeleolu.

Hoia eest, et alla ei jää! mõtlen ma. Kõigil, kel on pää või süda, on hädaoht alla jääda. Edasi pääsevad ainult nende koivade õnnelikud

omanikud. Ja nemad juba sibavad, — selle eest ei maksa muret kanda. Teine on lugu meiega.

Mu meele tulevad Pariisi-tuttavad.

Oh teie vaesed don quijoted, kes te jala Hispaania tahtsite rännata! Hispaania on suurepärane maa, jalgsi rändamine on mõnus asi, ja teie ise olete südamlikud seltsimehed. Kuid kõik üheskoos: Hispaania, jalarändamine ja teie ei õnnesta ometi mitte.

Isegi „Homunculus" jõudis ainult Orleansini, olgugi et viimaks ometi seda eksitust tahtis parandada, mis ta sündimisel on juhtund. Sest Hispaanias oleks ta pidand sündima, ja mitte meie külma taeva all! Kastiilia või Andaluusia oli ta isamaa. Toreador oleks ta pidand olema! Kuid temagi ei saa oma „õiget" isamaad näha!

Akna ees lamab järv, raske kui anum sula tinaga. Järve taga tõuseb madal mägi hanipajudega ning kahvatu taevasein kiirtetu päikesega.

Ma vaatan ebamäärase meeleoluga seda ebamäärast pilti. Siis kuulen ma korraga, kuis all veranda klaasine uks põrisedes lahti läheb ja keegi rõdule tuleb.

„Herra Ormusson! Herra Ormusson!" kuulen ma Helene häält hüüdvat.

Ma lükkan akna lahti ja vastan:

„Jaa, kohe!"

Ma näen Helene akende poole tõstetud ovaalset palet. See on külm ja asjalik. Helene ei tee enam oma harilikku emalik-noomivat etteheidet kauase magamise pärast. Ta ainult nikutab tervituseks pääga ja lausub minnes:

„Me ootame teid."

Kuid tema ilmumine on kõik mu mõtted segi heitnud. Jah, ma olen hoopis unustand! Pamflett on väike asi ja Hispaania on väike asi sellega võrreldes, mis siin päevakorral on.

Ma tahaksin haige olla, voodis lamada, kompress kõhul, et mul aga tarvis poleks sinna alla nende juure minna. Oh, kunsti probleemest saab üle ja kõige tigedama pamfleti võib alla neelata. Ei saa aga üle piinlik-piinlikkudest eluküsimustest.

Kuid ei aita midagi. Ma pean minema.

78.

Kõik oli nagu harilikult. Ma tervitasin vana kombe järele esiteks Helenet, siis Marioni ja viimaks Juhanit. Juhan vaatas oma lapsenäoga mu otsa ja ütles tõsiselt:

„Onu Felixi silmad on punased. On onu nutnud?"

Kõige muu vastu oleksin ma valmis olnud, kuid mitte sarnase alguse vastu. Ma jäin keeletuks. Nutnud? Viisteistkümmend aastat pole ma enam nutnud! Aga mu silmad võisid halvast magamisest punased olla.

Ma nägin nuhtlevat pilku, millega Helene Juhani otsa vaatas, ja väikest naeratust Marioni huulil. Nii, nüüd arvasid nad kõik, et ma tõesti olin nutnud, pää padjasse surund ja nutnud! Võib olla, nutnud mõne halva arvustuse pärast! Võib olla, selle pampfleti pärast, mida kahtlemata juba nemadki on lugend! Milline pöörasus!

Kuid ma mõistsin, et kui nüüd suu lahti oleksin teind ja seletama hakkand, siis alles tõeliselt naeruväärseks oleksin saand. Sellepärast naeratasin ma ainult ebamääraselt.

Kõik oli nagu alati on olnud. Meie, kolm täiskasvanut, istusime laua taga, ja Juhan vahtis üle õla akende poole nagu harilikult. Kes teab, mis ta tähelepanu seekord paelus: lind, pilv või puu.

Ma kuulsin Helenet ütlevat: „Juhan, ära vaata üle õla!" See oli sama lause, mida ma

mitusada korda olen kuulnud. Kuid nüüd tundus see nii, nagu oleks öeldud: „Herra Ormusson, ärge vaadake üle õla!“

Juhan käänas silmapilk oma näo kohvitassi poole. Kuid näis, nagu oleks teda kõige huvitavamas vaatiuses eksitet. Natukese aja pärast oli ta keelu unustand, ja vaatas jälle akna poole, mille taga tuul kollaseid oksi painutas. Kuid nüüd oli ta ise unustet, ja keegi ei keeland teda enam.

Ma vaatasin Helene ja Marioni otsa. Need vaatasid mulle vastu, mõlemate huuled kokku pigistet ning palged külmad. Ainult nende silmeilmed läksid lahku: Helene silmist paistis viha, Marioni omist iroonia. Õed istusid kõrvu teispool lauda, ja ma istusin kui süüdlane kohtulaua ees.

Me vaatasime mõne silmapilgu vaikides. Ma ei teadnud, missugust seisukohta valida. Mu taktika muutus silmapilgu jooksul lõbus-viisakast sentimentaaliks ja iroonilisest traagiliseks. Kuid Helene vaatas külmalt ja põlgavalt mu otsa, ning Marioni huulte ümber värises pilge.

Ei, seda tuleproovi ei kestnud ma. Ma pöörsin silmad kõrvale, ja tundsin ühtlasi, et ma paratamata tänasekski võidulootuse olin kaotand.

Oo, algas jälle vana etendus: daamid vaikivad, ja mina istun kui sütel. Istun aga ja tunnen iga meelega, iga liikmega, et ma naeruväärt olen. Olen naeruväärt, sest et daamid mind tahavad naeruväärsena näha!

Ja selle vastu ei või ükski surelik midagi parata. Kui nad tahaksid, et mul punased juuksed oleksid, — mul oleksid punased juuksed! Sest isegi jumal tahab seda, mis naised tahavad.

Kuid see kõik oli enam kui pöörane! Mina pidin silmad kõrvale pöörama, kes ma neist ometi kõige süütum ja otsekohesem olen!

Mina pidin häbenema ja mitte Helene, kes

nüüd mind halvakspanevalt päälaest jalatallan mõõtis! See kergemeelne ja tuulispäine naine, keda ta mees õieti ohelikus ei oska pidada! Seesama hiljutine Potivari naine!

Ja oli siis Marion õigustet minu üle naerma, — see plika, kes kord armastusest niiskeil silmil vargselt mind vaatles ja mu kõnet lahtisil huulil kuulas! See pidas mind nüüd naiiviks, naeruväärseks ja alaealiseks enesega võrreldes!

Oh, kuis oleksin ma tahtnud neid jälle sundida ennast kuulama, imetlema ja jumaldama! Mitte sarnane ei tahtnud ma olla, nagu nemad hääks arvasid mind nüüd näha; vaid ise tahtsin ma neile dikteerida, millisena nad mind peavad nägema.

Kuid selle asemel: ei ole usaldust enam midagi ette võtta, energia on kadund, algatusvaim puudub, ja isegi fantaasia, see ainus varandus, mis mul õieti on, näis kadund olevat. Milline jõudude ning meeleolude dekadents!

Ma vaatlesin väikest merevaigust juuksesõlge Marioni kõrva kohal. Kas nendesse juustesse pidin ma kinni jääma! mõtlesin ahastades. Kas nendes pidin ma komistama! mõtlesin ma.

Mu meele tuli öine uni: kuis ma põgenesin, kuis mind igal ristteel sama viirastus ootas, kes võimust mu üle sai, kes mu kummuli heitis, kes mu valusalt kinni köitis — meriheinte või imalalt lõhnavate naise juustega.

Ah, naise juustega!

Kõik vaikisid, vaikisid kangekaelselt. See läks juba igast viisakuse piirist üle, ma mõistsin seda. Õhk näis täidetud olevat nende külmade, irooniliste ja halvakspanevate mõtetega. Mu hing vabises nende all kui sügistuule käes. Ah, nad äritasid mu hinge parandumatut reumatismi! Kuid ma ei leidnud ühegi lõbusa või lohutava mõtte taga tuulevarju.

Nii jõime meie vaikselt kohvi Konrad Mägi ookerliste metsade keskel.

Juhan vaatas üle õla, kumeral otsaesisel uuriv tõsidus, hallides silmades imelik kauguse ilme. Ma haarasin tema kui päästerõnga järele.

Mis peaks ta nägema, mida kümnete minutite kaupa liikumata võib vaadata? mõtlesin ma. Mis liigub ta mõtteis, kui nõnda puud, looma või täiesti tühja taevast vaatleb? Mis näeb ta sääl, mida keegi muu ei näe?

Ka mina póörsin pää kõrvale ja hakkasin üle õla vaatama. Ma otsisin lapse silmi järele roosteruskelt haavasalu põhjalt teda huvitavat asja.

Nüüd nägin ma seda: sulane Konrad raius kollaseid vabisevaid puid. Sinna oli palju maad, võib olla, veerand versta. Ta oli küljega meie poole. Ta tõstis käed kirvega kõrgelle üles ja laskis selle siis laias kaares alla. Iga ta liigutus paistis läbi sügis-selge õhu. Kirve hoope aga ei kuuldund. Näis, otsekui oleks ta õhku raiund.

Meie silmad liikusid tõuseva ja langeva kirve järele. Ja me ei märgandki, millal meie vaatepiiri teine inimene tuli.

See oli tüdruk Miili. Me nägime teda alles siis, kui Konrad raiumise seisma jättis ja selja sirgeks ajas. Miili oli hallis riides, ta must pää oli paljas, ta hoidis valget rätikut käes. Nad seisid liikumata.

Ma vaatlesin imestades seda kauget pilti: väike hallis riides naine kahvatu-valge palgega ja suur mees suurte kätega — roostepunase haaviku ääres — teispool selget õhku ning läikivaid ruute.

Mida enam ma vaadet teritasin, seda imelikumaks, ebaustavamaks muutus pilt. Ta virvendas ja kiirgas, otsekui oleks ta läbi vee või ilmatu paksu klaasi paistnud.

Äkki muutusid seisjate näoilmed, valus-teravalt ja ehmatavalt. Nad näisid rääkivat, ruttavalt ning vihaselt. Miili astus sammu ettepoole ja sirutas käed välja. Need ulatasid mehe rinnuni. Konrad haaras neist kinni ja lükkas naise tagasi. Selle pää vajus selga, ta mustad juuksed pääsid lahti, ta käed tõusid rätikuga õhku —.

Sel silmapilgul hüüdis Helene:

„Juhan, ära vaata üle õla!“

Ja meie mõlemad, Juhan ning mina, käänasime välgukiirusel palged laua poole. Kuid ma sain kohe aru, millise rumaluse olin teind. Ei, kui ma laps olin, siis tahtsin vähemalt pahur laps olla! Ja ma käänasin näo jälle akna poole.

Konrad raius endiselt haaba. Ümber seisid kollastes mantlites vabisevad, liblendavad, värisevad puud. Oli üksindane ja vaikne. Kuhu oli endine pilt jäänd? Oli seda olnudki? Oli see viirastus?

Mu süda hakkas hirmunult tuksuma. Ma küsisin Juhanilt pool-sosinal, nagu vandeseltsiliselt:

„Nägid sa —?“

„Jah!“ vastas laps varmalt. „Kirves *liigub* varre otsas!“

See on *tema* probleem olnud!

Ei, seda ei kannatand ma enam välja. Mu närvid on rikkes, kole rikkes!

Ma tõusin järsku üles ja läksin enese ette vaadates ning pihte kanged hoides saalist välja, naiste pilke enese seljal tundes.

79.

Ei, nii ei või see enam edasi kesta, ei või! Sellele peab lõpp tulema! Aga kuidas, kuidas?

Mis pean ma tegema? Veel armastust avaldama? Kuid see on meeletus! Kas ei tea nad

kõik seda juba isegi, kogu talu, kuni kurdini Aadamani?

Ei, ei, kõike muud! Ei milgi kombel enam armastust avaldada, mitte kunagi, mitte kusagil!

Ainult veel pääseda sest seisukorrast — tee leida — tee —.

80.

Ma ei teadnud enam, mis tegin. See oli meeletus. Kõik on meeletus.

Ma nägin Marioni aias. Ma vaatlesin teda tüki aega läbi läikiva ja pleekund akna ruudu, kauget ning väikest. Siis äkki tuli mu pääle miski sööst, miski pöörasus, ja ma ruttasin joostes alla.

Marion istus punutud tugitoolis peeglise palli juures. Ta kumardas üle raamatu ja näis lugevat. See polnud miski romaan, vaid Inglis keele õpiraamat.

Tal oli vesihall pika karvaga sali piha ümber ja juuksed ligi pääd kammitud. Nii näis ta miniatüürne, habras ja noor kui kooliplika. Ta oli käed salisse peitnud, ja ainult selle narmaste vahelt ulatusid kaks sõrme välja, mis raamatut hoidsid.

Ma kergitasin madala puise järi, mille põhjas oli südame taoline avandus, samba juure ja istusin selle pääle. Marion naeratas mulle ootamata sõbralikult vastu.

Sel silmapilgul läks vali tuuleiil läbi aia. Kaks-kolm punast lehte keerles klaasise palli ümber. Pall läks silmapilguks ähmaseks ja selgus siis kohe. Meie kumardasime tuule all pääd madalamale.

„Tuul," ütlesin ma.

„Jaa," vastas Marion.

„Aga mina armastan teid, Mary."

„Jaa?"

Ta vaatas mu otsa, huulil ilus, kerge ja imestav naeratus nagu lapsel, kes ei mõista, mis talle räägitakse.

„Mina armastan teid, Mary," kordasin ma ja tundsin, kuis külm viirg läbi mu keha läks.

„Tõesti? Sedasama räägivad ka mu eestkostjad."

„Teie eestkostjad?"

„Jaa, minu õde ja tema mees. Mina olen alaealine."

Ahaa, mõtlesin ma uimaselt, või niisugune on ta täna, niisugust piina mõtleb ta mulle nüüd valmistada. See „alaealine" armastab huumorit. Olgu siis. Humoristlikuks on juba ammu terve lugu muutund.

„Mis siis teie eestkostjad ütlevad?" küsisin ma.

„Nad ütlevad ühest suust: herra Ormusson armastab sind."

„Ja mis teie ise ütlete?"

„Oh, mis mina tean! Kuid ma pean uskuma, mis mu kasvatajad ütlevad. Ma arvan, neil on õigus."

„Milles nimelt õigus?"

„Muidugi selles, et teie mind armastate."

„Ja mis teie ise ütlete, kui ma teile seda tunnistan?"

Ma olin lämbumas janusest ootusest. Marion lõi süütud silmad alla ja vastas vähenõudlikult:

„Oh, mina ei tea muud öelda kui ainult seda, mis mu eestkostjad ütlevad. Olen ikka harjund õe sõna kuulma."

Ta naeris ilusat, süütut ja pisut imestavat naeru, õlad ette kumardet, pale mu poole tõstetud.

Jälle kahistas tuulepuhang aias ja pall lõi ähmaseks ning selgus kohe. Me kumardasime uuesti pääd tuule ees alla.

Mu rinnust läks valus laine läbi, imelik, magus ja südantnööriv laine. Korraga, äkki, ootamata kui ime langes mu pääle õnne ja valu hirmus ning magus laine.

„Preili Mary," sosistasin ma, kõike armastust ja valu omasse hääle sulgedes. „Mina armastan teid. Olen teid armastand kaua. Ei oska mõeldagi, et võiksin iial olla teid armastamata."

Kuid ta vastas ainult viisakalt naeratades:

„Jaa? See on ju ‚väga iius teist."

Teraskülm viirg jooksis jälle läbi mu südame.

„Ja teie?" sosistasin ma otsekui uppuja ahastuses. „Teie?"

„Muidugi armastan ka mina teid," vastas ta kergelt. „Teie olete armastusvääriline noormees."

Ma vajusin tagasi. Ma pühkisin käega üle otsaesise. Kus ma olen? mõtlesin ma uimaselt. On see kõik olemas, Marion, pall ja mina, või on see ainult unenägu? Kui imelik, kui imelik!

Kahvatu päike tuli suitsuse pilve seest välja. Ma panin seda sellepärast tähele, et klaasmuna särama hakkas. Ma vaatasin palli pääle, — ja õudne tundmus täitis mu hinge.

Just selle saatanliku kameleooni all pidime meie istuma otsekui hää- ja kurjatundmise puu all! Ise tühi ja petlik olles tegi ta kõik naeruväärseks ning mõttetuks, mis ta piirkonda puutus. Selle koomilikkuse sümbooli all pidin ma omast armastusest kõnelema!

Ma nägin Marioni ettekumardet pääd peeglis äraarvamata suurena ja raskena. Siis nägin ma enese virilat nägu, — ja see pilt tõstis jälle mu meeleolu.

Ah, kui pööraselt-loogiline, kui fantastiliselt-järjekindel kõik see oli! Nii pidi see just lõppema! Niisugusena pidin ma seda tüdrukut ning ennast sääl peeglis nägema!

Miski läbitungimatu, külm ja läikiv kest lahutas mind sest naisest sääl, lahutas mind iseenesestki. Iialgi ei pääse ma nende lähedalle, otsekui ma peeglist vaatava inimese lähedalle ei pääse.

Veel üks minut seda imelikku meeleolu, mõtlesin ma, veel üks minut! Ma ei julgend end liigutada, teades, et siis peeglis kohe ühed mu liikmed kasvama ja teised kuivama hakkavad, otsekui muinasjutus imejoogi joomisel.

Üksainus väike liigutus, — ja terved maailmad täis koomilisi, pööraseid, fantastilisi pilte vajuvad üle peegli pinna alla kuristikku ning ei kordu enam iialgi.

Korraga kihutas jälle tuuleiil üle aia. Punased lehed tõusid õhku. Peegel läks silmapilguks ähmaseks ja selgus siis kohe. Me kumardasime pääd tuule ees alla.

„Tuul, preili Mary!" ütlesin ma.

„Jaa, herra Ormusson!" vastas ta.

Ma tõusin üles ja nägin ilma peeglisse vaatamata, peaaegu seljaga, kuidas ka sääl küürakas mees peentel jalgadel püsti tõusis. See pilt pani mu vabisema. —

Kõik on otsas.

81.

Vihm rabiseb.

Ma nägin und, et mind vangistati.

Ma tahan kirjutada poeemi: Võitlus buldogide vastu.

Miks rabiseb ainult vihm? Miks ei tule tõrva ning tulikive?

82.

Ma ei läind täna lõunalauda. Ma põgenesin kodust, et miskit otsust teha. Ja ma tegin otsuse.

Ma sammusin aeglaselt järve randa mööda. Päev kaldus õhtusse. Taevas oli hallides pilvedes. Sügise tuul kohises puudes. Rohelised külmad lained käisid järve mööda.

Sügis, sügis!

Närbumise melankoolia tardus õhus. Surm täitis metsa. Puude ladvad hallis taevas hõrenesid. Haavad veretasid kui roostega kaetud. Kuid seegi kuld ja siid pudenes tuule kaeblikkudel iilidel, mis ootamata ja kohutavalt üle latvade, läbi lehtede, läbi juuste ning sügis-külma hinge kohistasid.

Sügis, melankoolne sügis!

Metsuibud seisid raagunult, külmad õunad veeresid kallakut mööda alla allikate poole. Oli, otsekui oleks keegi puid raputand, all seisnud, nina külmast sinine, seisnud ja raputand.

Humalad rippusid räsitult alla. Metsviinapuude rägastikud kõdunesid, murdusid, kadusid — kiiresti ja kuulmata nagu kõik, mille iga on üürike selle maa pääl.

Kui palju kadumise traagikat varjab endas vaikne ja hääletu sügispäev!

Kuhu olid murueide tütred põgenend? Kuhu kadund kõik eeterlikud vaimud, kes suvist rõõska taevaalust' täitsid, tiibadega tuulukest õõtsutasid ja palgeid, silmi ning huuli suudlesid? Õhu õrnad geeniused olid surnud, eetri siidised lapsed mulda vaibund.

Ah, palju, palju oli surnud! Palju oli mullegi jäädavalt surnud!

Oli minutid, mil enesetape mulle ainsana loomulikuna võimalusena paistus. Kuid ma pääsin sest mõttest ruttu üle. Eluinstinktid võtsid võimust. Mitte meeleheide, vaid viha täitis mu hinge. Ja see ei avatle enesetappele.

Kuid kibe, kibe tundus, kuigi surmatraagika

puudus. Võib olla, just sellepärast tunduski nii kibedalt.

Sügisene maastik ainult kasvatas mu valu. Läteniisked kallakud, paljad külmad oksad nagu väljasirutet käed ja rammus-kollane rohi, milles nagu hiiglased oleksid väherdand, — kõik see tõstis mu hinges imelikku vastuvaidlevat, sarkastilist ning lootusetut meeleolu.

Igasse mu tundmusse ja mõttesse segunes midagi valus-koomilist, kuni ma ennast nagu kedagi võõrast vaatlesin, selle valudest ning naeruväärsusest maitsedes.

Mis pidin ma siin veel lootma? Maja ei süti põlema, et ma Marioni võiksin leekidest välja tuua; ja röövlid ei lange ta pääle, et ma teda nende käest võiksin päästa. Romantika aeg on paratamata mööda!

Või pidin ma ise maja põlema pistma ehk oma viimsete kopikate eest paar näljast metsavenda röövliteks palkama? Kurva tragikoomika aeg on valitsemas. See neetud aeg, mil isegi enam röövlid ei leidu! Kas maksab sarnasel ajal üleüldse veel elada!

See oli otsekui noore kodukooliõpetaja romaan: ma meeletu olin peent peretütart armastama hakkand! Puudus ainult, et ma kodukooliõpetaja polnud. Ja puudus ka veel teine tüübiline iseäraldus mu romaanis: peretütar ei armastand mind ega olnud valmis minuga salaja põgenema.

Oh ei, kas oleks meil tarviski salaja põgeneda! Nüüd on teistsugune aeg ja teistsugused olud kui vanades romaanides. Nüüd võiks kuningatütar kas või kerjust armastada ja kerjuse võtta. Kuid nüüdne aeg on ühtlasi proosaline aeg: kuningatütred ei armasta enam kerjuseid.

Ah, ma oleksin võind nutta! Mis pidin ma tegema?

Werther laskis enese maha. Palju õnnetuid noorimehi on enese maha lasknud. Siin on kaunid traditsioonid, kuid ka ühtlasi kulund traditsioonid. Nüüdsel ajal lennatakse lootusetu armastuse pärast pääga vastu planki.

Kuid mul polnud lennumasinat, liiategi oli mul omast pääst kahju. Ja kas meie maal ning meie kitsastes oludes lennumasin üleüldse sarnast hoogu saab, et tema abil end tappa võib? Et ennast tappa, selleks peab raha ja tehnilisi teadmisi olema.

Pidin ma siia jääma ja end neist õnnesilmapilkudest elatama, mis mulle Marion kogemata ning tahtmata vahetevahel pakub? Pidin ootama, kannatama, kahvatama ja sulama murest otsekui armastaja traditsionaalses noorte plikade romaanis?

Oh ei, see oleks niisama hää, kui end kuuvalgel soendada!

Ei miskit, miskit teed ole neist unistuse, armastuse ja naeruväärsuse labürindest välja. Kui ma ka nii palju kannataksin ja muretseksin, et mu hall kuub murest mustaks muutuks, ikkagi ei aitaks see midagi!

Ma vaatasin üles. Luikede parv lendas taeva all lõuna poole. Lõuna poole! Ah, lõuna poole oleksin minagi tahtnud minna!

Ma sammusin halli sügisese järve randa mööda. Rannal seisid kõrged puud. Tuul kohises puude ladvus. Kõrged ladvad kõikusid ägedalt sinna-tänna.

See kohin puudutas mu südant valusalt ja järelejätmata. O, see valküüride rutt puude ladvus! Suur traagisuse tunne valdas minu.

Kuis kõik on inimese hinges ühte liitund: kurbus, meeleheide ja valus koomika tunne, — tung kõrgelle taeva poole ning tung madalalle

maa pääle! Milliseid dissonantse äratab hinges kõrgete latvade sügistuuline sinfoonia!

Mu ees avanesid laiad niisked põllud. Hall tee keerles põldude vahel. Näljane koer näris tee ääres hobuse kapja — suure maantee ääres, mis linna viib . . .

Ma tundsin, kuis minu teed siin kitsaks jäid. Veel päev siinset elu, — ja ma kaotan oma viimse varanduse, viimse lohutuse — oma valusa iroonia. Veel verst endist teed, — ja ma hakkan nutma nagu pisikene laps.

Flegmaatiline vares istus raskemeelse küüraga mädaneval verstapostil, millest mööda läks tee — suur maantee, mis linna viib . . .

Ma mõistsin, et siit ära pean minema. Pean unustama kõik. Pean anduma jälle kõigi nende väikeste, tõsiste ja naeruvääriste episoodide hoole, millest inimese elu kokku on pandud.

Ja ma pöörsin järsku kodu poole. Mu ees olid jälle hallid kallakud ja hall järv. Järve rannal, vee lähedal, punaste pajude all istus naine, pää põlvedel, ja nuttis hääletult.

See oli Miili. Ta kitsad õlad vabisesid vaevalt ja ta must pää lamas kummuli süles — väikene ja hale-kaunis kui lapse pää.

Ma peatasin silmapilgu ta kohal, süda lõhkemas äkilisest valust. Siis aga muutus mu meel korraga kivikülmaks, ma pöörsin ümber ja läksin enese ette vilistades minema.

Nutke, nutke, Jerusalemma tütred! Nutke meeste pärast, keda armastatakse, ja nutke meeste pärast, keda ei armastata! Nutke suure nutmisega, sest meie kõik oleme õnnetud!

Mina aga olin otsuselle jõudnud.

Kui ma koju jõudsin, seisis Juhan trepil, käed selja taga, ja vaatas.

„Tule minu juure üles," ütlesin talle.

„Ei," vastas Juhan sõnaahtralt.

„No miks ei?"

„Papa on kodus."

Isegi nelja-aastane laps näis täna tark kui jumal olevat! Kõik näisid siin majas elukardetavalt targad olevat!

„Tahad schokolaadi?" tegin veel katset.

„Papa tõi täna ise linnast schokolaadi."

Ma viskasin meeleheitlikult käega ja tõusin üles. Ma olen korraldand mõningaid asju ja kirjutand need leheküljed.

Ma olen õieti rõõmus, et Johannes kodus on. Kui juba, siis juba. Mida rutem, seda parem. Õhtu on pikk, aega jatkub kõigeks. Ma lähen alla ta juure.

83.

Nii siis, vähemalt see mäng on lõpul. Ja lõpul teisiti kui olin mõelnud. Oh, et ta alguski teistsugune oleks olnud!

Kuid imelikul kombel tunnen ma jälle miskit kergust, nagu oleksin vabanend ahelaist, mida olen kannud nädalate kaupa.

Ma leidsin enne alla minnes Johannese töötoas lampi süütamast. Oli juba hämaraks läind. Kõle tuul lõi vastu aknaid, otsekui oleksid hallid pilved ise teispool ähmaseid ruute rahutult kubisend.

Johannes laskis eesriided alla — ja tuba sai korraga täis kodukat rahu ja soojust. Suve järele sai näha jälle rikkalikumalt lambivalgust, mis tööle ja kodukusele manitseb. Õhukesed akna eesriided näivad inimest kõige üksinduse ja kurbuse eest kaitsevat, mida tuuline sügisõhtu, lai maantee ja võõrad uksed ning aknad välja hoovavad.

Johannes oli veel teekonnast väsind. Kõle tuul oli ta mehikese läbi võtnud. Ta vahetas

väsinult mõne sõna minuga ilma ja uudiste üle.

Ma nägin, et oma ärasõidu teatega praegu miskit mõju ei võind äratada. Kuid seda ma ei tahtnudki. Ma ütlesin, lauset ilma kurjusest pooleli jättes, enesellegi ootamata äkki:

„Ma pean ära sõitma."

„Ära sõitma? Millal siis?"

„Pea — täna õhtu juba — et öiselle rongile jõuda —"

Johannes vaatas suuril silmil mu otsa. Lamp paistis otse ta näkku, ja ma nägin, kui väsind ning vananend Johannes oli. Töö oli teda õieti väsitand, töö — perekonna, ligimeste ja rahva hääks. See nägu oli otsekui etteheide mulle, ja ma tundsin, et miski mu südant pigistas.

Me istusime teine teisel pool lauda, ja Johannes päris imestades:

„Miks sa siis nüüd pead minema? Ja kuhu?"

Ma tundsin äkki, kuis kuristiku äärele olin jõudnud. Just selle üle polnud ma sugugi järele mõelnud!

Ma katsusin midagi seletada, kuid sassisin enese ikka enam ja enam sisse, ning tundsin, kuis mul hirmu pärast juuksed pääs püsti tõusid: ma annan enese, Helene ja Marioni ära — kõik, kõik!

„Just nüüd, kus mina paariks nädalaks täiesti vabaks olen saand ja meie enne lõpulikku linna kolimist üheskoos laiskuse pidusid võiksime pidada —?"

Kuid sääl sähvas mul geniaalne mõte läbi pää. Esimene kord suutsin ma ise romaan olla, selle asemel, et teistest romaane välja mõelda!

Ma pistsin käe põuetasku ja tõmbasin säält ümbriku välja, mille nurgal Prantsuse mark külvineitsi kujuga oli.

„Ma sain eile kirja," algasin ma. „Keegi tuttav sõidab kaugelt siia. Ma pean talle linna vastu minema. Sa ehk lugesid pamfletti eilses lehes?"

Johannes nikutas pääga, silmis küsimus.

„Nii," jatkasin ma, „ses pamfletis räägiti umbkaudu minust ja kellestki noorest Prantsuse daamist, — muidugi, teatud liialdustega," — ma suutsin koguni naeratada — „kuid üleüldiselt õieti."

Ma pistsin kirja, mille kolm Hispaania rändajat rahavalus olid saatnud, uuesti tasku.

Johannes tõusis üles. Imestus ja aukartus paistis ta näol. Ta koputas mu õlale ja rääkis häälega, millest kõik väsimus oli kadund:

„No see on hoopis, hoopis teine asi, — nii kahju kui mul sinust ka on lahkuda!"

Selle mehe pärast oleksin ma veel siia jäänd — tänulikkuse ja kaastundmuse pärast! See oli ainus inimene, kes mind mõistis! Kuid ma ei võind enam jääda!

„Ai ai sind!" kõngutas Johannes pääd ja kõndis toas edasi-tagasi, käed selja pääl. „Ma saan nüüd aru, miks sa Marioniga hakkama ei saand! Ai ai sind!"

Ma kuulsin ta hääles imestust, austust ja sõbralikku etteheidet.

Siis avas Johannes söögisaali ukse ning hüüdis pimedasse ruumi:

„Hélène, kas tead, herra Ormusson tahab ära sõita!"

Köögi uks läks lahti, säält paistis punane valguse joon söögitoa põrandalle, ja Helene ilmus lävele.

„Herra Ormusson tahab ära sõita!" kordas Johannes.

„Kas tõesti —?" kuuldus Helene imelik pikendet hüüd. Ta tuli kuni söögitoa keskelle ja avaldas oma imestust ning kahetsust. Siis hüüdis ta jälle köögi lävelt iseäralise kõrge häälega:

„Mary, herra Ormusson tahab ära sõita!"

Marioni kambri uks läks lahti, ja tualetilaual

põleva küünla valguse joon paistis söögitoa põrandalle.

„Herra Ormusson tahab ära sõita!“ kordas Helene.

Kuid ma ei kuulnud säält toast miskit vastust. Mulle näis see hämar saal, millesse kolmest uksest valgus voolas, ja mille kaudu inimesed kõnelesid, võigas ning imelik. Ma tõusin, et omi asju korraldama minna.

Ma leidsin trepil Juhani seismast.

„Ma olen juba kõik papa toodud schokolaadi ära söönd,“ ütles ta iseäralise hääle rõhuga.

„Ahaa, noh, siis läheme üles.“

Me tõusime sõnalausumata üles, nagu üheealised ja ühemõttelised inimesed, kel vähe oli kõneluse aineid.

Juhan istus, schokolaadi kild käes, ilma et tal selle vastu enam suurt isu oleks olnud. Ma hakkasin ägedalt raamatuid ja käsikirju reisikorvi pilduma.

Sääl nad lamavad lahtises korvis — valged, kortsund paberid. Kui kaugel on see kõik minust, kõik need ilusad sõnad ja kaunid laused! Neid pole mina kirjutand, seda on keegi teine teind, keegi võõras, kel oli palju aega ning jäine süda.

Eksootilised novellid —? Oh ei, oh ei, ei midagi eksootilist. Ei midagi romantilist. Elu on väga igav. Kolm Hispaania teekondlast istuvad rahavalus Orleansis. Sevillas sajab vihma. Granadas sajab vihma. Toledos on surmani igav.

Juhan vaatab oma hallide silmadega küünla, raamatute ja käsikirjade pääle.

Kui palju peaks tema juba elust aru saama? Raamat ei ütle talle veel midagi. Tal on ainult selle paberi vastu huvitust, milles on schokolaad. Õnnesaar kujuneb talle alles schokolaadi maana kus on suhkrused majad, marmelaadist mäed,

karamellist kõnniteed. Ooh, ooh, kuid ükskord tuleb tallegi Prantsuse daam vastu, noor Prantsuse daam!

„Juhan, kas sa neegrid armastad?“ küsin ma. „Neegrid on schokolaadist.“

„Armastan küll.“

„Aga kas sa prantslasi armastad?“

„On prantslased ka schokolaadist?“

„Ei, prantslased ei ole schokolaadist. Prantslased on sinepist ja piprast.“

Nende vastu ei ole Juhanil siis ka mitte armastust. Me vaikime mõne silmapilgu. Siis küsin ma jälle Juhanilt:

„Missugused püksid on mammal?“

„Roosad, pitsidega.“

„Aga tädi Maryl?“

„Lumivalged.“

„Kah pitsidega?“

„Jah.“

Issand jumal, kuis ma ometi Marioni armastan! Ma vihkan teda ja armastan. Vihkan kuni piinani ja armastan kuni valuni. Armastus ja himu, janu õnne järele ja viha naise vastu, haledus ning iroonia — kõik liitub ühte mu tundmustes. Teda üksi tahaksin ma, ainult Marioni!

Kuid kõik on otsas, lõpulikult otsas. Ja istudes siin väikese lapse seltsis on mu rind lõhkemas valust.

„Tädi Mary —“ algab Juhan, mind nii nukral istumas nähes, uuesti kõnet.

„Ole vait, Juhan! Sina oled rumal poiss ja kõneled häbematult! Ma ei taha sind kuulda, midagi ei taha ma kuulda!“

On kahju möödaläind suvest, on hale ilusast maastikust, on valus lahkuda toast, kus ma jälle osa oma nooruse päivist mööda olen saatnud.

Oh, neid tube on lõpmata palju olnud, ma

ei jõua neid kõiki enam meele tuletada. Kogu noorus on neist kambritest kokku pandud, üks valusam, kurvem ja üksikum kui teine. Hulk tühji seinu, hulk lagesid ja põrandaid, ning nende vahel keerleb inimese elu —.

Ei, Juhan, see kõik on liig kurb. Lähme alla. Mina pean ära sõitma.

84.

Oi, milline hullustus, milline pohmelus! Oi, missugune valu ja tusk, kibedus ning mässuhimu rinnas — ookean täis keeva verd!

Oh neid romantilisi unistusi kesk rokokolilleaedu, mis nii naturalistlikult lõpevad: igav vihm akna taga ja koerte haukumine pilkases öös! Oh neid eksootilisi unenägusid, millest nii proosakalt ärgatakse: lamad võõrastemaja madratsil ning kuulad toonesepa tiksutust sängisambas!

85.

Ei, uni ei tule. Pean ma enese tigedaks rõõmuks veel kord õhtusi sündmusi meele tuletama? Uuesti kõik joovastused ning pettumused läbi elama —? Võib olla, on see mulle eneselle kõige kasulikum.

Ma tahan tarvitada elutarka metoodi: et võita kannatust, ei pea mitte katsuma teda unustada, vaid just selle vastu, peab temasse süvenema, peab teda nii kaua eritlema, kuni ta hävineb, saab olematuks kui aur.

Kui ma ainult suudaksin kõik need detailid meele tuletada, millest mind eraldab ainult tund või poolteist! See palavikuline tund, pöörane kui tormijooksu viimne pingutus, mil kõik näib kui unes —.

Kui ma suvemajas sääl järve ääres teine kord alla tulin, oli õhtulaud juba kaetud.

Esimese pilguga märkasin ma, et kõik juba minu Prantsuse daami tundsid. Johannes ei olnud seda Helenele jutustamata võind jätta. Ja Helene ei jätnud seda juba Marionile teatamata. Oh miks olekski ta seda salgama pidand! Otse selle vastu!

Ja üle pika, pika aja olid nad otsekui sõnatu lepingu teind: — neid oli ühteviisi petetud! Nende silmis oli piiritu põlgus. Ma olin enese jäädavalt kompromitteerind! Ei iial anta mulle andeks mu Prantsuse daami!

Olgu! mõtlesin ma. Kui on alatud, siis viigem ka lõpule! Ja üht absurdi, pöörasust oli ometi tuhat korda kergem lõpule viia kui reaalist ning loogilist.

Ma tundsin enese all jälle kindlat maad. Ma ei tarvitsend enam millestki hoolida. Mis oli mul veel kaotada, kui juba kõik olin kaotand! Ma tundsin enese käed kord jälle vabad olevat — nii pika aja pärast!

Ma ignoreerisin daamide põlgust ja ei näind tundvatki nende külmust. Ma olin lõbus, viisakas ja tähelepanelik kuni äärmuseni nende vastu. Jälle, viimne kord, rääkisin ma aforismidega, sätendasin vaimurikkusest ning olin kui esimene kord nende inimeste keskel!

Johannes oli kõik oma endise väsimuse kaotand. Ta oli rõõmus ja õnnelik, otsekui oleks ise mu avantüürist osa võtnud. Ja ma olin talle tänulik.

Ei tohi mitte inimeselt nõuda, mõtlesin ma, et ta alati ainult sinu rõõmuks elaks. Hää vähemalt, kui ta su tuleku ja mineku puhul südamlik, liigutet ning härras on.

„Meie jääme siia külma ja kõleda talve

kätte," kõneles Johannes südamlikult. „Aga sina saad jälle Euroopat näha. Näed lõuna taevast ja lõuna päikest — ning palju, palju muud!"

Ja ta pilgutas mulle silmi. Ma pilgutasin talle palju-tähendavalt vastu.

Ja ma rääkisin — rääkisin ühte hunikusse tõtt ja valet, jutustasin paigust, kus ma iial pole käind, ning juhtumusist, mida ma iial pole läbi eland. Kui ma ei võind end lohutada tõega, siis pidi mul lubatud olema täie südamega valele anduda!

Tõde, realiteet oli mulle ainult kurbust ja kannatust toond, — nüüd tahtsin ma teistsuguseid avantüüre läbi elada! Olgugi nad irreaalsed, kuid seda fantastilisemad, seda suurepärasemad, seda joovastavamad!

Ma tahtsin ometi kordki olla õnnelik Don Juan — olgugi ka ainult mõtteis. Vale, olematu, unistuslik maa on tõepoolest alati mu õige kodumaa olnud.

Ikka enam ja enam sai tiibu mu mõttelend. Mu pää huugas, mu palged lõkendasid. Mu fantaasia töötas otse palavikulise kiirusega. Niisugust loomistuld pole ma eneses enam kaua aega tunnud, niisugust põlemisprotsessi läbi eland.

Kuid niisugust valu pole ma ka iial tunnud, kui ma nüüd kesk omi nalju, aforisme ja äkilisi mõttehüppeid ette kumardund Marioni vaadates tundsin. Suure armastuse ja suure valu kiuste tahtsin ma rõõmus, õnnelik ning teravmõtteline olla!

Korraga daamide pääle vaadates nägin, kuis need pärani silmil mu otsa vaatasid, kuivad huuled pisut lahti ja paletel punased laigud. Nad toetusid õlgadega üksteise vastu. Nad olid jälle pisikeste plikade sarnased, — isegi Marion, jah, isegi Marion!

Oh, kuis mu avantüürid neid olid sütitand! Mul oli siiski midagi olnud, mida keegi neist ei

teadnud, — sest et ma seda isegi tänaseni ei teadnud!

Ma olin nendega kogu aja ainult mängind. Ma olin neist alati üle olnud. Ma polnud neid iialgi tõsiselt võtnud. Nendele meelitusi öeldes olin ma kedagi kolmandat mõelnud, kellelt kogu suvi mulle Pariisist kirju tuli. Ma olin isegi silmakirjaks kannatand nagu armastandki. Neil polnud minu kohta üleüldse miskit mõju!

Üksikutest märkustest lõid nad terve salapärase ja avatleva maailma, milles mina valitsesin. Üksikud aimust-äratavad tähendused kasvasid ja täienesid nende ettekujutuses, kuni nad ise nende alla mattusid.

Nad nägid Don Juani, kelle pääle vahel olid mõelnud, kelle üle unistand ja kelle olemasolu ometi ei uskund!

Oh, nemadki olid naised, olgugi targad naised! Nendegi südametes võitles võistluse tung, uudishimu ja kadedus tolle tundmatu ja kahtlemata häbematu Prantsuse daami vastu! Jah, isegi Marion oli kade!

Ma tundsin korraga, kuis jälle seisukorra peremeheks olin saand. Mu pää käis ümber otsekui kõrgusel seistes. Äraarvamatu rõõm täitis pilguks mu südame.

Mul tuli mõte, oma vale ülestunnistada ja ärasõit sinna paika jätta. Kuid siis tuli mu meele, et just oma vale ja ärasõiduga sellele seisukohale olin tõusnud. Ma sain aru, et ma sest seisukohast kinni ei suuda pidada, niisama nagu inimene eluaega ühel jalal seistes mööda ei suuda saata.

Johannesel oli õigus: Naised nõuavad lõpmata palju. Nad nõuavad rohkem, kui nad ise õieti kujutellagi suudavad!

Ma unustan enese pea ära, juba poole tunni pärast panen ma teise jala maha, — ja siis näe-

vad kõik jälle, mis mees ma õieti olen! Oh ei, poolt tundigi ei suudaks ma end nii pingul hoida! Ma tundsin juba nüüd äkilist võiduväsimust lihas ning luis.

Ei, ei, parem õigel ajal lahkuda. Kuid ühe mälestuse tahtsin ma jätta, mis neile ööselgi rahu ei anna: legendi Prantsuse daamist!

Jumalagajäte oli südamlik ja kiire. Naised olid kui unenäos, magusate ning vihaste silmadega. Nad lahkusid lävel. Ma pidin jala paar versta postjaamani minema. Pakid lubati mulle hiljem järele saata. Johannes soovis mulle kahekesi eeskotta jäädes südamlikult õnne. Ta pigistas kaua mu kätt.

„Olen sulle kade," ütles ta silmi pilgutades. „Oh, kui ma ise mitte perekonnamees ei oleks —!"

Ma ei suutnud valuskoomilise liigutuse pärast vastata. Ma raputasin ainult tänulikult ta kätt ja astusin trepile.

Ukse kinnivajumisega vajus otsekui terve maailm kõrvale, ühes inimeste ning tuledega. Ma seisatasin silmapilgu pimedas.

Oh, kui väsind ma olin! Äravõitmatu rammetus oli mu pääle tulnud. Otsekui tina täitis see mu liikmed. Ma hingasin lõõtsutades külma, niisket õhku.

Korraga jahmatasin ma, enese ees ootamatult pimedas väikest kogu nähes.

„Kes sääl on?" küsisin ma hirmunult.

„See olen mina — väikene Juhan."

„Jahah, või sina oled," vastasin ma jälle väsinult ja ükskõikselt.

„Onu Felixi hääl on nii kurb. Mis onul viga on?"

„Oh, mina pean ära sõitma."

Oli väike vaheaeg. Siis küsis Juhan, tuttavlikult ja pool-sosinal:

„On Prantsuse tädi kuri tädi?“

Ma ei suutnud isegi imestada, vaid vastasin ainult:

„Oi, väga kuri! Teist nii kurja tädi pole kogu maailmas enam.“

„Ja onu kardab nüüd selle tädi juure minna? Jah? Kuid onu tehku alati tädi tahtmise järele, siis tädi ei ole kuri.“

„Jah, sul on vahest õigus,“ ütlesin ma, pisarateni liigutet, kurvalt ning väsinult. „Vahest ta ei ole ikka nii kuri. Kuid nüüd pean ma minema. Ela hästi, Juhan. Ole ikka hää laps. Kuula papa ja mamma sõna. Ära räägi kunagi tädile vastu. Mina ei olnud sõnakuulelik laps, — ja näe, kuidas minuga nüüd lugu läks!“

Siis põgenesin ma.

Teel hakkas peent külma vihma sadama, niisugust halli vihma, mis kõigis maades ühteviisi kurb on. Must metsasein tee ääres kohises õudselt. Kolm varest lendas rasketel tiivalöökidel metsa. Pimedas paistsid ainult nende mustad siluetid ja kuuldus tiibade vihin.

Mina aga ruttasin otsekui põgenedes. Vihm lõi mu näkku ja tuul puhus läbi mu suvepalitu, kuid ma ei hoolind sellest.

Mu aju ei suutnud enam miskit pikemat mõtet sünnitada. Ma lõin ainult miskisuguseid lõpuarveid, südametu kui oksjonipidaja. Ühele elujärgule tehti oksjoni:

Siin mina lähen oma armsama poole, keda olemaski pole, — mina, kes enese olemist sügissaos iseäranis hästi tunnen!

Lähen ilma rahata ja juba ammugi ilma krediidi lootuseta linnas, — nüüd, kus ma raha iseäranis tarvitsen, et jälle väljamaale putkata!

Sest kas pean ma ometi siia jääma, elama

viletsais mööbeltubades võõral nimel, vantsima sügismudaseil tänavail, kuni viimaks politsei pihku puutun.

Siis ajavad nad mu pää paljaks kui kanamuna, tõmbavad selga halli mundri, panevad mu marssima kasarmu õuele ja magama kasarmu narale Vanka ning Fjödori vahele.

Tjäni ljämku, estjet!

Ah, Prantsuse daam, kaunis ja muinasjutuline kui Leda, — kui mul oleks olnud su luige hõbetiivad, — õhku oleksin ma tahtnud tõusta ja tiivutada kaugelle sellest inetust ning karmist maast!

Kui ma alevikku jõudsin, kargas kari tigedaid koeri mu kallale. Ma pidin kõik aeg kepiga vehkima, kuni jaamani jõudsin. Alevik oli hääletu ja peaaegu tuletu kesk järelejätmatut sadu.

Kõige halvem oli see, et ma hobust ei saand. Salkkond purjus Saksa üliõpilasi oli kõik hobused võtnud. Ma pean hommikuni ootama. Ma heitsin sõnatult selle paratamattuse alla ja palusin eneselle ööseks toa.

Tuba on jahe ja lõhnab niiskusest. Rott pani mu ees seina mööda punuma, kui sisse astusin. Küünal põleb kui tondi silm tinasel jalal. Ma lasksin paar lisaküünalt anda, istun voodis ja kirjutan.

Kuid mis oleks mul veel öelda?

Kõik on oma väärtuse kaotand. Isegi Marion on mulle sel silmapilgul ükskõik. Ainult enesest on mul kahju. Niisugust pankrotti pole ma veel iial läbi eland, niisugust kõigi väärtuste lootusetut hukkumist!

Ma tunnen enese vaese olevat kui sandi. Midagi pole enam mu hinge taha jäänd, pääle ainsa teadmise, et need kaks sääl suvemajas järve ääres enese niisama vaese ja mahajäetu tunnevad olevat.

Kõik panin ma mängusse ja kõik ma kaotasin. Isegi armastuse Marioni ja viha Helene vastu kaotasin ma. Nad pole kumbki seda väärt! Ja ühes nendega kaotasin ma ka enese, — sellest on mul kõige enam kahju.

Üksainus kõikemõistev, kõigest arusaav sõber on mul — Johannes, ja seegi saab kõigest hoopis valesti aru! Ma läheksin häämeelega Johannese juure ja tunnistaksin talle kõik ning paluksin talt lohutust. Kuid kas mõistaks ta siis veel mind? Ei, ta käseks mul hullumaija minna!

Ei, ei, mitte mõtelda, pääasi, mitte mõtelda! Homme on ka veel päev. Ma katsusin juba kord magada, kuid oli võimata. Ehk õnnestab see nüüd.

86.

Ma magaksin häämeelega, kuid mind segavad mitmesugused vastikud lõhnad: linad lõhnavad seebikivi ja vaip peaaegu hobuse higi järele, seinte niiskus lõhnab, lõhnab miski vask-asi, põrand lõhnab arusaamatuid lõhnu.

Ja ma ei pääse neist lõhnust. Mu haistemeel peeneneb vastu mu enese tahtmist neid lõhnu taotades ja eritades valus-teravaks. Need lõhnad tuletavad mu meele mitmesuguseid kurbi ja igavaid asju ning juhtumusi.

Vaiba lõhn, mille kallal ma pääd murran, huljutab jälle mõtteid tallist, postjaamast ja hobustest. Mulle hakkab ilmsi viirastuma hobuseid, mitmekarvaseid ja mitmesuurusi. Ja ma näen jälle teda, nagu lapsepõlves, — Puuhobust.

Kui ma poisikene olin, siis armastasin seda. Ühes Vana Testamendi anekdootidega oli lugu temast mulle juba varakult tuttavaks saand. Kui muud poisid elavate hobustega ratsutasid, siis sai mulle Puuhobu-unistusest küllalt.

Tal oli kõigi teiste fantastiliste olevuste ja viirastuste hulgas tähtis koht. Ja õhtul pimedas silmi sulgedes võisin ma Puuhobust niisama nagu muidki tonte oma tahtmise järele välja kutsuda.

Ma nägin Hobust ja sõjamehi ta ümber askeldavat. Need olid väikesed mudilased raudriietes ja jõhvtuttides, mustad ja nobedad kui sipelgad. Nagu prussakad ronisid nad Puuhobuse pragudest välja, liigutasid äritatult pikki musti vurrusid, vehkisid traatkätega ning pidasid nõu omal prussaka keelel.

Hobune aga oli suur. Ta oli häätahtlik ja sai isegi aru omast koomilikkusest. Ta võttis sest rumalast jandist teatud paratamattuse huumoriga osa.

Ja ta oli ainus häätahtlik viirastus mu nooruses, mida vabatahtlikud luupainajad vaevasid, omatehtud viirastused kohutasid ning varajane ilmamure varjutas.

Kas olen ma õieti ühtki teist hobust pääle tema tunnud? Jah, mu meele tuleb see hobune, kelle seljas ma sõitma õppisin.

Nii, see oli igapidi hobune, sadul seljas ja päitsed pääs. Teda võis hüppama panna ja teda võis lasta traavi joosta. Ainult üks viga oli sel hobusel: ta oli nimelt puust ja käis elektriga.

Ta seisis ühe närvihaigete sanatooriumi võimlemissaalis muude masinate hulgas, ja paksud Austria negotsiandid lasksid omi luid-konte ta pääl rappuda.

Aknad olid lahti, linnud laulsid puude otsas, ja silmi kinni pigistades võis end illusiooniga petta, et haljendaval aasal elava hobuse seljas ratsutad. Kuid see oli ikkagi ainult puuhobune!

Ja see on ainus hobune, kelle seljas ma omas elus olen ratsutand. Ma ei tea, kas üleüldse teise hobuse seljas püsingi. Mul pole selle katsumiseks juhust ega julgust olnud.

Aga ma olen ometi kord selle puuhobusepraktika põhjal isegi ühe vana ratsumeistriga vaielnud! Ja see jäi vaidluses koguni alla, sest ta polnud omas asjas nii kindel ja oletas mitmesugust hobuse psükoloogiat, kuna mina ühtainust tundsin ja selles siis ka kivikindel olin — oma puuhobuse psükoloogias!

Selle hobuse olen ma ikka siis mälestuste tallist esile toond, kui end kõige naeruväärsemas valguses tahan näha. Omil pettumuste tundidel, kibedais kahetsuse meeleoludes teen ma selle hobusega omi paraadisõite.

O jaa, ma tunnen väga hästi ta kombed ja oskan teda taltsutada, otsekui vana hobusemees kunagi. Tuleb ainult vändast ta kaelas käänata nagu Don Quijote omal puuhobusel Clavileñol.

Ma toetan jalad jalarauusse, pean ohelikust kinni ja lasen teda aga joosta, — ta jookseb ikka ühel ja samal kohal!

Ja nii läheme meie välja nende vastu, kes elavate hobuste seljas istuvad! Ma olin revolutsionäär, ilma et omast brovningist ühtki pauku oleksin lasknud. Ja ma olen aristokraat, ilma et elava hobuse seljas oleksin istund!

Ei, see elektrihobuse mälestus rikub mu tuju lõpulikult!

87.

Ma katsusin jälle magada. Ma tõmbasin enese vaiba all kerra. Mu sõrmed ulatusid varvasteni. Nii lamasin lapsena, kui minu uhkust oli haavatud ja mu süda oli lõhkemas valust.

Kui väike on inimene! Lamad kusagil võõras kohas kottpimedas paigas, üks riie on all, teine pääl, ja oled nende riiete vahel kui vagel puu koore all. Oled kui maha maetud. Lamad ja kuulad vihma kahinat. Ning see on kõik.

Elu on üleüldse igav. Elu on hall. Tõelikkus on vaevalt väärt, et ta üle vaimustust tunda. Ainult sedavõrd oledki sa huvitav, kui palju sind valesti nähakse. Elav inimene on ikka väikene, hale ja naeruväärt. Vastasel korral polekski ta elav inimene.

Kuid, võib olla, kui ta kord sureb ja huvitavalt sureb, et siis ta mälestus kasvama hakkab, idusid ja õisi ajab ning meeli valdab otsekui viirastus. See on sellepärast, et teda enam ei ole.

Keegi pole enese mälestuse vääriline. Kõik suur on olematu. Üksi olematu on ilus. Saagem olematuiks, et võiksime olla ilusad ning suured!

Üks küünal teise järele põleb lõpuni. Ja ma rahustun. Kõik näib jälle nii kaugel olevat. Ma ärkan vahel kui unest: kui väike ja vilets on see tuba, kuhu mu hing ja mu füüsiline olevus, kõik mu kannatused ning igatsused mahuvad!

Kui keegi mind näeks, ta peaks mind enesetapjaks, kes võõrasse kohta on tulnud oma tegu korda saatma. Võib olla, kirjutan ma omi viimseid kirju, et oma eluromaani siis mürgipudeliga lõpetada —?

Jah, kas ma polegi juba romaan? Ainult natukene veel, ja ma olen kunsttöö. On tarvis vähendada elumahla ja lisada vähe literatuuri, ning kõik lepivad minuga.

Ja tõesti, miks ei peaks ma mitte kirjanduslikku päevaraamatut kirjutama või kirjavahetuses olema, nagu Werther või Jacopo Ortis, — et oma tragöödiat järelilmale vesta!

On kahju, et kõik need inimlikud kogemused, kõik need endaanalüüsid kasuta ja jäljeta kaovad.. Ometi oleks neis materjaali terve müüdi jaoks, kui aeg neid hämardaks ning kaugus suursugustaks.

Kas ei võiks Felix Ormusson kord omal alal seda olla, mis Don Juan või Werther — olematu ja siiski usaldatavam kui kogu maailm?

See oleks ainus lohutus. Selleks maksaks õieti elada. Ma oleksin valmis selleks otse spetsiaalselt kannatama.

Millised rumalad mõtted! Mihuke rumal öö!

Ikka ja ikka pää täis olematut, illusioonlikku, nii ööl kui päeval! Kogu meie elu on selles. Ja mis jääks veel järele, kui isegi illusioone poleks, mis jääks veel järele?

Ooh — ooh, magada jääb veel järele.

88.

Veel kord, veel kord pidin ma sel meeletul sel neetud ööl üles hüppama! Näib, nagu ei saaks ega saakski ma neist pöörastest mõtetest ja meeleoludest lahti.

Ma pean jalutama, pean kirjutama, et end lahutada ja jahutada ning seda hullu und unustada, — kestku see kas või kikasteni.

Niisugune oli see uni:

Vaevalt olin sängi heitnud, kui mind imelik rammetus valdas. Olen tõesti liig palju täna eland. Olin väsind, ja uni lähenes.

Madrats tundus kõvana, katsusin seda läbi pool-une käega. Nii, see oli õige kõva. See oli päris puukõva. See on pöörane, mõtlesin ma, et inimene sarnaselle madratsille magama pannakse. Kes võib sellel magada? Ei keegi.

Ma liigutasin end jälle, ja tundsin, kuis madrats mu all veeres. See oli ümarik ja sile. Mille pääl inimene küll magama peab! mõtlesin ma jälle. Hoia kogu öö kätega kinni, et maha ei kukuks. Magamisest pole juttugi.

Mu süda tuksus viha pärast ime-kõvasti,

tuksus nii, et madrats vabises. Või vabises madrats iseenesest? Ma pidasin mõlema käega kinni. Madrats liikus ikka kasvava hooga. Ohoo, ohoo, see laskis juba hääd sörki!

Ma surusin jalad madratsi ümber, et maha ei kukuks. Ma katsusin teda käega. Nii, see polnudki madrats. Ma olin seda aimandki. See oli hobune. Mis ime siis, et ta jooksis. Teine asi oleks olnud, kui madrats oleks jooksnud!

Ma sain rahulikuks. Ma istusin sirgelt sadulas, surusin jalad jalarauusse ja lasksin traavlit aga lennata, lasksin aga lennata. Uhkuse tunne tärkas minus, ja mu mõttelend sai jälle tuult tiibadesse.

Milline mõnu on maitseda elu häid ande, olla aristokraat päälaest jalatallani! Olla noor ja julge, olla geniaalne päälaest jalatallani! Vaimust vaesed käänavad su eest maantee kraavi, ja noorte neitsite magusad silmad palvetavad su poole. Sina aga kihutad kui Parsifal ja kui Don Juan läbi elu!

Korraga tundsin ma, et mu hobune komistas. Keegi tõmbas hobust hännast. Kes usaldas mu hobust hännast tõmmata? Ma vaatasin taha ja nägin saunameest Aadamit, kes mu järel jooksis, valjad käsivarrel, ja ühtsoodu häälitses: „Soku-soku, soku-soku!"

Ja samal ajal nägin ma Helenet, Marioni ning Johannest. Helene ja Marion naersid kõvasti ning näitasid sõrmega mu pääle. Mis peaksid nad ometi naerma? imestasin ma.

Korraga jahmatasin: ma tundsin enese oma vana tuttava ratsu seljas istuvat, oma puuhobuse seljas, kes elektriga jooksis.

Helene naeris tigedalt:

„Don Juan sõidab puuhobusega."

Ja Marion sosistas põlglikult:

„Parsifal liigub elektriga."
Ma oleksin häbi pärast maa alla pugend. Ma tundsin ahastust otsekui unes.

Johannesel oli niisama piinlik. Ta pilgutas silmi ja muutis näoilmet, võttis paar korda tsilindri päävast, tegi kätega liigutusi ja ütles siis piinliku naeratusega, et seisukorda pehmendada ja selle vastu õieti inimlikku ja lõbusat seisukohta võtta:

„Herra Ormusson teeb nalja. Jah, ärge uskuge, ta teeb ainult nalja. Herra Ormusson on üleüldse suur naljamees."

Pariis 1912 — Helsingi 1914.

Bibliograafilised märkused.

„Felix Ormussoni“ esimene trükk ilmus märtsi kuul 1915. Samal ajal ilmusid päätükid 13 ja 14 „Tartu Päevalehes“ nr. 62.

Päätükid 67, 70 ja 76 ilmuvad romaani teises trükis esimene kord. Varem on nad ilmund ajakirjas „Vaba Sõna“ nr. 3/4 1915.

*

Käesoleva väljaande kaane ja eeslehtede ilustused on joonistand kunstnik A. Roosileht.